

KAIKKEE KIVAA
Etelä-Karjalan kansalaisopiston kurssikuvauksissa
aktivoituvat diskurssit

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
6.6.2022

Kaisa Leinonen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset	1
1.2. Tutkimusaineisto	2
1.3. Katsaus aiempaan tutkimukseen	5
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA MENETELMÄ	7
2.1. Keskeisiä käsitteitä	8
2.2. Sisällönanalyysi aineiston luokittelun työkaluna	11
2.3. Kriittinen diskurssianalyysi teoriana ja menetelmänä	13
3. KUVAAMISEN SANASTOVALINNAT AINEISTOSSA	17
3.1. Adjektiivivalinnat	18
3.1.1. Adjektiivien merkitysryhmät	20
3.1.2. Adjektiivien kieliopillinen käyttö	32
3.2. Partisiippivalinnat	33
3.2.1. Partisiippien merkitysryhmät	35
3.2.2. Partisiippien kieliopillinen käyttö	39
3.3. Adverbivalinnat	39
3.3.1. Adverbien merkitysryhmät	40
3.3.2. Adverbien kieliopillinen käyttö	44
3.4. Yhteenvedoa kuvaamisen kielellisistä valinnoista	45
4. AINEISTOSSA AKTIVOITUVAT KANSALAI SOPISTODISKURSSIT	46
4.1. Laatudiskurssi	48
4.2. Matala kynnys -diskurssi	50
4.3. Elämysdiskurssi	54
4.4. Hyötydiskurssi	56
4.5. Vapausdiskurssi	59
4.6. Yhteisöllisyysdiskurssi	61

5. PÄÄTÄNTÖ	63
5.1. Kansalaisopisto-opiskelun kuvaaminen adjektiivi-, partisiippi- ja adverbivalinnoissa	66
5.2. Kuvailuvissa ilmauksissa aktivoituvat kansalaisopistodiskurssit	66
5.3. Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheet	68
LÄHTEET	72

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani kansalaisopiston opinto-ohjelman kurssikuvausten kuvailevaa sanastoa sekä siinä hahmottuvia kansalaisopistodiskursseja kriittisen diskursianalyysin keinoin. Kansalaisopistodiskursseilla tarkoitan tapoja puhua kansalaisopisto-opiskelusta ja samalla merkityksellistää sitä (ks. diskurssin määritelmä alaluvussa 2.1.). Tutkimuksen aineistona on vapaan sivistystyön oppilaitoksen, Etelä-Karjalan kansalaisopiston, lukuvuoden 2019–2020 opinto-ohjelman tekstit.

Tavoitteenani on selvittää, miten opinto-ohjelman kurssikuvauksissa kuvataan opiskelua kansalaisopistossa ja millaista kansalaisopistotodellisuutta niissä samalla rakennetaan. Vaikka kansalaisopistot viestivät toiminnastaan nykyään varsin monikanavaisesti, ovat painettu ja alueen asukkaille jaettava opinto-ohjelma sekä sen sähköinen versio edelleen opiskelijan kannalta näkyvimpiä kansalaisopiston viestintämateriaaleja. Opinto-ohjelma tuottaa osaltaan tietynlaisia merkityksiä kansalaisopisto-opiskelusta.

Tutkimuksessani tarkastelen kurssikuvausten kuvailevia ilmauksia, erityisesti niissä käytettyjä adjektiiveja, partisiippeja ja adverbeja. Kuvailu on tässä tekstilajissa olennaista, sillä kurssikuvauksen tavoite on paitsi tiedottaa kansalaisopiston kursseista myös markkinoida niitä. Tämä kurssikuvauksen hybridiluonne on kiinnostava myös tekstilajin piirteenä, mutta en tässä paneudu siihen genretutkimuksen näkökulmasta. Se, miten kansalaisopisto-opiskelua teksteissä kuvataan ja millaisia mielikuvia mahdollisesti herätetään, on myös kansalaisopiston oman identiteetin hahmottelua ja ilmaisua. Samalla paljastuvat myös tekstin laatijayhteisön oletukset tekstin vastaanottajan tarpeista ja toiveista. Kielellisten valintojen tarkastelu voi siis valottaa ideologisuutta ja valtarakenteita kansalaisopisto-opiskelun kontekstissa.

Tutkimusaiheeni kiinnostaa minua paitsi lingvistiksi myös ammatillisesti. Etelä-Karjalan kansalaisopiston työntekijänä seuran myös laajemmin vapaan sivistystyön kentän muutossuuntia. Opistoissa ympäri Suomea otetaan parhaillaan askelia kohti osaamisperusteisuutta eli pyritään tekemään näkyväksi ja aiempaa selkeämmin hyödynnettäväksi sitä osaamista, jota vapaa sivistystyö tarjoaa. Tähän muutokseen ohjaavat lukuisat

kehityshankkeet, joita on meneillään omassa opistossanikin. Yksi muutoksen kohteista ovat kurssikuvaukset, joiden tulisi osaamisperusteisessa koulutuksessa kuvata selkeämmin osaamistavoitteita¹. Tutkimuksellani pyrin hahmottamaan sitä, mikä on keskeistä ja arvokkaaksi koettua kansalaisopistolle itselleen nykytilanteessa.

Työni tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

- 1) Miten kansalaisopiston opinto-ohjelman kurssikuvauksissa kuvataan kansalaisopisto-opiskelua?
- 2) Millaisia kansalaisopistodiskursseja aineiston kuvailevissa ilmauksissa aktivoituu?

1.2. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani on Etelä-Karjalan kansalaisopiston (jäljempänä EKKO) lukuvuoden 2019–2020 opinto-ohjelmaan sisältyvät kurssikuvaukset. Olen itse aloittanut vakituksena työntekijänä EKKOssa vuonna 2020, joten en halunnut tarkastella tuoreempia, lukuvuosien 2020–2022 opinto-ohjelmia, joiden tekemiseen olen itsekin osallistunut. Juhila (1999: 201–202) on pohtinut erilaisia diskurssintutkijan positioita, jotka vaikuttavat tutkijan suhteeseen tutkimuskohteeseensa ja -aineistoon. Tässä kohtaa on syytä todeta omasta tutkijanpositiostani, että olen kansalaisopistossa työskentelyn vuoksi liki tutki maani aihetta. Melko tuoreena kansalaisopistolaisena minulla on mielestäni silti edellytykset tarkastella aihetta myös jossain määrin ulkopuolisesta näkökulmasta.

Opinto-ohjelma on ilmestynyt sähköisenä versiona kansalaisopiston verkkosivuilla 7.6.2019, ja painettu opinto-ohjelma on jaettu kaikkiin talouksiin Lappeenrannan, Taipalsaaren ja Luumäen alueella elokuussa 2019 (EKKO 2019). Opinto-ohjelma on ilmestynyt vuosittain vuodesta 2005 lähtien. Tuolloin Etelä-Karjalan kansalaisopisto aloitti toimintansa seudun kahden kansalaisopiston, Saimaan kansalaisopiston ja Lappeenrannan työväenopiston, yhdistymisen jälkeen (EKKO). Opinto-ohjelmassa on 75 sivua, joista 64 sisältää kurssikuvauksia ja loput 11 sivua opiston toiminnan sekä ilmoittautumis- ja

¹ OKM 2019: *Vapaan sivistystyön kautta hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen: Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista valmistelevan työryhmän muistio.*

maksukäytäntöjen esittelyä. Tarkastelen tässä työssä ainoastaan kurssikuvauksia.

Opinto-ohjelman kurssikuvaus on tiivis, noin 40 sanan mittainen teksti, jossa luonnehditaan kyseistä kurssia, sen tavoitteita, mahdollisia ennakkovaatimuksia (esimerkiksi edeltävät opinnot), opiskelumateriaaleja tai muita käytännön asioita, kuten sopiva vaateus liikunnan kursseilla (Nurmi 2022). EKKOn vuoden 2019–2020 opinto-ohjelmassa kurssikuvauksia on kaikkiaan 490. Luku on pienempi kuin opiston todellisuudessa tarjoamien kurssien määrä, joka oli lukuvuonna 2019–2020 noin 900 (opinto-ohjelman alkusivut s. 3). Sama kurssikuvaus edustaa sekä syys- että kevätlukukauden kursseja, jos kurssi tarjotaan molempina lukukausina. Vuoden mittaan järjestetään myös erilaisia lyhytkursseja, joiden kuvaukset eivät aina ole mukana opinto-ohjelmassa.

Kurssikuvaukset on opinto-ohjelmassa ryhmitelty seuraavien ainealojen mukaan: kielet; yhteiskunta ja esittävä taide; musiikki; taideaineet; kädentaidot ja muotoilu; tietotekniikka; liikunta, tanssi ja hyvä olo sekä muu koulutus. Opinto-ohjelmassa on käytetty eri värejä koodaamaan eri ainealojen kursseja.

Rajaan tarkastelun ulkopuolelle muut kuin suomenkieliset kurssikuvaukset. Opinto-ohjelmassa on vieraiden kielten kohdalla joitakin kurssikuvauksia englannin, ruotsin, ranskan ja espanjan kielillä. En tarkastele tässä työssä myöskään lapsille ja nuorille suunnatun taiteen perusopetuksen kurssien kuvauksia, sillä kyseistä opetusta ohjaavat erilliset valtakunnalliset opetussuunnitelmaperusteet, ja opetuksella on selkeästi oma luonteensa verrattuna muuhun kansalaisopistotarjontaan. Näitä kursseja opinto-ohjelmassa on yhteensä neljä. Opinto-ohjelmassa esiintyy jonkin verran samanlaisina toistuvia kurssikuvauksia – etenkin liikunnan rinnakkaisissa kursseissa. Lasken tarkasteltavien kuvausten määrään vain keskenään erilaiset kurssikuvaukset.

Rajausten jälkeen tutkimusaineistoni koostuu 332 kurssikuvaustekstistä, jotka jakaantuvat ainealueittain seuraavasti: kielet 76, yhteiskunta ja esittävä taide 10, musiikki 34, taideaineet 28, kädentaidot ja muotoilu 38, tietotekniikka 10, liikunta, tanssi ja hyvä olo 125 sekä muu koulutus 11 kurssikuvausta.

Kunkin kurssin kohdalla on kurssia yksilöivä koodi, esimerkiksi 730280. Kirjaimet *a* ja *b* viittaavat syksyn ja kevään kurssiin. Käytän kurssien numerokoodeja yksilöidessäni

jäljempänä aineistoesimerkkejä. Esittämäni aineistoesimerkit ovat pääosin katkelmia kurssikuvauksista, eivät kokonaisia kurssikuvauksia. Alla olevassa kuvassa 1 näkyy kaksi erilaista kurssikuvausta.

kartuttamaan tai herättelemään vanhat taidot takaisin! Kokoonumiskerrat ovat syksyllä 11.10., 18.10., 1.11., 8.11. ja 29.11.; keväällä 17.1., 24.1., 7.2., 14.2., 6.3., 13.3. ja 27.3.

▶ **TIETOTEKNIikka**

EKKO järjestää maksutonta tietotekniikan opetusta Opetushallituksen hankerahoituksella.

Maksuttomiin pajoihin ilmoittaudutaan etukäteen ja mukaan otetaan oma laite.

EKKOn teemalliset Digi pintaan! -pajat
Joutsenon kirjasto
keskiviikkoisin 30.10.–11.12.2019 ja
4.3.–1.4.2020
klo 10.00-13.00
Varaa paikka ennakkoon viimeistään kolme päivää ennen opetusta soittamalla paian ohiaialle. tietotekniikka-

▶ **LIIKUNTA, TANSSI JA JOOGA**

MAANANTAI

▶ **UUSI! ITÄMAINEN TANSSI (KEKE) (OS)**
syksy 730366a
9.9.–25.11.2019, 15 t / 28,00 €
kevät 730366b
13.1.–6.4.2020, 16 t / 30,00 €
Joutsenon koulu, sali, Penttiläntie 4 ma 17.30-18.30
Tuntiopettaja Susa Wikström
Harjoitellaan itämaisen tanssin perusliikkeitä, niiden variaatioita, tekniikkaa ja askelsarjoja. Kevätlukukaudella opetellaan pieni koreografia. Luvassa rytmikästä musiikkia, letkeitä lanteita, kehon liikkuvuutta ja hyvää mieltä. Soveltuu niin vasta-alkajille kuin myös pidempään tanssineille.

▶ **MIESTEN LENTOPALLO, PULP (OS)**
syksy 730280a
9.9.–25.11.2019, 11 t / 23,00 €
kevät 730280b
13.1.–6.4.2020, 12 t / 24,00 €
Pulpin koulu, sali, Ahvenlammentie 3 ma 19.00-19.45
Tuntiopettaja Olli Lehtonen
Lentopallon pelaamista.

TIISTAI

▶ **KUNTOLIIKUNTA, KORVENKYLÄ (OS)**
syksy 730283a
10.9.–26.11.2019, 15 t / 28,00 €
kevät 730283b
14.1.–7.4.2020, 16 t / 30,00 €
Korvenkylän koulu, liikuntasali, Rauhantie 21 ti 17.30-18.30
Kuntohoitaja Merja Laurikainen

KUVA 1. Kuvakaappaus EKKOn opinto-ohjelman 2019–2020 sivulta 64.

Kuvan 1. *Itämainen tanssi* -kurssin ja *Miesten lentopallo* -kurssin kuvaukset havainnollistavat tekstien erilaisuutta ja samalla niiden laatimisen vapautta: ensimmäinen sisältää runsaasti kuvailevia ilmauksia, kun taas jälkimmäisessä toiminta on nimetty kahdella substantiivilla. Ennen varsinaista kuvaustekstiä on useamman rivin verran tietoa kurssin aikataulusta, tuntimäärästä, hinnasta, tilasta ja opettajasta. Tässä työssä analysoin vain varsinaista, tyypillisesti kokonaisista virkkeistä koostuvaa kuvausosaa, johon olen lukeut mukaan myös kurssin nimen.

Kunkin kurssin opettaja laatii itse kurssiensa kuvaukset. Kansalaisopisto ohjeistaa jossain määrin kurssikuvausten tekoa esimerkiksi opettajainkokousten yhteydessä sekä kirjallisin ohjein. Ohjeistuksessa on käsitelty kurssikuvauksen kielenkäyttöä kuitenkin vain niukasti. Yksi selkeästi esitetty toive on suosia verbeissä monikon 1. persoonan muotoa esimerkiksi passiivin sijaan. Toisessa konkreettisisessa ohjeessa kehoitetaan jättämään tervehdykset, kuten tervetuloa-toivotukset pois tekstistä. (Nurmi 2022.)

Ohjelman toimittavat vuosittain opiston koulutussuunnittelusta ja viestinnästä vastaavat henkilöt. Toimitustyön aikana ohjelman kieliasua muokataan tarvittaessa oikeinkirjoituksen ja kuvaustekstien pituuden osalta, mutta isommista muutoksista neuvotellaan tekstin laatineen opettajan kanssa. (Nurmi 2022.)

1.3. Katsaus aiempaan tutkimukseen

Kansalaisopiston opinto-ohjelmien kurssikuvaustekstejä ei ole käsittäkseni juurikaan tätä ennen tutkittu lingvistisen diskurssintutkimuksen näkökulmasta. Vapaan sivistystyön kenttää on kuitenkin tutkittu runsaasti etenkin aikuiskasvatustieteessä, mutta myös muilla tieteenaloilla.²

Valkonen (2015) on väitöskirjassaan tutkinut kansalaisopistojen koulutuksen markkinaorientaatiota sekä muun muassa suorituskeskeisen kulttuurin omaksumista niissä. Tässä tutkimuksessa aineistona ovat paitsi opistojen henkilökunnan haastattelut, kirjoitelmat että toimintaa kuvaavat dokumentit, kuten toimintakertomukset ja opinto-oppaat. Valkosen mukaan markkinaorientaation vahvistuminen näkyy muun muassa opistojen siirtymisessä opiskelijakeskeisyydestä asiakaskeskeisyyteen. Tutkimuksen mukaan on nähtävissä ristiriitaa perinteisen sivistykseen pohjaavan opistokulttuurin ja reaktiivisen suorituskeskeisyyden välillä.

Mäki (2019) on aluetieteellisessä väitöstutkimuksessaan tarkastellut opistojen tehtävänkuvan muutosta ja toimintaympäristöä. Mäen mukaan yhteiskunnallinen muutospaine luo opistoille epävarmuutta ja epäselvyyttä omasta roolista ja tehtävästä, ja vapaan sivistystyön toiminnalle onkin leimallista sopeutuminen. Valtion ohjaava ote vapaan sivistystyön toiminnasta on 2000-luvulla vahvistunut erilaisten kehittämisohjelmien kautta.

Tutkimusaiheeni taustakontekstia valottavat osaltaan kasvatustieteen alan pro gradu -tutkimukset, joista Mäkelän (2017) työ käsittelee kansalais- ja työväenopistojen kurssisuunnittelua. Pätäri (2012) on puolestaan tutkinut erilaisia vapaata sivistystyötä

² Vapaata sivistystyötä käsitteleviä opinnäytetöitä ja tutkimuksia on koottu Sivistystyön vapaus ja vastuu -sivuston opinnäytetorille <http://www.vapausjavastuu.fi/opinnaytetori/> (28.4.2022).

käsitteleviä tekstiaineistoja diskurssianalyysin avulla. Hän tarkastelee erilaisia vapaan sivistystyön legitimaatiotulkintoja eli kysymystä, miksi ja millä oikeutuksella vapaa sivistystyö on olemassa. Tulkinnat kytkeytyvät tavalla tai toisella opistojen hyvinvointitehtävään.

Manninen (2018) on selvittänyt laajalla haastattelu- ja kyselytutkimuksella kansalaisopiston merkitystä ja hyötyjä sen aikuisopiskelijoille ja samalla kunnille. Tutkimuksen mukaan opistojen kursseille osallistuminen tuottaa merkittäviä laajempia hyötyjä, jotka liittyvät hyvinvointiin, itseluottamuksen vahvistumiseen sekä työhön tai arkielämään tarvittavaan osaamiseen. Vastajat tunnistivat usein myös opiskelun tuottamia taloudellisia hyötyjä. Kunnat puolestaan hyötyvät kansalaisopistojen tuottamasta osaamisesta työelämään, lisääntyneestä vapaaehtoistyöstä sekä hyvinvointivaikutuksista.

Tutkimusaiheeseeni liittyvien kielellisten valintojen, kuvailevan sanaston sekä lingvistisen diskurssintutkimuksen alalla on tehty runsaasti tutkimusta myös fennistiikassa. Adjektiivivalinnoissa aktivoituvia diskursseja on tutkittu useissa opinnäytetöissä. Pulkkinen (2015) on tarkastellut hääaiheisiä blogeja pro gradu -työssään ja Virpiranta (2016) puolestaan pakolaisteemaan liittyviä blogitekstejä kandidaatintutkielmassaan. Molemmat ovat luokitelleet adjektiiveja semanttisesti Leppäjärven ja Jämsän (1976) luokittelumallin avulla ja käyttäneet lisäksi Faircloughin (2001 [1989]) kriittisen diskurssianalyysin mallia. Hyödynnän jälkimmäistä myös omassa työssäni.

Oman tutkimukseni teoreettiseen ja metodologiseen lähestymistapaan sekä keskeisten käsitteiden määrittelyyn olen saanut osviittaa etenkin Saviniemen ja Lehdon diskurssianalyttisistä tutkimuksista. Saviniemi (2015) tarkastelee kyselytutkimuksella eri tiedotusvälineiden toimitushenkilökunnan kielenhuoltotietoja, kielenhuoltoon liittyviä käytäntöjä sekä vastauksissa aktivoituvia kielenhuoltodiskursseja. Lehto (2018) yhdistää väitöstutkimuksessaan laadullista diskurssianalyysia korpusavusteiseen menetelmään ja selvittää japaninsuomalaisten kielidiskursseja. Aineistossani aktivoituvien diskurssien analyysissa palaan etenkin Mannisen ja Valkosen tutkimustuloksiin, sillä ne valottavat kansalaisopistojen todellisuutta paitsi opistojen sisältä käsin, myös opiskelijoiden näkökulmasta.

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA MENETELMÄ

Kuten johdantoluvussa kävi ilmi, tarkastelen työssäni kansalaisopiston kurssikuvaus-teksteissä aktivoituvia diskursseja. Tutkimukseni on aineistopohjaista ja laadullista eli kvalitatiivista diskurssintutkimusta. Laadullinen tutkimus on löyhä kattonimitys monenlaisille eri tutkimustavoille, joita yhdistää tavoite ymmärtää ihmisen kokemus- ja merkitysmailmaa ja tutkia nimenomaan ilmiöiden laatua (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 210–211). Laadullisen analyysin tueksi olen selvittänyt myös erityisesti sanastovalintoihin sekä eri diskursseihin liittyviä esiintymismääriä aineistossani. Frekvenssitiedon avulla pyrin havainnollistamaan aineistoa monitahoisesti. Diskurssintutkimus mielletään usein nimenomaan laadulliseksi tutkimukseksi, mutta alalla sovelletaan nykyään paljon myös esimerkiksi korpuslingvistisiä kvantitatiivisia menetelmiä, kuten esimerkiksi Lehto (2018) (Pälli & Lillqvist 2018: 376).

Diskurssintutkimus on laajakirjainen ja monitieteinen tieteenala, jonka menetelmiä on hyödynnetty erityisesti kieli- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa (Luukka 2000: 133; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 9). Käytössä ovat rinnakkain nimitykset diskurssi-analyysi (engl. *discourse analysis*) ja diskurssintutkimus (engl. *discourse studies*), joista jälkimmäinen jossain määrin painottaa Pällin ja Lillqvistin (2020: 375) mukaan sitä, että diskurssianalyysi ei ole yksi yhtenäinen menetelmä vaan pikemminkin tutkimusorientaatio. Ymmärränkin diskurssintutkimuksen sekä teoreettisena että metodologisena viitekehystenä (ks. myös Lehti, Haapanen & Kääntä 2018). Sovellan tutkimuksessani erityisesti kriittisen diskurssianalyysin teoreettisia käsitteitä ja menetelmää. Käytän nimitystä diskurssintutkimus kuvatessani tutkimuksen laajempaa teoreettista viitekehystä sekä taustaoletuksia ja kriittisellä diskurssianalyysillä viittaen ennen kaikkea Faircloughin teoreettiseen ja metodiseen diskurssianalyysin malliin.

Yhdistän aineiston tarkastelussa diskurssianalyysiin osin myös sisällönanalyysin menetelmiä. Tuomi ja Sarajärvi (2018 [2002]: 117) epäilevät kyseisten tekstianalyysien yhteensovittamista niiden erilaisten näkökulmien vuoksi: sisällönanalyysin avulla selvitetään tekstin merkityksiä ja diskurssianalyysissa puolestaan merkityksen tuottamisen tapoja. Diskurssianalyysia ja sisällönanalyysia on kuitenkin yhdistetty aiemminkin, esimerkiksi Saviniemen (2015) tutkimuksessa. Perustelen menetelmävalintaani seuraavassa alaluvussa.

Analysoin aineistoani kahdessa eri vaiheessa. Ensimmäisessä työstövaiheessa, jossa analysoin ja luokittelen aineistoni kielellisiä valintoja, hyödynnän sekä diskurssianalyysin että sisällönanalyysin menetelmiä. Tutkimukseni päämäärä on hahmottaa ja analysoida kurssikuvausteksteissä aktivoituvia kansalaisopistodiskursseja. Tätä jatkan luokittelun pohjalta toisessa analyysivaiheessa diskurssianalyysin avulla. Selvitän seuraavissa alaluissa tarkemmin tutkimukseni teoreettista viitekehystä, keskeisiä käsitteitä sekä tutkimusmenetelmien soveltamista tutkimuksessani.

2.1. Keskeisiä käsitteitä

Tässä tutkimuksessa nojaan diskurssintutkimuksen käsityksiin kielestä ja kielenkäytön tutkimisesta. Diskurssintutkimuksessa kieli ja kielenkäyttö ovat ennen kaikkea sosiaalista toimintaa (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 14). Luukka (2000: 133–157) kuvaa lingvistisen diskurssintutkimuksen suuntauksia niiden taustaoletusten, kuten kielikäsitteiden mukaan. Funktionaalisessa lähestymistavassa yhdistävänä tekijänä on käsitys kielestä sosiaalisena ja merkityksiä rakentavana toimintana. Käsitteiden mukaan kieli sekä kuvaa todellisuutta että luo ja muuttaa sitä – samalla kun ympäröivä sosiaalinen todellisuus puolestaan muovaa kielenkäyttöä. Tämä käsitys pohjautuu alkujaan yhteiskuntatieteelliseen sosiaalisen konstruktionismin teoriaan, jossa todellisuus rakentuu kielen avulla sosiaalisesti. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016: 26; Luukka 2000: 138–139; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 19–21; Pälli & Lillqvist 2020: 382.)

Toinen diskurssintutkimuksen tärkeä taustaoletus on kielellisten merkitysten kontekstisidonnaisuus: merkitykset ovat dynaamisia ja kehkeytyvät kielenkäytön sosiaalisessa ja vuorovaikutuksellisessa kontekstissa (Fairclough 1992: 74–75; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 37–38; Pälli & Lillqvist 2020: 382). Ymmärrän kielen ja kielenkäytön edellä kuvatuilla tavoilla kytköksissä ympäröivään maailmaan: molemmat muovaavat toisiaan, ja kielellisiin merkityksiin pääsee käsiksi vain tarkastelemalla niitä osana maailmaa, konteksteissaan.

Erilaiset **tekstit** ovat kielenkäytön reaalitumina diskurssintutkimuksen kohteena. Hiidenmaa (2000: 165–166) luonnehtii tekstin käsitteen suoraviivaista määrittelyä

hankalaksi tekstintutkimuksen laajalla kentällä, mutta tiiviin yleismääritelmän mukaan ”teksti on käytössä olevaa kieltä”. Fairclough (2001 [1989]: 20) puolestaan luonnehtii tekstiä tuotteeksi, joka syntyy tekstin tuottamisen prosessissa. Hän tarkoittaa tekstillä niin puhuttua ja kirjoitettua kieltä kuin erilaisia visuaalisia ja auditiivisiakin elementtejä (Fairclough 1997: 29). Kuten edellisessä luvussa kuvailin, tutkimusaineistoni tekstit ovat kirjoitettuja, painettuun ja sähköiseen kansalaisopiston opinto-ohjelmaan sisältyviä kursikuvauksia. Tekstin käsite kytkeytyy lujasti diskurssintutkimuksen ydinkäsitteeseen, diskurssiin.

Diskurssin käsite on diskurssintutkimuksen laajalla kentällä merkitykseltään moninainen ja muuntuva. Yhteistä on näkemys diskurssista kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan punoksena, jossa näitä kahta ei voi erottaa toisistaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 27; Pälli & Lillqvist 2020: 375.) Omassa työssäni tukeudun käsitteen määrittelyssä kriittisen diskurssianalyysin perinteeseen, jossa Faircloughin mukaan diskurssilla on kaksi toisiinsa kietoutunutta merkitystä. Diskurssilla (engl. *discourse*) tarkoitetaan yhtäältä sosiaalista käytäntöä ja vuorovaikutusta. Toisaalta diskurssit (engl. *a discourse*) ovat kiteytyneitä tapoja tuottaa kohteesta merkityksiä ja samalla muokata sitä. (Fairclough 1997: 31, 2001: 20; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 34–35.) Jälkimmäinen määrittely pohjautuu Foucault’n (1989: 49) yhteiskuntatieteellisiin teoretisointeihin.

Tässä tutkimuksessa tarkoitan kansalaisopistodiskursseilla Saviniemen (2015: 26) diskurssimääritelmää mukaillen aineistoni tekstien merkityssysteemejä, joiden avulla kansalaisopisto-opiskelulle annetaan tiettyjä merkityksiä ja samalla muokataan ja rakennetaan kansalaisopistotodellisuutta.

Kielelliset valinnat ovat keskeinen diskurssintutkimuksen analysoinnin kohde. Diskurssintutkimuksessa kieli nähdään joustavana resurssina, josta kielenkäyttäjä voi valita tarvitsemiaan ilmauksia, vaikkakin tätä valinnanvapautta rajoittavat esimerkiksi kielenkäytön tilanne ja kielenkäyttäjän taidot (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 22.). Tämä käsitys kielen dynaamisesta resurssiluonteesta kytkeytyy Bahtinin dialogiseen kielikäsitteeseen, jossa jokainen ilmaus ja teksti on uniikki, mutta samalla sijoittuu myös kielenkäytön historialliselle ja tulevaan vaikuttavalle jatkumolle. Samoin kielellisiä valintoja tekevä puhuja tai kirjoittaja asemoi itsensä osaksi aiempien kielenkäyttötapojen verkostoa. Kielen dialogisuus on Bahtinin mukaan läsnä kaikessa inhimillisessä puheessa ja

merkityksellisessä toiminnassa. (Bahtin 2002: 51; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 22–23, 95.) Omassa työssäni tarkastelen sanastollisia valintoja, joilla aineistossani kansalaisopisto-opiskelua kuvaillaan. Leksikaalisten merkityssuhteiden ja -ryhmittymien tarkastelu kontekstissaan tuo esiin merkityksiä ja erilaisia näkökulmia – diskursseja – aiheestani.

Kielellisiä valintoja voi tehdä esimerkiksi siinä, miten jotain asiaa nimetään tai kuvataan. Pietikäisen ja Mäntynen (2019: 100) mukaan kuvaaminen on kielellistä toimintaa, jossa tiettyä asiaa tai ilmiötä kuvaillaan tai määritellään esimerkiksi substantiivien, adjektiivien, adverbien, lausekkeiden, lauseiden ja metaforisten ilmausten avulla. Tutkimuksessani tarkastelun kohteena ovat nimenomaan kuvaamisessa tehdyt kielelliset valinnat. Aineistoni kurssikuvauksissa esimerkiksi *tuolijooga on lempeää, lavis-lavatangsumppa hikistä ja salsaan kuuluu kissamainen olemus*. Nämä adjektiivivalinnat merkityksellistävät kohdettaan tietyllä tavalla ja samalla ohjaavat tekstin vastaanottajan tulkintaa.

Konteksti on kielentutkimuksessa laajasti ja vaihtelevasti käytetty käsite, jolla on tarkoitettu niin sanan tai ilmauksen käytön konkreettista kielellistä ympäristöä (siitä on käytetty myös termiä koteksti), tekstien yhteyttä toisiin teksteihin, vuorovaikutustilannetta tai laajemmin ympäröivää todellisuutta (Heikkinen 2012: 90–91; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 40). Konteksti on funktionaalisesti suuntautuneessa diskurssintutkimuksessa keskeinen käsite, sillä kielenkäyttöä tarkastellaan tilanteisena, vaihtelevana ja sosiaaliseen sekä yhteiskunnalliseen todellisuuteen kytkeytyvänä ilmiönä. Diskurssintutkimuksessa on siis otettava huomioon kielenkäytön tilanne, aika ja paikka. (Luukka 2000: 140; Jokinen, Juhila & Suoninen 2016: 36–37; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 39–40.)

Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 39) huomauttavat, että tarkastellessaan kielenkäyttöä diskurssintutkijan on määriteltävä konteksti ja rajattava se. Ymmärrän tässä työssä kontekstin Pietikäisen ja Mäntynen (2019: 43–51) tapaan monikerroksisena käsitteenä. Kielenkäyttöä voidaan tarkastella ensinnäkin tilannekontekstissa, jolloin sitä tutkitaan osana välitöntä sosiaalista tilannetta esimerkiksi vuorovaikutuksen osallistujien roolien ja toimijuuksien kannalta (emt. 45–46). Oman aineistoni tekstit, kansalaisopiston opinto-ohjelman kurssikuvaukset, ovat eri aineiden opettajien laatimia eli ammatillisesta ja asiantuntijaroolista käsin kirjoitettuja. Tekstien potentiaalisia vastaanottajia ovat puolestaan eri-ikäiset, lähinnä Etelä-Karjalan maakunnassa asuvat ihmiset, jotka tutustuvat

kurssitietoihin nykyisen tai potentiaalisen opiskelijan tai asiakkaan roolissa. Tilannekontekstiin kuuluvat Pietikäisen ja Mäntysen (emt. 45) mukaan myös materiaaliset kielenkäytön ehdot. Tämä näkyy omassa aineistossani yksittäisten tekstien laajuudessa: kurssikuvausten on oltava hyvin tiiviitä tekstejä, jotta ne mahtuisivat painettuun opinto-ohjelmaan.

Diskurssintutkimuksessa tarkastellaan usein myös sosiokulttuurista ja yhteiskunnallista kontekstia, jolloin mukana ovat kielenkäyttöä ympäröivä välitön ja siihen väistämättä vaikuttava laajempi kulttuurinen, historiallinen ja sosiaalinen todellisuus. Diskurssintutkimuksessa konteksti käsitetään lisäksi dynaamiseksi ja muuttuvaksi, joten sitä ei voi kuvailla läpikotaisin. (Heikkinen 2012: 93; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 50–51.) Laajemman sosiokulttuurisen kontekstin tarkastelu on Faircloughin (1997: 71) mukaan tärkeää, sillä se muovaa diskursiivisia käytänteitä – ja diskurssit puolestaan voivat muokata yhteiskunnallista ja sosiokulttuurista tilannetta. Oman tutkimukseni sosiokulttuuriseen kontekstiin kuuluvat keskikokoisen vapaan sivistystyön oppilaitoksen toiminta ja yhteisö Lappeenrannan seudulla vuonna 2019. Laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin voi katsoa kuuluvan sellaisia seikkoja kuin eri-ikäisten ja -taustaisten ihmisten osallistuminen omaehtoiseen koulutukseen Suomessa sekä vapaata sivistystyötä ja aikuiskoulutusta ohjaava politiikka.

2.2. Sisällönanalyysi aineiston luokittelun työkaluna

Käytän tutkimuksessani aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä. Sisällönanalyysin voi Tuomen ja Sarajärven (2018 [2002]: 103) mukaan käsittää sekä menetelmäksi että väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi. Sisällönanalyysi voi olla luonteeltaan aineistolähtöistä, mutta myös teoriaohjaavaa tai -lähtöistä. Aineistolähtöisyyden perusajatus on, että tarkasteltavia yksiköitä ei ole päätetty etukäteen, vaan havainnot aineistosta ohjaavat analyysin etenemistä. (emt. 108–110.)

Sisällönanalyysin tavoitteena on Tuomen ja Sarajärven (emt. 122) mukaan järjestää aineisto ymmärrettävään muotoon ja luoda sanallinen kuvaus tutkittavasta aiheesta. Tuomi ja Sarajärvi (emt.) kuvaavat aineistolähtöistä sisällönanalyysia Milesin ja

Hubermanin (1994) mallin pohjalta kolmivaiheisena prosessina. Alussa aineisto pelkistetään tiivistämällä tai paloittelemalla informaatiota. Oman työni ensimmäisessä analyysivaiheessa tarkastelen aineistoni kurssikuvaustekstien sanavalintoja niissä ilmauksissa, joissa kuvaillaan kansalaisopisto-opiskelua. Kielellisten piirteiden analyysissa (ks. luku 3.) luokittelen Faircloughin kriittisen diskurssianalyysin mallin (2001 [1989]) mukaisesti tekstejä sanaluokittain. Olen päättänyt rajata tutkimukseni kohteeksi adjektiivit, partisiipit ja adverbit, joten poimin ne taulukostani erikseen. Poimitut kuvailevat sanavalinnat ovat pelkistyksiä ja analyysiyksikköjä kustakin kurssikuvauksesta, mutta toisaalta jokainen lyhyt kurssikuvausteksti on tarkastelussa mukana koko analyysin ajan.

Seuraavassa klusteroinnin vaiheessa aineistoa ryhmitellään havaittujen samankaltaisuuksien tai erojen perusteella luokkiin, jotka nimetään (Tuomi & Sarajärvi 2018 [2002]: 124). Sisällönanalyysia hyödynnän ryhmittelemällä adjektiivi-, partisiippi- ja adverbiesiintymät eri luokkiin niissä toistuvien merkitysten mukaisesti. Esitän tässä analyysin vaiheessa aineistolle seuraavan kysymyksen: *Millaisia merkityksiä aineiston adjektiivit, partisiipit ja adverbit ilmaisevat?* Vastaus kysymykseen ohjaa nimeämään kunkin ryhmän luokittelun jälkeen.

Kolmannessa vaiheessa pyritään abstrahoimaan eli käsitteellistämään tutkimuksen näkökulmasta keskeisestä tiedosta teoreettisia käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi 2018: 125–126). Työssäni abstrahointi näkyy vaiheessa, jossa yhdistelen klusteroituja merkitysluokkia niitä yhdistäviin pääluokkiin. Käsitteellistäminen toimii siltana sanavalintojen tarkastelusta kohti aineistossa aktivoituvien diskurssien tarkastelua. Alla olevassa taulukossa esitän aineistosta poimittujen esimerkkien avulla sisällönanalyysin etenemisen vaiheittain.

TAULUKKO 1. Sisällönanalyysin vaiheet. Esimerkkeinä aineiston adjektiivivalintoja.

	PELKISTYS	KLUSTEROINTI, alaluokat <i>Millaisia merkityksiä adjektiivit ilmaisevat?</i>	ABSTRAHOINTI pääluokat
adjektiivivalinnat	<i>keskiraskas</i>	<i>tehokkuus</i>	<i>laatu</i>
	<i>kokonaisvaltainen</i>		
	<i>tehokas</i>		
	<i>monipuolinen</i>	<i>monipuolisuus</i>	
	<i>erilainen</i>		
	<i>innovatiivinen</i>	<i>asiantuntemus</i>	
<i>koreografia-painotteinen</i>			

Käytän työssäni yhtenä menetelmänä sisällönanalyysia, sillä se selkeyttää aineiston merkitysryhmittelyä ja helpottaa siirtymää kohti diskurssien hahmottamista ja nimeämistä. Saviniemi (2015: 286) mainitsee, että diskurssianalyttisissä tutkimuksissa diskurssien tunnistaminen jää toisinaan eksplikoimatta. Työssäni sisällönanalyysi tarjoaakin perustan ja perustelun jäljempänä nimettäville diskursseille, jolloin diskurssit eivät ikään kuin ilmaannu ainoastaan analysoijan intuition kutsumina. Tämä pyrkimys ei poista intuition merkitystä aineiston analyysissa – kielitaju on välttämätön väline työni eri vaiheissa ja erityisesti merkitysten tulkitsemisessa (kielitajusta kielentutkijan työkaluna ks. Hamunen & Huumo 2020). Hyödynnän etenkin analyysin alkuvaiheessa sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin menetelmiä limittäin.

Salo (2015: 166) polemisoi sisällönanalyysin hyödyntämistä tutkimusmenetelmänä erityisesti opinnäytetöissä, sillä sen avulla saa hänen mukaansa vain luokiteltua ja järjestettyä aineiston. Myös Tuomi ja Sarajärvi (2018 [2002]: 117) mainitsevat tutkimuksen keskeneräisyyden tapauksissa, joissa työ on keskittynyt vain aineiston järjestämiseen sisällönanalyysin avulla. Samoin he varoittavat käyttämästä pelkkää sisällönanalyysia vailla mitään teoreettista kehystä (emt. 189). Omassa tutkimuksessani pyrin syventämään aineiston merkitysluokittelua kriittisen diskurssianalyysin teoreettisen ja metodologisen viitekehyksen avulla.

2.3. Kriittinen diskurssianalyysi teoriana ja menetelmänä

Diskurssianalyysissa kielenkäyttöä tutkitaan analysoimalla yksityiskohtaisesti sosiaalisen todellisuuden tuottamisen tapoja (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 9–10). Yksittäisten tekstien ja kielenpiirteiden käsittelyyn nivotaan laajempi yhteiskunnallinen konteksti (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 18). Fairclough (1997: 81) kutsuu **diskursiiviseksi käytänteiksi** prosesseja, joissa tekstejä tuotetaan ja kulutetaan. Pietikäisen ja Mäntysen (2019: 49) mukaan diskursiiviset käytänteet kuuluvat itse asiassa kontekstiin, kielenkäytön tilanteen ja laajemman sosiokulttuurisen kontekstin välimaastoon. Tutkimukseeni kytkeytyviä diskursiivisia käytänteitä ovat esimerkiksi kansalaisopiston opinto-ohjelman kuvaustekstien laadinnan prosessit ja toisaalta niiden vastaanottaminen opiskelijoiden

keskuudessa. Tarkastelen näitä käytänteitä yksityiskohtaisemmin alaluvussa 1.2. sekä jäljempänä luvussa 4, jossa käsittelen aineistossa aktivoituvia diskursseja.

Toinen Faircloughin (1997: 77) kriittisen diskurssianalyysin olennainen käsite on **diskurssijärjestys**, jolla hän tarkoittaa tietyn yhteisön diskursiivisten käytänteiden verkostoa eli niiden erilaisten kielenkäyttötapojen kokonaisuutta, joka yhteisöllä on käytössään. Oman tutkimukseni kontekstissa diskurssijärjestykseen voivat kuulua paitsi opinto-ohjelma kurssikuvauksineen, myös muun muassa kansalaisopiston opetussuunnitelma, opiskelua koskevat ohjeet, säännöt ja tiedotteet, kursseille ilmoittautumisen käytännöt kasvokkaisessa asiakaspalvelussa tai verkossa sekä kurssien opetustoimintaan liittyvät kielenkäytön tavat.

Fairclough (1992: 73; Pietikäinen ja Mäntynen 2019: 53) on esittänyt oman teoreettisen ja samalla metodisen kriittisen diskurssianalyysin viitekehjoksensä kolmitasoisena mallina, jossa sisäkkäin ovat teksti, diskursiiviset käytänteet sekä sosiaaliset käytänteet. Kriittinen diskurssianalyysi menetelmänä etenee vaiheittain näillä tasoilla. Kuvailussa (engl. *description*) keskitytään tekstin muodollisiin piirteisiin. Tekstiä analysoidaan lingvistisesti sanaston, kieliopillisten rakenteiden ja tekstuaalisten piirteiden osalta. (Fairclough 2001 [1989]: 21, 91–93.) Hyödynnän Faircloughin kolmivaiheista analyysimallia tutkimuksessani aineiston luonteeseen ja työn laajuuteen soveltuvin osin. Kuvailun vaihetta edustaa aineistoni tekstianalyysin alkuvaihe, jossa luokittelen kuvailevaa sanastoa ja tarkastelen sitä havaitsemieni merkitysryhmien ja kieliopillisen käytön kannalta. Kuten edellä alaluvussa 2.1. kerroin, tässä analyysivaiheessa käytän myös aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä merkitysryhmien luokittelussa.

Faircloughin mallin seuraava vaihe, tulkitseminen (*interpretation*), kohdistuu puolestaan diskursiivisiin käytänteisiin. Tarkastelun kohteena on siis tekstin ja vuorovaikutuksen suhde sekä tekstin tuottamisen että tulkitsemisen prosessissa. (Emt. 117–118.) Kolmas vaihe, selittäminen (*explanation*), kytkee tulkintaan mukaan sosiaalisen kontekstin. Selittämisen vaiheessa diskurssia tarkastellaan osana ympäröivän yhteiskunnan sosiaalisia käytäntöjä. (Emt. 22, 135.) Faircloughin tulkitsemisen ja selittämisen vaiheet näkyvät analyysini jälkimmäisessä luvussa 4, jossa analysoin aineistossa aktivoituvia diskursseja sekä tekstin tuottamisen kontekstissa että myös laajemmin vapaaseen sivistystyöhön liittyvien ideologioiden ja ympäröivän yhteiskunnan näkökulmista.

Diskurssityypit puolestaan rakentavat Faircloughin (2001 [1989]: 101) mukaan diskurssijärjestystä ja muodostuvat yhdestä tai useammasta genrestä ja diskurssista. Diskurssintutkimuksen piirissä ja lingvistiikassa ylipäättään **genren** käsite on määritelty monin eri tavoin ja voikin joissain määritelmissä vastata Faircloughin tarkoittamaa diskurssityypin käsitettä (emt. 101). Kriittisen diskurssintutkimuksen piirissä genrejä on analysoitu tyyppillisesti yhteiskunnallisten valtasuhteiden näkökulmasta (Solin 2012: 559). Tässä tutkimuksessa sivuan genren käsitettä lähinnä aineistoni luonnehdinnan osalta. Kansalaisopiston kurssikuvausteksteissä erottuu ainakin kahden genren piirteitä: ne muistuttavat yhtäältä tiedottavia, toisaalta markkinoivia tekstejä, eli tiedotetta ja mainosta. Solinin (2012: 562) mukaan se, että tekstin kielelliset piirteet ylittävät yksittäisen tekstilajin rajat, kertoo genrejen hybridisyydestä. Genret liittyvät diskurssianalyysissa intertekstuaalisuuden käsitteeseen, jolla tarkoitetaan Pietikäisen ja Mäntysen (2019: 179) mukaan ilmausten, diskurssien ja genrejen lainautumista kielenkäyttötilanteesta toiseen. Kriittisen diskurssianalyysin käsitys intertekstuaalisuudesta liittyy edellä alaluvussa 2.1. mainittuun Bahtinin ajatukseen kielen dialogisuudesta: ilmaukset eivät synny tyhjiössä, vaan niissä säilyy jälkiä aiemmasta kielenkäytöstä, joka aktivoi aiempia ja uusia merkityksiä uudessa kontekstissa (Fairclough 1997: 84; Lähtenmäki 2009: 65; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 181). Faircloughin (emt.) mukaan intertekstuaalisessa analyysissa tutkitaan eri genrejen ja diskurssien jälkiä ja sekoittumista teksteissä. Tällaista genrejen muokkautumista on genre- ja diskurssintutkimuksessa nimitetty genrejen sekoittumiseksi (Fairclough 1992:103; Solin 2012: 562; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 201–202).

Faircloughilla diskurssianalyysin **kriittisyys** merkitsee huomion kiinnittämistä kielenkäytön ja vallankäytön kytköksiin (Fairclough 1997: 75). Yhteiskunnalliset valtasuhteet vaikuttavat diskurssisiin – siihen, miten tietystä aiheesta puhutaan. Diskurssilla on puolestaan valtaa muokata ja muuttaa kohdettaan. (Pietikäinen 2000: 201.) Kriittisen diskurssianalyysin parissa ideologian käsitteellä viitataan tietynlaisen näkemyksen kytkemiseen puheena olevaan asiaan tai ihmisryhmään. Ideologisuus kielenkäytössä voi osaltaan vahvistaa luonnollisiksi koettuja vallitsevia valtasuhteita tai toisaalta muokata niitä. (Pietikäinen 2000: 202–203; Fairclough 2001 [1989]: 27).

Jokinen ja Juhila (1999: 86–87) kuvaavat kriittisen ja analyttisen diskurssianalyysin orientaatioiden välistä jatkumoa, joka voi näkyä erityisesti tutkimuksenteon lähtökohdissa ja etukäteen tehdyissä oletuksissa. Kriittinen tutkimus pyrkii oletusarvoisesti

haastamaan vallitsevat valtarakenteet, kun taas analyttisessä tutkimuksessa lähtökohtana on mahdollisimman yksityiskohtainen analyysi aineistolähtöisesti. Jokinen ja Juhila (emt.) toteavat kuitenkin, että nämä orientaatiot voivat esiintyä myös rinnakkain ja täydentää toisiaan tutkimuksessa. Sovellan omassa tutkimuksessani Faircloughin kehittämää kriittisen diskurssianalyysin mallia, mutta samalla lähtökohtanani on avoin aineistolähtöinen tarkastelu. Tutkimusaiheeseeni kriittisen diskurssianalyysin viitekehys soveltuu esimerkiksi siitä syystä, että vapaan sivistystyön kenttään kohdistuu erilaisia, osin ristiriitaisiakin sivistyksellisiä, koulutuspoliittisia ja taloudellisia odotuksia, intressejä ja muospaineita. (ks. esim. Mäki 2019: 8; Manninen 2015: 32–33). Kriittinen orientaatio auttaa havaitsemaan ja tarkastelemaan valtasuhteiden ja ideologioiden mahdollisia kaikuja kansalaisopistodiskursseissa.

3. KUVAAMISEN SANASTOVALINNAT AINEISTOSSA

Tarkastelen analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistossani sitä, millaisilla kielellisillä valinnoilla – sanastolla ja ilmaisuilla siinä kuvataan kansalaisopisto-opiskelua. Pietikäisen ja Mäntysen (2019: 100) mukaan kuvaaminen on kielellisenä toimintana keskeinen diskurssintutkimuksen kohde, sillä erilaisilla kielellisillä valinnoilla asioita ja ilmiötä voidaan esittää eri painotuksin ja suunnata myös lukijan tulkintaa tiettyihin näkökulmiin. Kun asiaa tai ilmiötä kuvataan, sitä määritellään, se voidaan lokeroida tiettyyn luokkaan ja luonnehdinta voi olla myös arvottavaa. Kuten olen alaluvussa 2.2. selostanut, käytän analyysin tässä vaiheessa sisällönanalyysin menetelmää, jossa aluksi pelkistetyt ilmaukset klusteroidaan eli ryhmitellään merkitysluokkiin. Ryhmittelyssä hyödynnän myös Faircloughin (1997: 79, 2001: 21–22) kriittisen diskurssianalyysin lingvistisen analyysin mallia, jossa sanastoa tarkastellaan merkitysten, semanttisten merkityssuhteiden, kieliopillisen käytön ja laajemman tekstiyhteyden osalta.

Aloitin aineiston työstön luokittelemalla sen kokonaisuudessaan sanaluokkien mukaisesti. Pyrkimykseni on ollut saada kokonaiskuva käytetystä sanastosta ja sen perusteella kohdentaa aineiston käsittelyä mielekkäästi. Olen luokitellut aineiston sanastotasolla adjektiiviveihin, substantiiveihin, pronomineihin, verbeihin, adverbeihin ja partisiippeihin. Muut verbin nominaalimuodot olen merkinnyt verbien joukkoon. Näiden sanaluokkien lisäksi aineistossa esiintyy myös erilaisia lukuilmauksia (numeraaleja), tavallisimmin ajankohtien ilmaisuja, mutta olen jättänyt ne luokittelun ulkopuolelle, sillä arvioin ne tutkimukseni kannalta merkityksettömiksi. Ison suomen kieliopin verkkoversion mukaan järjestysluvut ovat puolestaan numeraalien adjektiivijohdoksia (VISK § 771). Olen luokitellut järjestysluvut adjektiivieiksi. Lisäksi taipumattomista sanoista partikkelit ja adpositiot olen jättänyt luokittelun ulkopuolelle. Kolmanneksi olen jättänyt huomiotta kielikursseiden kuvauksissa oppikirjojen nimet, sillä ne ovat useimmiten vieraskielisiä.

Olen tehnyt sanaluokkajaottelun erikseen Etelä-Karjalan kansalaisopiston eri ainealojen kurssikuvauksille. Tavoitteenani ei ole yksityiskohtaisemmin vertailla sanastoa eri ainealoilla, mutta olen halunnut kuitenkin saada käsityksen, onko ainealojen välillä havaittavia eroja.

Alustavan sanaluokkajaon perusteella päätin rajata tarkastelun adjektiiveihin, partisiipeihin ja adverbeihin. Tietysti myös muita sanaluokkia edustava sanasto voi kuvailla esimerkiksi opiskelua toimintana, kuten seuraavien aineistoesimerkkien substantiivit (1) ja verbit (2):

(1) *Nuotikitaraa kesäillan iloksi* (250305)

(2) *Ota omaa aikaa ja heittäydy emalivärien vietäväksi!* (260504)

Esimerkin (1) substantiivit *nuotikitara*, *kesäilta* ja *ilo* nimeävät ja kuvaavat opiskeltavaa sisältöä vahvasti mielikuvia herättäen, samoin kuin esimerkin (2) verbi *heittäytyä* herättää konnotaatioita rohkeasta osallistumisesta kiehtovaan aiheeseen. Aineiston rajaaminen on kuitenkin sikäli perusteltua, että kuvailu kuuluu adjektiivien, partisiippien ja erityisesti tekemisen tapaa kuvaavien adverbien perusluonteeseen. Tämä rajaaminen on helpottanut myös tutkielmani laajuuden rajaamista.

3.1. Adjektiivivalinnat

Aineistossani esiintyy kaikkiaan 1 027 adjektiivia, joista eri adjektiiveja on 264 kappaletta. Luvut sisältävät myös adjektiivien vertailumuotoja. Olen listannut komparatiivi- ja superlatiivimuodot omina leksemeinään, jotta voin tarkastelun edetessä tarvittaessa eritellä komparatiivi- ja superlatiivimuotojen käyttöä. Komparaatiota sananjohtamisen ja taivutuksen rajatapauksena on käsitelty esimerkiksi Ison suomen kieliopin verkkoversiossa (VISK § 62). Eniten pohdintaa sanaluokkajaossa on aiheuttanut rajankäynti tiettyjen partisiippien ja adjektiivien välillä. Selvitän asiaa tarkemmin jäljempänä partisiippien käsittelyn yhteydessä aluvussa 3.2.

Tarkastelen tässä luvussa ensin lyhyesti adjektiivien esiintymisfrekvenssejä ja sitten niiden merkityssuhteita ja -luokittelua sisällönanalyttisesti. Lopuksi analysoin adjektiivien esiintymistä erilaisissa kieliopillisissa rakenteissa. Kielellisten valintojen tarkastelussa frekvenssit ovat sikäli kiinnostavia, että ne tekevät näkyviksi toistuvat sanavalinnat ja toisaalta marginaaliin jäävät valinnat. Seuraavaan taulukkoon olen koontanut aineistossa yleisimmin, vähintään viisi kertaa, toistuvat adjektiivit.

TAULUKKO 2. Aineistossa vähintään viisi kertaa esiintyvät adjektiivit.

adjektiivi	<i>f</i>
<i>oma</i>	131
<i>uusi</i>	73
<i>erilainen</i>	53
<i>monipuolinen, eri</i>	29
<i>helppo</i>	22
<i>aiempi, keskiraskas</i>	19
<i>suullinen</i>	16
<i>hauska</i>	15
<i>vapaa</i>	14
<i>kevyt, tuttu</i>	12
<i>fyysinen, lempeä, pieni</i>	11
<i>vanha, hyvä</i>	10
<i>perinteinen, sopiva</i>	9
<i>kaikenikäinen, kiinnostunut, laulutaidoton</i>	8
<i>koko, persoonallinen, rauhallinen, syvä, toiminnallinen, yksinkertainen</i>	7
<i>ensimmäinen, lämmin, pehmeä, tehokas, tervetullut</i>	6
<i>entinen, haastava, hikinen, ilmainen, innovatiivinen, itämainen,</i>	5
<i>kultainen, kuubalainen, lyhyt, rauhallisempi</i>	
yhteensä adjektiivien esiintymiä	660

Aineistossa voi havaita runsaasti toistuvia adjektiiveja. Aineisto koostuu ison kirjoittajajoukon laatimista teksteistä, joten toisteisuudelle voi olettaa joitakin yhteisiä syitä. Kriittisen diskurssianalyysin viitekehyksessä voi yhteisiä kielellisiä valintoja tulkita yhteisten diskursiivisten käytänteiden vaikutuksena (ks. alaluku 2.3; Pietikäinen 2000: 210). Kuitenkin yli puolet adjektiiveista, 139 kappaletta, esiintyy teksteissä ainoastaan kerran. Käytettyjen adjektiivien kirjo on laaja, mitä voi yhtäältä selittää kansalaisopiston kurssisisältöjen moninaisuus, toisaalta kirjoittajasta johtuva yksilöllinen vaihtelu.

Adjektiivien *oma* ja *uusi* erittäin taajalle esiintymiselle aineistossa on osittain tekninen selitys. Adjektiivin *oma* ensisijainen sanakirjamerkitys (KS 2022 s.v. *oma*) on 'jonkin omistama tai hallitsema, jollekulle, johonkin kuuluva'. Adjektiivia *oma* käytetään kurssikuvauksissa usein ilmauksissa, joissa puhutaan kurssilla tarvittavista välineistä tai

opiskelijan omasta toiminnasta. Esimerkiksi *Lasi- ja mosaiikkipaja* -kurssin (260306) kuvauksessa kehoitetaan tuomaan *oma lasiveitsi mukaan* ja *Lihaskunto*-kurssilla (730209) harjoituksia tehdään *oman kehon painolla*. Adjektiivia *oma* käytetään kuitenkin myös ’itsenäistä toimintaa tähdentämässä’ (KS 2022 s.v. *oma*), ilmaisemaan henkilökohtaisia mahdollisuuksia tai itsenäisiä valintoja kuten seuraavassa esimerkissä (3):

(3) *Kurssilla teemme puutöitä sekä koristeveistoa omien mieltymysten ja tarpeiden mukaan.* (210501)

Adjektiivi *uusi* on lisätty uusien kurssien nimen yhteyteen ja esiintyy siksi aineistossa usein. Määritteen tarkoitus lienee korostaa kurssin uutuusarvoa tai laajemmin opiston kurssitarjonnan ajantasaisuutta. Adjektiivi *uusi* esiintyy myös muissa yhteyksissä, esimerkiksi viittaamassa kurssin uusiin osallistujiin, kuten esimerkissä (4):

(4) *Uusille tulokkaille ja astangaa jo tehneille.* (730101)

Aineistossa toistuvasti esiintyvistä adjektiiveista huomattavan taajaan esiintyvät myös *erilainen* (53) *monipuolinen* (29) ja *eri* (29). Tätä samaan merkitysryhmään hahmottuvaa adjektiiviryhmää tarkastelen jäljempänä.

3.1.1. Adjektiivien merkitysryhmät

Adjektiiveja käsittelevissä tutkimuksissa³ on luokittelun osalta turvauduttu esimerkiksi Leppäjärven ja Jämsän (1976) malliin, jossa adjektiivit jaotellaan fyysisiin ja psyykkisiin adjektiiveihin sekä edelleen niiden semanttisiin alaryhmiin. Omassa merkitysryhmitteilyssäni nojaan Faircloughin kriittisen diskurssintutkimuksen analyysimalliin sekä laadulliseen sisällönanalyysiin. Faircloughin analyysimallissa (2001 [1989]: 96–97) sanaston keskeisiä ideologisia merkityssuhteita ovat synonymia, hyponymia ja antonymia. Tarkoitin tässä synonymymilla samaa tai lähes samaa merkitsevää sanaa (VISK, määritelmät, s.v. *synonymia*, *synonyymi*). Näiden merkityssuhteiden tarkastelu helpottaa työssäni adjektiivivalintojen ryhmittelyä merkitysluokkiin. Esittelen seuraavassa joitakin havaintoja leksikaalisista merkityssuhteista.

³ Oulun yliopiston opinnäytetöistä ks. tämän työn alaluku 1.3.

Positiivisesti kuvaamisen kohdetta arvottavista adjektiiveista on löydettävissä useita synonyymiryhmiä. Hyvää ja miellyttävää merkitseviä adjektiiveja ovat *hyvä, ihana, ihmeellinen, kiva, mukava, myönteinen, positiivinen, hieno, laadukas, mahtava, parempi ja paras*. Kiinnostavuutta ilmaisevat synonyymit *innostava, jännittävä, kiinnostava, mielenkiintoinen, mukaansatempaava, vetävä ja sensuelli*.

Rauhallisuutta kuvaavat seuraavat aineiston synonyymit: *hidastempoinen, kiireetön, rauhallinen, rauhallisempi ja levollinen*. Helppoutta kuvataan synonyymeillä *helppo, helppohko, helppotekoinen, selkeä ja yksinkertainen*. Fyysisen helppouden ja rauhallisuuden välimaastoon merkitykseltään sijoittuvat adjektiivit *kevyt, lempeä, lempeämpi ja rento* ovat keskenään löyhemmin synonyymisia. Tekemisen vauhdikkuutta kuvaavat puolestaan synonyymit *nopea, nopeatempoinen, reipas ja vauhdikas*.

Ikää kuvaavia adjektiiveja, *iäkkäämpi, seniori-ikäinen ja vanha* käytetään erilaisissa yhteyksissä, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

- (5) *Kuntoliikunta, iäkkäämmät* (730295)
- (6) *Kevyt seniori-ikäisille suunnattu tunti, joka ylläpitää ja kohottaa lihaskuntoa, tasapainoa ja ryhtiä sekä virkistää mieltä.* (730238)
- (7) *Kurssilla voit valmistaa uutta pukua tai korjata vanhaa pukua.* (210710)
- (8) *Sopii vanhoille tekijöille sekä ensikertalaisille.* (210520)

Adjektiiveista *iäkkäämpi* ja *seniori-ikäinen* luonnehtivat opiskelijoita tiettyjen kurssien kohderyhmänä, kuten esimerkin (5) kurssin nimessä ja esimerkin (6) kuvaustekstissä. Adjektiivi *vanha* puolestaan viittaa enimmäkseen käytettyyn tai vanhaan materiaaliin, kuten kansallispukukurssin kuvauksessa esimerkissä (7). Adjektiivia *vanha* käytetään aineistossa myös luonnehtimassa opiskelijaa, mutta pikemminkin samassa merkityksessä kuin 'kokenut', kuten esimerkissä (8).

Myös vastakohtaparien eli antonyymien tarkastelu valaisee osaltaan tekstiaineiston merkityssuhteita. Ison suomen kieliopin verkkoversion mukaan antonyymi tarkoittaa 'vastakohtaa sanojen välisenä merkityssuhteena' (VISK, määritelmät, s.v. *antonyymi*). Antonyymit ilmaisevat tavallaan merkitysten ääriilaitoja, joiden välillä tässä aineistossa liikutaan. Joissakin tapauksissa vastakohtien välille voi muodostaa adjektiiveista myös jonkinlaista asteikkoa, esimerkiksi: *kevyt – keskiraskas – raskas*. Aineiston adjektiiveissa esiintyy seuraavia vastakohtapareja: *aloitteleva – kokenut; helppo – vaikea; joustava –*

kireä; jäykkä – notkea; kevyt – raskas; kiireetön – hektinen; pieni – suurempi; tottumattomampi – kokeneempi; vanha – tuttu/uusi; pakollinen – vapaavalintainen; perinteinen – moderni; fyysinen – henkinen; heikko – voimakas; salainen – avoin; makea – suolainen; kirjallinen – suullinen; yhteinen – henkilökohtainen; dynaaminen – staattinen; keskenäinen – valmis; hyödyllinen – tarpeeton. Esitetyistä vastakohtapareista vain pieni osa esiintyy saman kurssikuvaustekstin sisällä, ja useimmat ovat peräisin eri kuvausteksteistä, jopa eri ainealoilta.

Seuraavassa aineiston työstövaiheessa ryhmittelin adjektiiveja aiempaa laajempiin merkitysryhmiin, mihin edeltävä synonymian tarkastelu ohjasi. Tässä hyödynsin sanaston ja kontekstin tarjoamia merkitysvihjeitä sekä toisaalta intuitiivista tulkintaa adjektiiveja yhdistävistä teemoista. Alustavasti hahmotin adjektiiveista seuraavat yhdeksän merkitysryhmää, jotka ovat keskenään hyvinkin eri laajuisia: 1) helppous, matala kynnyk, 2) tunteet, aistimukset, tunnelma ja asenteet, 3) tehokkuus, vaikuttavuus, 4) hyvinvointi ja terveys, 5) kieli ja kansallisuus, 6) monipuolisuus, 7) asiantuntevuus, taso ja luovuus, 8) aitous ja autenttisuus, 9) yksilöllisyys ja vapaavalintaisuus sekä 10) käytännöllisyys ja hyöty. Esitän seuraavassa taulukossa adjektiiviesiintymiä merkitysryhmittäin sekä esimerkkivirkkeitä kurssikuvauksista. Näihin ryhmiin kuuluvien adjektiivien lisäksi aineistossa on myös esiintymiä, jotka eivät sovi hahmottamiini merkitysryhmiin, esimerkiksi *ulkoinen* ja *5-kielinen*. Jotkin adjektiiveista, esimerkiksi *vanha*, puolestaan esiintyvät kahdessa eri merkitysryhmässä, sillä ne saavat eri tekstiyhteyksissä erilaisia merkityksiä.

TAULUKKO 3. Aineiston merkitysryhmiä ja niihin sijoittuvia adjektiiveja.

<p>helpous, matala kynnyk 50-vuotias, afaattinen, aiempi, aikaisempi, aloitteleva, esteetön, halpa, helpohko, helppo, helpotekoinen, hidastempoinen, ilmainen, iäkikäampi, jokapäiväinen, joustava, jäykkä, kaikenikäinen, kaikenkuntoinen, kaikentasoinen, kevyt, kiinnostunut, kiireetön, kiristämätön, laulutaidoton, maksuton, nivelistävällinen, pakolaistaustainen, pehmeä, peruskurssitasoinen, pieni, puolivalmis, rauhallinen, rauhallisempi, ruostunut, selkeä, seniori-ikäinen, sopiva, tervetullut, toimintarajoitteinen, tottumattomampi, turvallinen, tuttu, työtön, yksinkertainen, vanha, välttämätön</p>	<p>tunteet, aistimukset, tunnelma, asenteet avoin, harmoninen, hauska, hengellinen, herkullinen, ihana, ihmeellinen, iloinen, innostava, jännittävä, kaunis, kiiltävä, kiinnostava, kissamainen, kiva, kultainen, kuumin, lempeä, lempeämpi, letkeä, levollinen, lämmin, makea, maukas, mielenkiintoinen, mukaansatempaava, mukava, myönteinen, positiivinen, reipas, rento, romanttinen, rytmikäs, rytmisen, salainen, savinen, sensuelli, suolainen, syvä, tietoinen, vauhdikas, vetävä, visuaalinen, vaikea, hektinen, hankala, pakollinen</p>
<p>tehokkuus, vaikuttavuus dynaaminen, dynaamisempi, energinen, haastava, haasteellisempi, hikinen, huipputehokas, keskirasakas, kiertoharjoittelutyyppinen, kiinteä, koko, kokonaisvaltainen, korkeampi, kunnon, lihaskuntopainotteinen, liikunnallinen, liikunnallisempi, lyhyt, nopea, nopeatempoinen, nuorempi pidempi, pitkäkestoinen, pitkäkestoisin, rankka, raskas, säännöllinen, tehokas, tehokkaampi, toiminnallinen, täysi, täyspitkä, vaativampi, voimakas, voimallisempi</p>	<p>asiantuntevuus, taso, luovuus hieno, hyvä, ilmaisupainotteinen, innovatiivinen, kaksiaäninen, kansainvälinen, klassinen, kokenut, kokeneempi, kolmiaäninen, kommunikatiivinen, koreografiapainotteinen, laadukas, laaja, luova, mahtava, manuaalinen, merkittävä, moderni, neliääninen, notkea, nykyaikainen, oikea, paras, parempi, pilatestyyppinen, sujuva, tärkein, suurempi, tärkeä, sävelpuhdas, taidokas, uudempi, uusi, uusin</p>
<p>monipuolisuus eri, eri teemainen, erilainen, erillinen, eripainoinen, monenlainen, monenmoinen, monentyylinen, monipuolinen, monipuolisin</p>	<p>hyvinvointi, terveys aktiivinen, biologinen, fyysinen, henkinen, hyvä, meditatiivinen, perusterve, terve, terveellinen, sisäinen, hengityselinsairas, kireä, krooninen, heikko, virkeä</p>
<p>aitous, autenttisuus aito, luonnollinen, länsimainen, syntyperäinen, perinteinen</p>	<p>yksilöllisyys, vapaavalintaisuus henkilökohtainen, oma, omakohtainen, omatoiminen, persoonallinen, vapaa, vapaa-aiheinen, vapaavalintainen, yksilöllinen</p>
<p>käytännöllisyys, hyöty käytännönläheinen, tarpeeton, säänmukainen, vedenpitävä, hyödyllinen, vanha, uusi</p>	<p>kieli, kansallisuus afrikkalainen, arabiankielinen, englantilainen, italialainen, kiinalainen, ranskalainen, ranskan-kielinen, saksalainen, suomalainen, tšekkiläinen, venäläinen, virolainen, espanjankielinen, argentiinalainen, irlantilainen, itämainen, jamaikalainen, karibialainen, karjalainen, latinalainen, katalonialainen, kuubalainen</p>

Tunteita, aistimuksia, tunnelmia ja asenteita ilmaisevat adjektiivit. Aineistossa on 47 adjektiivia, jotka kuvaavat tunteita, aistimuksia, tunnelmia ja asenteita. Tämän ryhmän adjektiiveja esiintyy eniten liikunnan ainealan kurssikuvauksissa, mutta myös muissa, kuten kädentaitoaineiden ja musiikin kurssikuvauksissa. Tunnetiloja ilmaisevat adjektiivit ovat merkitykseltään valtaosin myönteisiä, kuten alla olevassa esimerkissä (9):

(9) Voit kokeilla dreijaamista – **jännittävää ja hauskaa!** (210301)

Adjektiiveilla viitataan tunteisiin ja kokemuksiin, joita kurssin toiminta oletetusti osallistujissa herättää. Adjektiivin *jännittävä* sanakirjamääritelmä on 'vaarallisuudellaan, kipeyydellään tms. mieltä kiihottava, jännitystä aiheuttava' tai 'kiinnostava, mielenkiintoinen' (KS 2022 s.v. *jännittävä*). *Hauska* määritellään sanakirjassa seuraavasti 'rattoisa, huvittava, mukava, miellyttävä, kiva' (KS 2022 s.v. *hauska*). Myönteinen kuvailu esittää ikään kuin lupauksena opiskelun miellyttävästä laadusta, ja se on samalla kurssikuvaustekstin keino houkutella uusia opiskelijoita osallistumaan. Tunteisiin kytkeytyvät adjektiivit voivat kuvata myös kurssilla valmistuvia tuotoksia, kuten *Saippuaa ja kylpy-pommeja* -kurssin kuvauksessa:

(10) *Tule tekemään ihania saippuuita melt&pour -massasta tuoksujen ja värien avulla.* (211007)

Esimerkissä (10) adjektiivi *ihana* viittaa kurssin tuotoksen ihastuksen tunteita herättävään laatuun, jota on luvassa kurssin saippuamateriaalien *tuoksujen ja värien avulla*. Aineistossa esiintyy eri aistialueiden kokemuksia kuvaavat adjektiivit *maukas, makea, herkullinen, suolainen, savinen, lämmin ja kiiltävä*. Nämä adjektiivivalinnat kuvaavat leivontakurssien, keramiikkakurssin sekä liikunnan kurssien sisältöjä.

Tunnelmaa tai inhimillisen vuorovaikutuksen kokemusta kuvaavat adjektiivit *lempeä* ja komparatiivimuoto *lempeämpi* esiintyvät aineistossa yhteensä 12 kertaa. Liikunnan kurseista *lempeä* esiintyy erityisesti joogakurssien kuvauksissa sekä esimerkin (11) *Synnyttäneiden äitien pilates* -kurssin kuvauksessa:

(11) *Lempeä tunti, jolla harjoitamme keskivartalon syviä lihaksia ja lantionpohjanlihaksia sekä huolehdimme kehon liikkuvuudesta tukien synnytyksestä palautumista.* (730211)

Esimerkissä (11) *lempeä* voi viitata sekä harjoitteiden fyysiseen keveyteen että tunnin oletettuun kannustavaan ja turvalliseen tunnelmaan, kun kyseessä on tietylle vertaisryhmälle (synnyttäneille äideille) suunnattu kurssi. Adjektiivi *lempeä* voisi ryhmittelysääni kuulua myös helppoutta ja matalaa kynnystä ilmaisevien adjektiivien ryhmään. Kuitenkin sen käyttöön sisältyy tulkintani mukaan vahvemmin tunteiden ja tunnelmien kuin vain osallistumisen helppouden merkityksiä. Myös opiskelijan asenne voi olla kuvailun fokuksessa:

- (12) **Positiivinen** asenne ja **avoin** mieli auttavat säilyttämään ilon ja rentouden pianonsoiton löytöretkellä. (250410)

Esimerkissä (12) adjektiivit kuvailevat asenteita ja suhtautumistapoja, joiden olemassaolo voi tekstin mukaan auttaa opiskelijaa oppimisessa. Samalla ne ilmaisevat odotuksia opiskelijaa kohtaan. Aineistossa on myös pieni joukko negatiivisia tunteita, kokemuksia ja tunnelmia kuvaavia adjektiiveja, kuten seuraavissa esimerkeissä:

- (13) *Yinjooga sopii loistavasti tasapainottamaan nykyajan **hektistä** elämää.* (730143)
 (14) *Tuntuuko akvarellimaalaus **vaikealta**? Tule kurssille opettelemaan akvarellimaalausta innovatiivisen algoritmimenetelmän avulla. Kurssillamme kehityt akvarellimaalarina ja onnistut. Tulet huomaamaan, että akvarellimaalaus on helppoa!* (260240)

Esimerkin (13) *hektinen* sanakirjamerkitys on 'rauhaton, levoton, kiihkeä' (KS 2022 *hektinen*). Se ilmaisee elämänmenon kielteiseksi kuvatun piirteen, ja tekstissä luvataan, että yinjooga-kurssi tuo tilanteeseen helpotusta. Negatiivista merkitystä kantavien adjektiivien avulla esitetään ongelma, jota kansalaisopiston kurssille osallistuminen vähintään lievittää tai jonka se jopa poistaa kokonaan. Osaa adjektiiveista kuten *vaikea* ja *hankala*, puolestaan on käytetty negatiivisessa merkityksessä, mutta käänteisenä suostuttelukeinona. Esimerkissä (14) lukijalta kysytään retorinen kysymys akvarellimaalauksen olettamasta vaikeudesta, mutta jo parin virkkeen jälkeen vakuutetaan, että akvarellimaalaus on itse asiassa helppoa.

Helppoutta ja matalaa kynnystä ilmaisevat adjektiivit. Helppoutta ja matalaa kynnystä ilmaisevia adjektiiveja on merkitysryhmittelyni mukaan 46 aineiston yhteensä 264 adjektiivista. Adjektiivi *helppo* esiintyy ryhmästä useimmiten, yhteensä 22 kertaa. Ryhmän adjektiivit kuvailevat erityyppistä ja eri tavoin ilmenevää osallistumisen helppoutta ja esteettömyyttä. Ensinnäkin matala kynnyks voi liittyä kurssin osaamis- tai vaatimustasoon, kuten esimerkeissä (15) ja (16), joissa toiminta sopii vasta-alkajille:

- (15) *Alkeiskurssi itseään **laulutaidottomina** pitävälle.* (250203)
 (16) *Zumba Gold® on zumbaa hieman **rauhallisempaan** tahtiin. Se on suunnattu paitsi aktiivisille ikäihmisille, myös **aloitteleville** zumbaajille tai **rauhallisempaa** tahtia toivoville. Tunnit on suunniteltu **nivelistävällisiksi**, joten hypyt ja kierrot on jätetty pois.* (730307)

Esimerkissä (15) karitiivijadjektiivi (VISK § 292) *laulutaidoton* viittaa tulkintani mukaan humoristisella sävyllä sellaisiin henkilöihin, jotka haluaisivat harrastaa laulamista, mutta jotka pitävät itseään laulutaidottomina – tai jotka ovat saaneet esimerkiksi omina koulu-aikoinaan tällaisen arvion taidoistaan. Kyse on alkeistason laulukurssista, jonka osallistumisen kynnystä pyritään leikkisällä kuvauksella mahdollisesti ennestään madaltamaan. Esimerkissä (16) ilmaus *aloitteleva zumbaaja* viittaa osallistujan lähtötasoon. Esimerkin (16) muut kuvailevat ilmaukset – *hieman rauhallisempaan tahtiin; rauhallisempaa tahtia toivoville, nivelistävällisiksi* – liittyvät kurssin fyysiseen esteettömyyteen tiettyjen kohderyhmien näkökulmasta. Kurssin kohderyhmäksi voi olettaa kuvauksen perusteella siinä mainitut *aktiiviset ikäihmiset*, mutta myös henkilöt, joiden on terveyssyistä liikuttava rauhalliseen tahtiin. Adjektiivi *nivelistävällinen* on yhdysadjektiivi, jonka loppuosa *-yistävällinen* voi liittyä erilaisiin määriteosiin. Palanderin (2002) mukaan tällaisissa yhdysadjektiiveissa on kyse laajakäyttöisistä, erityisesti markkinoivien tekstien suostumista ilmauksista. Matala kynnyks voi liittyä myös taloudellisiin tai sosiaalisiin seikkoihin, kuten seuraavassa esimerkissä (17):

(17) *Kurssi on tarkoitettu ensisijaisesti **työttömille pakolaistaustaisille** ja naisille, joiden kotoutumisaika on loppunut, mutta jotka tarvitsevat vielä luku- ja kirjoitustaidon opetusta, ja kurssi on heille **ilmainen**.* (120203)

Tässäkin kuvauksessa (17) adjektiivit kohdentavat kurssin tietyille ryhmille, kuten *työttömille pakolaistaustaisille* henkilöille, ja osallistumisen kynnystä madaltaa se, että tarjottu koulutus on osallistujille *ilmainen*.

Tehokkuutta ja vaikuttavuutta ilmaisevat adjektiivit. Tehokkuutta ja vaikuttavuutta ilmaisevia adjektiiveja on aineistossa 35 yhteensä 264 adjektiivista. Tämän ryhmän adjektiivit jakautuvat epätasaisesti eri ainealojen välillä: valtaosa adjektiiveista esiintyy liikunnan kurssien kuvauksissa. Esimerkiksi liikuntaharjoittelun tehokkuutta tai fyysistä kuormittavuutta kuvaavat sellaiset adjektiivit kuin *tehokas, haastava, hikinen, raskas, keskiraskas, rankka, voimallisempi* ja *nopeatempoinen*. Harjoittelun ajallista kestoja tai toisteisuutta ilmaisevat sellaiset adjektiivit kuin *pidempi, pitkäkestoinen, pitkä, lyhyt* ja *säännöllinen*. Lisäksi harjoittelun vaikuttavuutta muilla tavoin ilmaisevat adjektiivit *dynaaminen, energinen, kokonaisvaltainen* ja *kunnon*. Tehokkuuden ilmauksissa on käytössä mainoksista tuttuja kielellisen vaikuttamisen keinoja, kuten korostavan määriteosan lisääminen adjektiiviin. Tämä näkyy esimerkissä (18):

(18) *Joogasta tutut liikesarjat yhdistettyinä **huipputehokkaisiin** lihaskuntoliikkeisiin haastavat kehon mahtavalla tavalla.* (730112)

Esimerkin (18) *huipputehokas* lisäksi aineistossa esiintyy yhdysadjektiivi *täyspitkä*. Tämänkaltaiset määriteosat intensifioivat adjektiivin ilmaisemaa ominaisuutta (VISK § 427).

Tehokkuutta ja vaikuttavuutta ilmaisevia adjektiiveja esiintyy muiden aineiden osalta tietotekniikan ja kielten kurssikuvauksissa:

(19) *Windowsin käyttö **tehokkaammaksi*** (420131)

(20) *Opiskelemme **vaativampaa** sanastoa ja harjoittelemmme monipuolisesti kielen eri osa-alueita, erityisesti puhumista.* (120209)

Esimerkeissä (19) ja (20) adjektiivit *tehokkaampi* ja *vaativampi* kuvaavat opiskelun vaikutusta opiskelijan osaamisen tasoon: komparatiivimuoto ilmaisee taitojen edistymistä tasolta toiselle. Näihin kurssikuvauksiin sisältyy siis implisiittinen lupaus siitä, että opiskelijan osaaminen kehittyy kurssilla.

Aineistossa on useita tekemisen haastavuutta kuvaavia adjektiiveja: *haastava, haasteellisempi, hikinen, keskiraskas, rankka, raskas* ja *vaativampi*. Näistä osa arvottaa kuvaamisen kohdetta, tyypillisesti kurssien sisältöä, myönteisesti, kuten seuraavissa esimerkeissä (21) ja (22), joissa puheena on kahvakuulatreeni ja kuntopiiri.

(21) *Kahvakuulatreeni on monipuolinen, **keskiraskas** ja sykettä nostattava tunti.* (730277)

(22) *Tunnin teho on helposti jokaisen liikkujan säädeltävissä ja on taatusti **rankka** myös himoliikkujalle.* (730219)

Näissä tapauksissa harjoittelun haastavuuden kuvaamisella on tarkoitus osoittaa kurssin tasoa ja suostutella harrastaja osallistumaan.

Asiantuntevuutta, tasoa ja luovuutta ilmaisevat adjektiivit. Eri ainealojen kurssikuvauksissa on 35 eri adjektiivia, jotka liittyvät opetuksen laatuun, kuten opettajan asiantuntemukseen tai ilmaisevat osaamisen tasoa tai luovuutta. Kurssien opetuksen laadukkuutta kuvataan esimerkiksi sellaisilla adjektiiveilla kuin *hyvä, mahtava, innovatiivinen, nykyaikainen* ja *tärkeä*. Adjektiivi *hyvä* esiintyy myös toisessa luokitteluni ryhmässä,

jossa se kytkeytyy hyvinvointiin liittyviin merkityksiin. Opetuksen asiantuntevuutta tuodaan esille esimerkiksi kuvaamalla opetusmenetelmiä ja kurssien sisältöjä, kuten seuraavissa esimerkeissä (23) ja (24):

(23) *Piirtämisen perusteet -kurssilla opimme piirtämään **innovatiivisen** opetusmenetelmän avulla.* (260201)

(24) *Runsaasti puhumista ja **luovaa** kielenkäyttöä.* (121002)

Esimerkeissä (23) ja (24) opettajan rooli ja osaaminen tulevat kuvauksissa epäsuorasti esille opetusmenetelmien, opetuksen sisältöjen ja työskentelytapojen suunnittelijana. Osa adjektiiveista kuvailee puolestaan kurssilaisten osaamisen tasoa, kuten seuraavan esimerkin kuvauksessa *Joutsenon naislaulajat* -kuorokurssista:

(25) *Monipuolista musisointia ja esiintymisiä **taidokkaassa** seurassa muuallakin kuin kotikentällä.* (250110)

Kansalaisopiston kuoro toiminnassa on tyypillisesti melko vakiintunut osallistujajoukko, joten esimerkin (25) kurssikuvauksessa on mahdollista luonnehtia kuorolaisia adjektiivilla *taidokas*. Tarkoituksena on mahdollisesti myös ilmaista epäsuorasti, että kyse ei ole aloittelijoiden lauluryhmä. Tasoa kuvaava luonnehdinta on siis samalla jossain määrin kurssin osallistujia rajaava.

Kurssilla saavutettavaa osaamisen tasoa ilmaistaan myös kuvaamalla kurssin tuotoksia, kuten alla olevassa *Korukivenhionta*-kurssin tekstissä (26):

(26) *Tule korukurssille hiomaan mielenkiintoisista kivistäsi **hienoja** korukiviä.* (210210)

Esimerkissä (26) fokuksessa ovat kurssilla valmistettavat tuotteet. Luonnehdinta *hienoja* kuvaa osaltaan kurssin laatua ja ilmaisee konkreettisesti, mitä kurssilla on mahdollista saavuttaa.

Kieltä, kansallisuutta sekä autenttisuutta kuvaavat adjektiivit. Aineistossa on runsaasti kieleen, kansallisuuteen tai lähtökulttuuriin viittaavia adjektiiveja – yhteensä 22. Käsittelen niitä samassa yhteydessä kuin autenttisuutta yleisemmin kuvaavia adjektiiveja, sillä autenttisuuden merkitys kurssikuvauksissa näyttää usein kytkeytyvän

kulttuuritaustaan. Yleisesti autenttisuutta ilmaisevia adjektiiveja ovat *aito*, *syntyperäinen*, *perinteinen* ja *luonnollinen*. Adjektiivien *aito* ja *syntyperäinen* sanakirjamerkitykset ovat 'oikea, väärentämätön, autenttinen, todellinen, puhdas' (KS 2022 s.v. *aito*) ja 'syntyjään (esim. *suomalainen*)' (KS 2022 s.v. *syntyperäinen*). Ne esiintyvät kielikurssien kuvausten yhteydessä, kuten seuraavissa esimerkeissä (27) ja (28):

- (27) *Harjoittelemme keskustelua pääasiassa **aidoissa** puhetilanteissa --.* (120716)
 (28) *Opettelemme **syntyperäisen** opettajan kanssa tšekin kielen perusteita ja tutustumme tšekkiläiseen kulttuuriin ja elämänmenoon.* (121700)

Esimerkissä (27) viitataan venäjän kielen keskustelukurssin harjoituksiin. Kurssikuvauksesta ei selviä, mikä tekee kyseisistä puhetilanteista *aitoja* ja mitä aitous tässä yhteydessä tarkoittaa. Opinto-ohjelman mukaan kurssia on toteutettu tavanomaisessa luokahuoneympäristössä. Mahdollisesti adjektiivilla *aito* viitataan siihen, että keskusteluharjoitukset eivät nojaa oppikirjan valmiisiin harjoituksiin. Esimerkissä (28) opettajaa luonnehditaan adjektiivilla *syntyperäinen*, millä ilmeisesti viitataan siihen, että opetettava tšekin kieli on opettajan äidinkieli. Molemmissa esimerkeissä adjektiivivalinnan tarkoitus lienee korostaa kurssien laadukkuutta myönteisesti määritteillä *aito* ja *syntyperäinen*.

Adjektiivi *perinteinen* esiintyy kädentaito- ja taidekurssien kuvauksissa kuvaamassa käytetyn tekniikan ja työtapojen perinteisyyttä. Adjektiivilla viitataan käsityöperinteeseen esimerkin (29) *Kansallispukujen ompelukurssin* tekstissä:

- (29) *Käytämme **perinteisiä** tekniikoita uusien pukujen valmistamisessa.* (210710)

Muiden ainealojen kurssikuvauksissa *perinteinen* viittaa esimerkiksi vanhempaan musiikkiin ja liikuntakurssien yhteydessä esimerkiksi tiettyyn joogaperinteeseen. Tanssikurssien kuvausteksteissä on useita viittauksia tiettyjen tanssien alkuperäiseen lähtökulttuuriin, esimerkiksi ilmaisuihin *argentiinalainen tango*, *kuubalainen salsa* ja *jamaikalainen tanssityyli*. Olen näissä tapauksissa tulkinnut, että adjektiivit ilmaisevat erityisesti autenttisuutta ja korostavat sekä opettajan perehtyneisyyttä tanssikulttuureihin että kurssin kiinnostavuutta ja laadukkuutta ylipäänsä.

- (30) *Kizomba on sensuelli **afrikkalainen** tanssi, joka on saanut vaikutteensa sem-basta, zoukista, tangosta ja merenguesta jalostuen Angolassa vetäväksi maailmantanssiksi.* (730312)

Esimerkissä (30) viitataan kokonaiseen maanosaan tanssin alkuperänä adjektiivilla *afrikalainen* ja jäljempänä paikallistetaan tanssin kehittymispaikaksi Angola. Tässä esimerkissä autenttisuutta ilmaisevaa adjektiivia vahvistavat eri tansseja nimeävät lainasubstantiivit (*kizomba, semba, zouki, tango* ja *merengue*). Kuvaus pyrkii herättämään lukijan mielenkiinnon asiantuntevalla tanssiterminologialla, toisaalta aistillisuuteen ja eksotiikkaankin viittaavilla ilmauksilla (*sensuelli, vetävä maailmantanssi*). Muissa yhteyksissä, kuten kielikurssien kuvauksissa en ole tulkinnut kulttuuri- ja kielialueita tai kansallisuutta kuvaavia adjektiiveja vastaavalla tavalla autenttisuutta ilmaiseviksi. Tällainen on esimerkiksi lauseke *ranskankieliset ajankohtaisohjelmat*.

Hyvinvointia kuvaavat adjektiivit. Erityisesti liikunnan kurssikuvauksissa esiintyy hyvinvointiin ja terveyteen merkitykseltään kytkeytyviä adjektiiveja. Tällaisia adjektiiveja on yhteensä 264 adjektiivin joukossa 15. Osa adjektiiveista ilmaisee kursseilla harjoitettavan toiminnan vaikutuksia osallistujiin, kuten seuraavissa esimerkeissä:

(31) *Pitää kehon ja mielen virkeänä.* (730206)

(32) *Leivomme maukkaan ja terveellisen vehnäleivän hapanjuurella ja opiskelemme hapanjuurileivonnan teoriaa.* (940100)

Esimerkin (31) adjektiivi *virkeä* luonnehtii kehon ja mielen tilaa eli toiminnan vaikutuksia fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin. Esimerkissä (32) *Vehnäleipää hapanjuurella* -kurssin kuvauksessa adjektiivi *terveellinen* viittaa kurssin tuotokseen, vehnäleipään. Kyseessä on eräänlainen terveysväittäjä, joka toimii tekstissä suostuttelun keinona.

Osa adjektiiveista, esimerkiksi *perusterve, terve* ja *aktiivinen*, kuvaavat toisaalta osallistujien odotettua toimintakuntoa ja terveydentilaa, kuten seuraavassa esimerkissä (33):

(33) *Muistijooga sopii kaikille liikunnallisesti perusterveille ja erityisesti yli 50-vuotiaille.* (730137)

Adjektiivi *aktiivinen* kuvaa joissain yhteyksissä opiskelijan toimintakykyä, mutta esiintyy toisaalla myös kurssin toiminnan vaikuttavuuden merkityksessä. Hyvinvointia ja terveyttä ilmaisevien adjektiivien merkitykset ovatkin lähellä tehokkuutta ja vaikuttavuutta kuvaavien adjektiivien merkityksiä. Molemmissa ryhmissä on osaltaan kyse toiminnan vaikuttavuudesta.

Hyvinvointiin ja terveyteen liittyvien adjektiivien joukossa on lisäksi ryhmä adjektiiveja, joilla on kielteissävytteinen merkitys: *heikko, hengityselinsairas, kireä ja krooninen*.

(34) *Tunnilla tehdään kehon yleisimpiin heikkoihin ja kireisiin alueisiin suunnattuja liikehallinta- ja liikkuvuusharjoitteita. (730282)*

Kuten esimerkissä (34) nämä negatiivista merkitystä kantavat adjektiivit ilmaisevat jotain, mihin kurssin toiminta tuo parannusta: *Fasciavenyttely*-kurssin tapauksessa liikkuvuutta ja hallintaa kehon *heikkoihin* ja *kireisiin* kohtiin.

Monipuolisuutta ilmaisevat adjektiivit. Aineistossa on kymmenen monipuolisuutta tai vaihtelua ilmaisevaa adjektiivia, joista useat esiintyvät kurssikuvauksissa hyvin taajaan. Esimerkiksi adjektiivi *erilainen* esiintyy eri ainealojen kuvauksissa 53 kertaa, *eri* ja *monipuolinen* molemmat 29 kertaa. Alla olevista aineistoesimerkeistä (35) on peräisin *Saippuaa ja kylpypommeja* -kurssin ja esimerkki (36) *Italia 2* -kurssin kuvauksesta:

(35) *Opettajalla paljon erilaisia muotteja käytettäväksi. (211007)*

(36) *Teemme monipuolisia harjoituksia pareittain ja pienryhmissä. (120902)*

Kuten esimerkissä (35), tämän ryhmän adjektiiveilla kuvataan esimerkiksi kurssien sisällön runsautta, vaihtelevia harjoituksia, tekniikoita ja käytettäviä materiaaleja. Kurssien sisältöjen ja toteutustapojen moninaisuus esitetään mahdollisesti opiskelijaa houkuttelevana, opetuksen laadukkuudesta ja kurssien kiinnostavuudesta kertovina piirteinä, kuten esimerkissä (36). Tarkoituksena voi olla myös korostaa opiskelijan valinnanmahdollisuutta.

Yksilöllisyyttä ja vapaavalintaisuutta kuvaavat adjektiivit. Olen havainnut aineistossa yhdeksän yksilöllisyyttä ja vapaavalintaisuutta ilmaisevaa adjektiivia. Adjektiivi *oma* on aineistossa yleisimmin esiintyvä adjektiivi, ja sen frekvenssiä ja merkityksiä kuvausteksteissä olen käsitellyt edellä alaluvussa 3.1. Toinen toistuva adjektiivi *persoonallinen* esiintyy aineistossa seitsemän kertaa. Sitä on käytetty kuvataiteen ja kädentaitojen kurssikuvauksissa ilmaisemaan opiskelijan mahdollisuuksia luoda uniikkeja ja omanlaisia teoksia tai käsitöitä. Omaa yksilöllistä ilmaisutapaa kuvataan adjektiivilla *persoonallinen* myös seuraavassa esimerkissä (37), *Improvisaatio*-kurssin kuvauksessa:

(37) *Kurssin aikana opit löytämään **oman persoonallisen** tavan ilmaista itseäsi ja saat rutkasti varmuutta erilaisiin esiintymistilanteisiin.* (240101)

Adjektiivi *vapaa* toistuu musiikin kurssikuvauksissa 14 kertaa, mutta sen merkitys ei liity vapaavalintaisuuteen, vaan käsitteeseen *vapaa säestys* pianonsoitossa sekä siihen, että yksilöopiskelijat voivat tiedustella *vapaita aikoja*. Kuvataiteen kolmessa kurssikuvauksessa sen sijaan on käytetty adjektiiveja *vapaavalintainen* ja *vapaa-aiheinen* ilmaisemaan, että opiskelija valitsee aiheita ja toteutustapoja kurssilla itse.

Hyötyä ja käytännöllisyyttä ilmaisevat adjektiivit. Yksittäisistä adjektiiveista koostuva merkitysryhmä kuvaa eri tavoin hyötyä tai käytännöllisyyttä. Esimerkiksi ulkoilmaan sijoittuvan kurssin vaatetusta kuvailevat adjektiivit *säänmukainen* ja *vedenpitävä*. *Käytännönläheinen* ja *hyödyllinen* puolestaan kuvailevat kielikurssien harjoituksia ja viittaavat siihen, että kurssilla opittua voi hyödyntää käytännön elämässä. Adjektiiveja *vanha* ja *uusi* on käytetty aiemmin kuvattujen merkitysten lisäksi ekologisuutta ilmaisevassa merkityksessä. Molemmat adjektiivit esiintyvät sellaisissa kädentaito- ja taideaineiden kurssikuvauksissa, joissa kuvaillaan kierrätysmateriaalien hyödyntämistä tai esimerkiksi vanhojen esineiden entisöintiä, kuten seuraavassa esimerkissä (38):

(38) *Mosaiikkia kotiin ja puutarhaan. Kierrätä **vanhaa** ja tuunaa **uutta**.* (260309)

Adjektiivi *vanha* esiintyy esimerkin (38) tyyppisessä kontekstissa kuusi kertaa, adjektiivi *uusi* neljä kertaa.

3.1.2. Adjektiivien kielipillinen käyttö

Aineistoni adjektiiveja voi jaotella niiden määrittämän kohteen mukaan. Ensimmäinen ryhmä on opiskelua, sen sisältöä ja kurssin toimintaa kuvailevat adjektiivit. Tähän ryhmään kuuluvat alla olevien esimerkkien (39) ja (43) adjektiivit. Toinen ryhmä ovat opiskelijaa ja tämän ominaisuuksia tai taitoja kuvailevat adjektiivit, kuten esimerkeissä (40, 41), kolmas puolestaan opettajaa luonnehtivat adjektiivit, kuten esimerkissä (42).

(39) ***Hauska, helppo** ja **hikinen** liikuntamuoto.* (730325)

(40) *Sopii **iäkkäämmille**.* (730220)

- (41) *Tunti sopii niin aloittelijoille kuin **kokeneemmille** kuntoilijoille.* (730277)
 (42) *Keskustelua myös **syntyperäisen** opettajan [M. L:n] johdolla.* (120610)
 (43) *Kurssilla huomaat, että piirtäminen on **helppoa!*** (260201)

Adjektiivit esiintyvät aineistossa tavallisimmin substantiivilausekkeen määritteinä, kuten yllä olevissa esimerkissä (39) *hauska, helppo* ja *hikinen* sekä esimerkin (41) *kokenut*. Samoin toimintaa luonnehtivat adjektiivit esiintyvät predikatiiveina, kuten esimerkin (43) *helppoa*. Ilmauksissa toistuu erittäin usein rakenne, jolla kuvataan, kenelle tai millaiselle opiskelijalle kurssi tai opiskelun sisältö sopii. Kuten esimerkeissä (40) ja (41), adjektiivit esiintyvät näissä tapauksissa allatiivisijaisina verbin täydennyksinä: *iäkkäämmille, kokeneemmille*.

3.2. Partisiippivalinnat

Tarkastelen tässä työssä verbien infiniittisistä muodoista partisiippeja, koska ne kuvailevat ja luonnehtivat kohdettaan, kuten adjektiivit. Partisiipeilla on sekä verbien että nomien piirteitä. Ison suomen kieliopin verkkoversion mukaan partisiipit voidaan kieliopillisena kategoriana tulkita kahtalaisesti: yhtäältä ne ovat verbin paradigmaan kuuluvia taivutusmuotoja, toisaalta verbikannasta johdettuja omia lekseemejään. Partisiipit taipuvat kuten nominit ja toimivat lauseessa samantyyppisissä tehtävissä kuin adjektiivit ja substantiivit. VA- ja NUT-partisiipeilla on verbien tapaan sekä aktiivi- että passiivimuodot: *puhuva* (akt.), *puhuttava* (pass.), *puhunut* (akt.), *puhuttu* (pass. ns. TU-passiivi). (VISK § 62, 521; Koivisto 1987: 2.)

Partisiippien ja adjektiivien erottaminen toisistaan ei ole läheskään aina yksiselitteistä. Koivisto (1987: 5–6) jaottelee erikseen verbaalisuutensa säilyttäneet partisiipit sekä adjektiivistuneet partisiipit, joita voidaan erottaa toisistaan niiden saamien määritteiden ja semanttisten piirteiden perusteella. Kunkin partisiipin tulkinta verbaaliksi tai adjektiivistuneeksi riippuu sen käyttökontekstista (Koivisto 1987: 9). Leksikaalistuneiksi voidaan tulkita sellaiset partisiipit, joiden merkitys on selvästi erikoistunut kantaverbin alkuperäisestä merkityksestä (Koivisto 1987: 6, VISK § 630). Omassa aineistossani olen luokitellut adjektiivien ryhmään merkitykseltään selkeästi eriytyneet leksikaalistumat, kuten *vetävä* (merkityksessä 'houkutteleva') ja *merkittävä* ('tärkeä').

Työssäni olisi periaatteessa mahdollista käsitellä partisiippeja ja adjektiiveja samassa yhteydessä, sillä tarkasteluni varsinainen kohde eivät ole tietyt kieliopilliset kategoriat, vaan käytetyt kuvailevat ilmaukset. Päätin kuitenkin tarkastella adjektiiveja ja partisiippeja erikseen, jotta selviäisi, ilmeneekö ryhmien välillä eroja niiden ilmaisemissa merkityksissä.

Tarkastelen aineiston VA-, NUT- ja TU-partisiippien esiintymiä. Aineistossa esiintyy lisäksi agenttipartisiippeja ja kieltopartisiippeja, kuitenkin varsin pieniä määriä. Agenttipartisiippeja, joihin liittyy genetiivimuotoinen subjekti, esiintyy kaikkiaan 11 kertaa, esimerkiksi: *latinorytmien innoittamaan; älylaitteen tarjoamiin mahdollisuuksiin*. En käsittele agenttipartisiippeja tässä työssä tarkemmin (agenttipartisiipeista ks. VISK § 521, 525). Muotonsa puolesta kieltopartisiippeja (ks. VISK § 122, 526) esiintyy kaksi (*tottumattomampikin, kiristämätön*), ja ne luokittelin käytön ja kontekstin perusteella adjektiivien joukkoon. En käsittele partisiippien NUT- ja TU-muodoista niitä tapauksia, jotka esiintyvät verbin liittomuotojen, kuten aikamuodoista perfektin ja pluskvamperfektin yhteydessä, niin kuin esimerkissä (44):

(44) *Kurssin hinnassa on huomioitu OS-alennus.* (240104)

Aineistossa esiintyy yhteensä 214 VA- ja NUT-partisiippia, jotka edustavat 116:ta erilekseemiä. Suurin osa, 72 partisiippia, esiintyy teksteissä vain kerran – 44 puolestaan toistuu kaksi kertaa tai useammin. Joukossa on sekä aktiivi- että passiivimuotoisia partisiippeja. Seuraavassa luettelen vähintään kolme kertaa aineistossa toistuvat partisiipit. Esimerkin perässä sulkeissa näkyvät esiintymien määrät aineistossa: *harrastanut* (15), *opiskellut* (13), *liittyvä* (6), *oleva* (6), *tarvittava* (5), *hoitava* (4), *käytettävä* (4), *edistynyt* (3), *harjoitettava* (3), *hyväksyvä* (3), *luettu* (3), *mennyt* (3), *omaava* (3), *perustuva* (3), *soveltuva* (3), *tarkoitettu* (3), *vaihtuva* (3), *vietävä* (3) ja *yhdistetty* (3).

Kaksi partisiippia, *harrastanut* ja *opiskellut*, toistuu selkeästi muita useammin aineistossa. Tätä selittää kyseisten partisiippien käyttö yhteyksissä, joissa kerrotaan, millaisille henkilöille kurssi sopii. Käsitelen näitä toistuvia rakenteita tämän alaluvun lopussa, jossa kuvaan partisiippien kieliopillista käyttöä tarkemmin.

3.2.1. Partisiippien merkitysryhmät

Ryhmittelin partisiippeja merkityksen mukaan samalla menetelmällä kuin adjektiivejakin. Aluksi ryhmittelin löyhästi keskenään synonyymisiä partisiippeja. Adjektiiveihin verrattuna selvästi synonyymisiä sanoja on partisiippien joukossa paljon vähemmän. Aineistossa esiintyy esimerkiksi seuraavia synonyymipareja: *rauhottava – tyynnyttävä, hoitava – huoltava ja osaava – perehtynyt*. Hyödynsin adjektiivien merkitysluokittelua ja hahmottelin uusia merkitysryhmiä analysoimalla tekstiä kunkin partisiipin esiintymiskontekstissa. Klusteroin partisiipit seuraavassa taulukossa esiintyviin merkitysluokkiin.

TAULUKKO 4. Partisiippivalinnat merkitysryhmien mukaan.

kokemus <i>harrastanut, opiskellut, viittonut, lukenut, maa-lannut, tehnyt, omaava, osaava, perehtynyt, harjoittanut, edistynyt, edistyneempi, tanssinut</i>	laatu ja taso <i>hallitseva, hallittu, hyväksytty, kehitetty, eden-nyt, tunnettu, jalostunut, tutkittu, puhuva, suun-nattu, sovitettu, sovellettu, vaihtuva, soveltuva</i>
tehokkuus ja vaikuttavuus <i>aktivoiva, syvävenyttävä, vahvistava, vaikuttava, liikkuvampi, lisäävä, nostattava, nostava, muokattava</i>	tunteet, elämykset ja asenteet <i>herättelevä, innostava, rakastava, rauhoittava, rentouttava, toivova, tyynnyttävä, virtaava, hyväksyvä, suunnitteleva</i>
oppiminen <i>kuultu, opiskeltava, opittu, laulettu, leivottu, luettava, ohjattu, opetteleva, harjoittava, harjoitettava, puhuttu</i>	hyvinvointi <i>avaava, elvyttävä, energisoiva, hoitava, huoltava, tukeva, kärsivä, (hyvinvoin-tiin) tähdätty</i>
matala kynnyks, helppous <i>aloittava, etenevä, ikääntynyt, synnyttänyt, soveltuva</i>	
muut <i>aikaa vievä, alennettu, alettu, annettavaksi, ehtinyt, esittävä, hankittava, kannettava, kertynyt, korostava, käsiteltävä, käynyt, käytettävä, liittyvä, lukeutuva, löytyvä, mennyt, nähtävä, oleva, perustuva, piilotettava, pitävä, pohjautuva, saatava, saatu, saavutettu, sovittu, suomennettu, suunnitteleva, tarkoitettu, tarvittava, tehty, tehtävä, toteutettava, tuleva, tuotettu, vallitseva, valmistettu, vietävä, yhdistetty, lojuva</i>	

Partisiipit ilmaisevat aineistossani sekä samantyyppisiä että osin erilaisia merkityksiä kuin adjektiivit. Hahmotin aineiston partisiipeista seuraavat kahdeksan merkitysryhmää: 1) kokemus, 2) laatu ja taso, 3) tunteet, elämykset ja asenteet, 4) tehokkuus ja vaikuttavuus, 5) oppiminen, 6) hyvinvointi, 7) matala kynnyks, helppous ja 8) muut. Ryhmät on lueteltu esiintymien perusteella suuruusjärjestyksessä, paitsi ryhmä 8) muut, joka muodostaa suurimman ryhmän. Tarkastelen seuraavassa partisiippien eri merkitysryhmiä erityisesti siitä näkökulmasta, miten ne eroavat edellä kuvaamistani adjektiivien merkitysryhmistä.

Kokemusta kuvaavat partisiipit. Kurssikuvausteksteissä esiintyy 13 partisiippia, jotka ilmaisevat kokemusta. Kaikki näistä partisiipeista kuvaavat nimenomaan opiskelijan oletettua aiempaa kokemusta tai ilmaisevat, että kokemusta ei tarvitse olla. Edellä mainitsin jo aineistossa usein toistuvat partisiipit, *harrastanut* ja *opiskellut*. Niiden tapaan käytetään myös yksilöidymmin kurssin toimintaa kuvaavia partisiippeja, kuten seuraavassa:

(45) *Soveltuu kaikille jo vähän viittoneille.* (121102)

Esimerkki (45) on peräisin *Tukiviittomien jatko* -kurssilta. Vastaavalla tavalla käytetään partisiippia *maalannut Vedic art* -kurssin kuvauksessa ja *tanssinut*-partisiippia *Itämaisen tanssin* kurssitekstissä. Yleisemmin kokemusta kuvaavista partisiipeista hahmottuu eräänlainen kasvavan kokemuksen skaala: (*kokemusta*) *omaava*, (*aiemmin*) *harjoittanut*, *perehtynyt*, *edistynyt*, *edistyneempi* ja *osaava*. Näillä partisiipeilla voidaan ilmaista osaltaan myös kurssien osaamistasoa.

Adjektiivien joukosta en hahmottanut kokemusta kuvaavia adjektiiveja omaksi ryhmäkseen. Aineistossa adjektiivien luokassa esiintyvät kuitenkin adjektiivistuneet partisiipit *kokenut* ja *kokeneempi*, jotka olen luokitellut asiantuntemuksen ja osaamisen merkitysryhmään. Nämä ryhmät ovat merkitykseltään lähellä toisiaan.

Laadukkuutta kuvaavat partisiipit. Havaitsin aineistossa 14 laadukkuutta eri tavoin kuvaavaa partisiippia. Yhtenä toistuvana piirteenä tässä partisiippien ryhmässä on se, että kurssien opetuksen ja muun toiminnan laadukkuutta ikään kuin perustellaan ja määritellään ulkoapäin saaduilla kriteereillä. Tätä havainnollistaa seuraava esimerkki:

(46) *Marketta Mannisen kehittämä kaikille sopiva hengitysmenetelmä pohjautuu tutkittuun ja maailmalla tunnettuun Buteyko-menetelmään.* (730404)

Esimerkin (46) *Hoitava hengitys* -kurssilla käytettyä menetelmää kuvaillaan partisiipeilla *tutkittu* ja *tunnettu*, jotka viittaavat tieteelliseen tietoon ja menetelmän kansainväliseen maineeseen. Kurssin menetelmän laadukkuutta perustellaan siis vetoamalla asiantuntijoiden tai auktoriteettien näkemykseen. Myös seuraavan esimerkin partisiippi *hyväksytty* kantaa ulkoapäin annetun arvion merkitystä:

(47) *Kuoroon pääsemiseksi edellytetään hyväksyttyä laulunäytettä.* (250110)

Esimerkin (47) ilmauksessa *hyväksytyä laulunäytettä* ei paljasteta kuka, millä asiantuntemuksella ja kriteereillä hyväksyy laulunäytteet. Lauseen verbin passiivimuoto *edellytetään* korostaa tämän arviointivallan näkymättömyyttä.

Tunteita, elämyksiä ja asenteita ilmaisevat partisiipit. Tunteita, elämyksiä ja asenteita ilmaisevia partisiippeja on aineistossa kymmenen. Tämän ryhmän partisiipit esiintyvät lähes yksinomaan liikunnan ja tarkemmin sanottuna valtaosin joogakurssien kuvauksissa. Vain partisiippia *innostava* on käytetty myös kielikurssin kuvauksessa. Seuraavat partisiipit kuvailevat eri joogalajien herättämiä tunne- tai kehontiloja: *herättelevä, rakastava, rauhoittava, rentouttava, tyynnyttävä, virtaava ja hyväksyvä*. Kielteisiä merkityksiä eivät tämän ryhmän partisiipit kuvaa, toisin kuin adjektiivit, joiden joukossa esiintyy myös negatiivisten tunteiden ilmauksia. Partisiipit *suunnitteleva* ja *toivova* kuvaavat opiskelijoiden asennoitumista tai lähtökohtia kurssin suhteen.

Tehokkuutta ja vaikuttavuutta ilmaisevat partisiipit. Aineistossa esiintyy yhdeksän tehokkuutta ja vaikuttavuutta ilmaisevaa partisiippia. Niiden käyttö muistuttaa vastaavan merkitysryhmän adjektiivien käyttöä. Niiden avulla ilmaistaan kurssien toiminnan vaikuttavuutta. Liikuntakurssien teksteissä partisiipit, kuten *aktivoiva, lisäävä, (sykettä) nostava ~ nostattava* ja *liikkuvampi* ilmaistaan harjoittelun tehoa, kuormittavuutta ja vaikutusta opiskelijan kuntoon. Partisiippi *vahvistava* puolestaan kuvaa taitojen vahvistamista seuraavassa suomen kielen kurssikuvauksen nimessä:

(48) *Luku- ja kirjoitustaitoa vahvistava kurssi* (120201)

Adjektiivien tapaan myös partisiipit voivat esiintyä niihin yhdistyvän määriteosan kanssa (VISK § 429):

(49) *Tunnilla yhdistyvät joogan molemmat puolet: dynaamisuus ja syvävenyttävä harjoitus.* (730139)

Esimerkin (49) yhdyspartisiippi *syvävenyttävä* muodostuu edusosasta *venyttävä*, johon on liittynyt nominimääriteosa. Voi myös tulkita, että *syvävenyttävä* vastaa yhdysverbiä *syvävenyttää*. Määriteosan *syvä-* sanakirjamerkitys on vaikutuksesta puhuttaessa 'tehoava, tehokas, voimakas' (KS 2022 s.v. *syvä*). Se korostaa partisiipin ilmaisemaa merkitystä.

Oppimista kuvaavat partisiipit. Kurssikuvauksissa esiintyy yksitoista oppimista kuvaavaa partisiippiä. Ne ilmaisevat opiskelun ja oppimisen prosessia opiskeluun liittyvän toiminnan sekä opiskelijan näkökulmasta. Adjektiivien joukossa vastaavaan merkitysryhmään olen hahmottanut vain kaksi sanavalintaa, sillä adjektiiveissa korostuvat enemmän osaamisen ja opetuksen asiantuntevuuden merkitykset. Oppimiseen liittyviä partisiippeja ovat *kuultu, opiskeltava, opittu, laulettu, leivottu, luettava, ohjattu, opetteleva, harjoitettava* ja *puhuttu*.

Hyvinvointia kuvaavat partisiipit. Samoin kuin tunteisiin liittyviä partisiippeja, myös hyvinvointia ilmaisevia partisiippeja esiintyy vain liikunnan kurssikuvauksissa. Havaitsin aineistossa kahdeksan tähän merkitysryhmään sijoittuvaa partisiippiä: *avaava, elvyttävä, energisoiva, hoitava, huoltava, tukeva, kärsivä*, ja (*hyvinvointiin*) *tähdätty*. Partisiipit ilmaisevat liikuntakurssien vaikutuksia sekä fyysiseen että henkiseen hyvinvointiin:

(50) *Tunnilla teemme yksinkertaisia kehoa ja mieltä **huoltavia** joogaliikkeitä ja -sarjoja. (730153)*

Sama partisiippi sopii kuvaamaan sekä ruumiillisia että henkisiä vaikutuksia, kuten *huoltava* edellisessä esimerkissä (50). Negatiivinen hyvinvointiin liittyvä merkitys on ainoastaan esimerkin (51) partisiipilla *kärsivä*:

(51) *Sopii lihaskireyksistä ja niveljäykkyyksistä **kärsiville** henkilöille. (730264)*

Matalaa kynnystä ja helppoutta ilmaisevat partisiipit. Havaitsin aineistosta viisi partisiippiä, jotka ilmaisevat eri tavoin osallistumisen matalaa kynnystä tai helppoutta. Adjektiiveilla tämä merkitysryhmä on kaikkein suurin, partisiipeilla puolestaan hyvin suppea. Matalaa kynnystä ja helppoutta kuvaavat partisiipit *aloittava, etenevä, ikääntynyt, synnyttänyt* ja *soveltuva*. Nämä partisiipit ilmaisevat kyseistä merkitystä erityisesti tietyn kohderyhmän näkökulmasta, kuten seuraavassa esimerkissä:

(52) *Erilaisten askartelutekniikoiden ohjausta sairauden tai muun toimintarajoitteen vuoksi hitaammin **eteneville** aikuisille. (210101)*

Esimerkki (52) on peräisin *Kädentaidot toimintarajoitteisille* -kurssin kuvauksesta, jossa kohderyhmää luonnehditaan ilmaisulla *hitaammin etenevät aikuiset*. Ilmaisuu viittaa

siihen, että osallistuminen onnistuu, vaikka työskentely olisi syystä tai toisesta hidasta. Adverbin *hitaammin* komparatiivimuoto ilmaisee, että vertailukohtana on jokin muu, nimeämätön ryhmä. Eri kohderyhmien huomioimiseen kurssijärjestelyissä viittaavat myös partisiipit *ikääntynyt* ja *synnyttänyt*.

3.2.2. Partisiippien kieliopillinen käyttö

Syntaktisesti partisiipit muistuttavat adjektiiveja, sillä ne toimivat tyypillisesti kongruovina substantiivin määritteinä. Tällöin ne vastaavat relatiivilauseetta (Koivisto 1987: 2; VISK § 521), kuten aineistoni esimerkissä (53), joka vastaa relatiivilauseetta ”teema, joka vaihtuu”:

(53) *Vaihtuva teema* (730318)

(54) *Voit olla vasta-alkaja, mindfulness-harjoitteisiin **perehtynyt** tai ao. kurssin aiemmin **käynyt**.* (730410)

(55) *Kurssi soveltuu vähän englantia aiemmin **opiskelleille**.* (120404)

(56) *Voit tulla mukaan jo aiemmin **harjoittaneena**.* (730144)

Aineistossani partisiipit toimivat myös esimerkin (54) tavoin predikatiivina, adverbiaalitäydennyksenä kuten esimerkissä (55), tai esimerkin (56) tapaan predikatiiviadverbiaalina (VISK § 533, § 535). Partisiipeilla esiintyy adjektiivien tavoin myös komparaatiomuotoja.

3.3. Adverbivalinnat

Tarkastelen adjektiivien ja partisiippien lisäksi aineistosta adverbivalintoja. Ison suomen kieliopin verkkoversion mukaan adverbis ilmaisevat lauseessa erilaisia merkityssuhteita, kuten aikaa, paikkaa, olotilaa, tapaa ja määrää, ja lisäksi on olemassa niin kutsuttuja kommenttiadverbeja (VISK § 646–647).

Adverbeilla on rajankäyntiä muiden sanaluokkien kanssa. Orpana (1988: 57) luonnehtii adverbeja heterogeeniseksi ja vaikeasti rajattavaksi ryhmäksi. Ne ovat partikkelien tapaan taipumattomia tai vajaaparadigmaisia. Toisin kuin partikkelit, adverbis voivat tavallisesti

saada määritteitä. Isossa suomen kieliopissa (VISK § 664) kuvataan adverbien ja partikkelien rajatapauksina esimerkiksi intensiteettisanoja, kuten *erittäin*, *melko* ja *hyvin*, jotka tyypillisesti määrittävät adjektiiveja ja adverbeja. Aineistossani *hyvin* esiintyykin sekä tavan adverbina, kuten lauseessa *venyttelemme lihakset hyvin*, että intensiteettipartikkelina *hyvin rauhalliseen tahtiin*, joka intensifioi adjektiivia. Tarkastelen tässä työssä vain ensin mainittuja tapauksia.

Aineistossa esiintyy kaikkiaan 222 adverbia, jotka edustavat 72:ta eri lekseemiä. Jaottelin löytämäni adverbit niiden kantaman merkityksen mukaan alaluokkiin: tavan, määrän ja ajan adverbeihin sekä muihin adverbeihin. Koska käsittelen työssäni erityisesti kansalaisopisto-opiskelua kuvailevaa sanastoa, päätin keskittyä tarkastelussa vain tekemisen, olemisen ja tapahtumisen tapaa kuvaaviin adverbeihin. Tavan adverbeja aineistossa esiintyy 82, joista keskenään eri adverbeja on 32 kappaletta. Niistä ylivoimaisesti suurin osa on *-sti*-johtimella adjektiiveista johdettuja, kuten adverbi *nivelistävällisesti*. Muissa päätteisissä adverbeissa erottuu paikallissijainen taivutusmuodon päätte, kuten adverbeissa *huolella* ja *erikseen*. (VISK § 647; Orpana 1988: 60.) Lisäksi esiintyy muutamia *-in*-päätteisiä adverbeja, kuten *hyvin*. Komparaatioadverbit, kuten *hitaammin* on muodostettu adjektiiveista tai muista nominaalivartaloista *-mmin* (komparatiivi) tai *-immin* (superlatiivi) -johtimilla (VISK § 375).

Yleisimmin aineistossa toistuvia ovat seuraavat adverbit: *yhdessä* (15), *suoraan* (10), *monipuolisesti* (7), *hyvin* (5), *erityisesti* (4), *intensiivisesti* (4), *erikseen* (3), *tehokkaasti* (3) ja *tietoisesti* (3). Ainoastaan kerran aineistossa esiintyviä adverbeja on 20.

3.3.1. Adverbien merkitysryhmät

Erotan ryhmittelemällä aineistosta seuraavat yhdeksän merkitysluokkaa: 1) laatu, taso ja osaaminen, 2) tehokkuus ja vaikuttavuus, 3) helppous ja matala kynnyks, 4) tunteet ja asenteet, 5) vapaus ja yksilöllisyys, 6) yhteisöllisyys, 7) hyvinvointi ja terveys, 8) oppiminen ja 9) muut. Merkitysryhmät ovat osin samoja kuin adjektiiveilla ja partisiipeilla, mutta erojakin on. Adverbeilla toistuu yhteisöllisyyden merkitys, jota adjektiivien ja partisiippien joukossa ei ollut tai joka esiintyi vain yksittäisen ilmauksen kohdalla.

TAULUKKO 4. Tapaa ilmaisevat adverbit merkitysryhmien mukaan.

laatu, taso, osaaminen <i>hyvin, kolmiäänisesti, loistavasti, moniäänisesti, sujuvasti, hyväksytysti, monipuolisesti</i>	tehokkuus, vaikuttavuus <i>erityisesti, fyysisesti, huolella, intensiivisesti, tehokkaasti, kokonaisvaltaisesti, keskeytyksettä</i>
helppous, matala kynnyks <i>helposti, hitaammin, nivelistävällisesti, rauhallisesti, suoraan</i>	tunteet ja asenteet <i>hauskasti, innostavasti, rohkeasti, tietoisesti, passiivisesti</i>
vapaus, yksilöllisyys <i>vapaasti, ensisijaisesti, erikseen, omakustanteisesti</i>	hyvinvointi, terveys <i>liikunnallisesti</i>
yhteisöllisyys <i>yhdessä</i>	oppiminen <i>ohjatusti, paremmin</i>
muut <i>näin</i>	

Laatu, taso ja osaaminen. Suurin merkitysryhmä tavan adverbien joukossa on laatua, tasoa ja osaamista ilmaisevat adverbit, joita on aineistossa seitsemän. Tekemisen laadukkuutta kurssikuvauksissa ilmaistaan esimerkiksi adverbeilla *hyvin* ja *monipuolisesti*. Luokittelun adjektiiveissa monipuolisuutta kuvaavat adjektiivit omaksi ryhmäkseen, mutta *monipuolisesti*-adverbin sijoitin samaan ryhmään muiden laadukkuutta ilmaisevien adverbien kanssa. *Hyvin* ja *loistavasti* esiintyvät myös suositteluilmauksissa, joissa kerrotaan, kenelle tai mihin tarkoitukseen jokin kurssi sopii:

(57) *Kurssi sopii **hyvin** esim. YKI-testiin valmistautujille. (120209)*

Kurssin toiminnan tasoa kuvailevat sellaiset kuorokurssien kuvausten adverbit kuin *kolmiäänisesti* ja *moniäänisesti*. Tulkitsen niiden viittaavan kurssilla tavoiteltavaan yhteiseen tasoon, sillä kyseisten kurssien yhteydessä ei ole mainittu pääsyvaatimuksia. Kansalaisopiston kontekstissa osaamisen taso kytkeytyy harvemmin johonkin muodolliseen suoritukseen, kuten seuraavassa esimerkissä:

(58) *Kurssille osallistumisen vaatimuksena on saaristolaiivuritutkinnon suorittaminen **hyväksytysti**. (940201)*

Esimerkin (58) *Rannikkolaiivuri*-kurssin kuvauksessa ilmaus *suorittaminen hyväksytysti* viittaa valtakunnalliseen Navigaatioliiton laatimaan tutkintoon ja arviointikriteereihin.

Tehokkuus ja vaikuttavuus. Aineiston tehokkuutta ja vaikuttavuutta ilmaisevat adverbit kuvaavat ensinnäkin kurssin toiminnan vaikutusta osallistujaan:

(59) *Tällä kurssilla harjoitat kehoasi **kokonaisvaltaisesti** muokattavien lihasryhmien vaihtuessa viikoittain kahden teeman välillä. (730294)*

Esimerkissä (59) luonnehditaan *Reisi-vatsa-pakara*-kurssin vaikutuksia opiskelijan kehoon ja lihaskuntoon. Adjektiivin *kokonaisvaltainen* tavoin myös adverbi *kokonaisvaltaisesti* ilmaisee vaikutuksen suurta astetta ja toimii suostuttelun kielellisenä keinona. Adverbia *tehokkaasti* on käytetty aineistossa samaan tapaan. Toisaalta myös opetusjärjestelyjä voidaan kuvata tehokkaiksi. Adverbi *intensiivisesti* luonnehtii tiettyjä suomen kielen kursseja, joissa tunteja on suuri määrä päivittäin, mikä tekee kursseista oppimisen kannalta tehokkaita.

Helppous ja matala kynnys. Helppoutta ja matalaa kynnystä ilmaisevia adverbeja on suhteellisesti vähemmän kuin vastaavan merkitysryhmän adjektiiveja, yhteensä viisi. Tämän ryhmän adverbit viittaavat esimerkiksi mahdollisuuteen säätää tekemisen vaikeusastetta:

(60) *Tunnin teho on **helposti** jokaisen liikkujan säädeltävissä. (730219)*

Esimerkin (60) adverbi *helposti* vakuuttaa, että tunti soveltuu kaikille, koska liikunnan kuormittavuutta on helppo säätää yksilöllisesti. Helppouden merkitys kytkeytyy eri kursien kuvauksissa osallistujan ominaisuuksiin, kuten ikään, terveyteen ja toimintakykyyn adverbien *hitaammin*, *nivelistävällisesti* ja *rauhallisesti* käytössä:

(61) *Opettelemme tablettitietokoneen ja älypuhelimien peruskäyttöä hyvin **rauhallisesti** alkeista lähtien. (420127)*

Esimerkki (61) on peräisin kurssin *Tablettitietokone ja älypuhelin senioreille* -kurssin kuvauksesta, jossa *rauhallisesti* ilmaisee kohderyhmän oletettua toivetta ja tarvetta kurssin etenemistahdista.

Tunteet ja asenteet. Useat tunteisiin ja asenteisiin kytkeytyvät adverbit on muodostettu samaa merkitystä kuvaavien adjektiivien kannasta, esimerkiksi *hauskasti* ja *innostavasti*.

Nämä adverbit ilmaisevat tekemisen herättämiä tunnetiloja kurssilaisissa. Jotkin muut, kuten *rohkeasti*, *tietoisesti* ja *passiivisesti* kuvaavat tietynlaisia odotuksia tai ohjeita opiskelijan toiminnalle ja asennoitumiselle:

(62) *Teemme asanat **passiivisesti**, **tietoisesti** hengittäen ja painovoimalle antautuen.* (730116)

Vapaus ja yksilöllisyys. Valinnanvapautta tai vapautta toimia tietyllä tavalla ilmaisee adverbi *vapaasti*. Esimerkissä (63) *vapaasti* ilmaisee myös pedagogista linjaa, jossa valinnanvapaus ja opiskelijan autonomia korostuvat:

(63) *Voit **vapaasti** valita työskentelekö akryyli-, öljy-, akvarelli- vai pastelliväreillä tai vaikka piirtäen.* (260233)

Adverbin *omakustanteisesti* tulkitsemisen kuvaavan valinnanvapautta kontekstissa, jossa opiskelija voi valintansa mukaan hankkia tietynlaisia materiaaleja kädentaitokurssilla. Yksilöllisyyttä ilmaiseviksi tulkitsemisen adverbin *ensisijaisesti*, joka yksilöi tietyn ryhmän, jolle kurssi on suunnattu:

(64) *Kurssi on tarkoitettu **ensisijaisesti** työttömille pakolaistaustaisille ja naisille, joiden kotoutumisaika on loppunut - -.* (120203)

Hyvinvointi ja terveys. Hyvinvoinnin ja terveyden merkitykseen viittaa vain yksi aineiston adverbi, *liikunnallisesti*, joka määrittelee tietyssä tilassa olemisen tapaa seuraavassa esimerkissä (65):

(65) *Muistijooga sopii kaikille **liikunnallisesti** perusterveille - -.* (730137)

Yhteisöllisyys. Yhteisöllisyyttä ilmaisevia adverbeja on vain yksi, *yhdessä*, mutta se esiintyy aineiston tavan adverbeista taajimmin. Adverbi yhdessä kuvaa useissa tapauksissa ryhmän yhteisöllisyyttä, erilaisen sosiaalisen toiminnan tilanteissa.

(66) *Perehdytään jokapäiväisessä elämässä tarvittaviin tietoihin ja taitoihin sekä virkistytään **yhdessä** toisten kanssa.* (360101)

Esimerkin (66) toiminnan kuvaus on kurssista *Kehitysvammaisten opintopiiri*. Kurssilla yhdessä toimiminen on sekä oppimisen kohde että osallistujille tärkeä sosiaalisen

kanssakäymisen tilaisuus. Adverbi *yhdessä* voi viitata myös tiettyjen osallistujien väliin yhteyteen:

(67) *Liikutaan, leikitään ja lauletaan yhdessä vanhemman kanssa.* (730247)

Esimerkin (67) lapsi-vanhempi-liikuntaryhmän kurssikuvauksessa *yhdessä* viittaa lapsen ja vanhemman yhteiseen tekemiseen, ei niinkään koko ryhmän yhteisöllisyyteen. Adverbi *yhdessä* viittaa usein myös opettajan ja opiskelijaryhmän yhteistoimintaan, kuten esimerkiksi (68):

(68) *Oppikirja valitaan yhdessä kurssin alussa.* (120506)

Kuten edellä vapautta ilmaisevien adverbien kohdalla, myös tässä esimerkissä valinnanvapaus liittyy opiskelijan autonomiaa korostavaan pedagogiikkaan, kuitenkin niin, että yksilön sijaan tässä päätöksiä tekee ryhmä.

Oppiminen. Adverbit *ohjatusti* ja *paremmin* liittyvät lausekontekstissaan oppimisen merkitykseen. Näillä adverbeilla viitataan oppimiseen prosessina yksilön kannalta, ja huomio kiinnittyy tekemiseen, kuten seuraavassa esimerkissä (69):

(69) *Valmistamme ohjatusti omia puutöitä.* (210541)

3.3.2. Adverbien kieliopillinen käyttö

Adverbit ja adverbilausekkeet voivat toimia lauseessa adverbialleina, jotka määrittävät tyypillisesti verbi-ilmausta (VISK § 959), kuten edellä esimerkissä (69). Ne voivat toimia myös substantiivin määritteenä (VISK § 587) esimerkin (58) tapaan: *saaristolaiivurituksen suorittaminen hyväksytysti*. Aineistossani adverbit esiintyvät myös adjektiivi- ja partisiippilausekkeiden määritteinä (VISK § 621), kuten esimerkissä (65) *liikunnallisesti perusterveille* ja esimerkissä (52) *hitaammin eteneville*.

3.4. Yhteenvetoa kuvaamisen kielellisistä valinnoista

Aineistossa esiintyvät adjektiivivalinnat edustavat yhteensä 264:ää eri adjektiivilekseemiä, partisiippivalinnat vastaavasti 116:ta lekseemiä ja adverbivalinnat 72:ta lekseemiä, joista tarkastelen vain 32:ta tavan adverbiaalini esiintymää. Kaikissa sanaluokkaryhmissä esiintyy muutamia selvästi muita frekventimpiä valintoja. Adjektiivien joukossa taajimmin esiintyvät *oma* (131), *uusi* (73) ja *erilainen* (53) (ks. taulukko 2). Partisiipeista toistuvat useimmiten *harrastanut* (15), *opiskellut* (13), *liittyvä* ja *oleva* (6), adverbeista puolestaan *yhdessä* (15), *suoraan* (10) ja *monipuolisesti* (7).

Sisällönanalyysin merkitysryhmittelyssä muodostuu sekä kaikille sanaluokille yhteisiä, että erilaisia merkitysluokkia. Adjektiiville, partisiipeille ja adverbeille yhteisiä merkitysryhmiä ovat 1) laatu, taso ja asiantuntevuus, 2) tunteet, aistimukset ja asenteet 3) matala kynnyks ja helppous, 4) tehokkuus ja vaikuttavuus sekä 5) hyvinvointi ja terveys.

Adjektiivien joukossa olen havainnut lisäksi seuraavia omia merkitysryhmiä: kieli, kansallisuus ja lähtökulttuuri; autenttisuus; monipuolisuus; hyöty ja käytännöllisyys. Adjektiiveilla ei esiinny oppimisen merkitysryhmää, joka puolestaan esiintyy partisiipeilla ja adverbeilla. Partisiipeilla olen havainnut kokemusta ilmaisevan merkitysryhmän, jota en muilla sanaluokilla tunnistanut. Partisiipit eivät puolestaan ilmaise yksilöllisyyttä ja vapaavalintaisuutta, toisin kuin muut sanaluokat. Vain adverbeilla esiintyy selkeästi yhteisöllisyyden merkitys (adverbi *yhdessä*), kun taas adjektiivien joukossa esiintyy vain yksi tämän ryhmän valinta (*yhteinen*).

4. AINEISTOSSA AKTIVOITUVAT KANSALAIPOISTODISKURSSIT

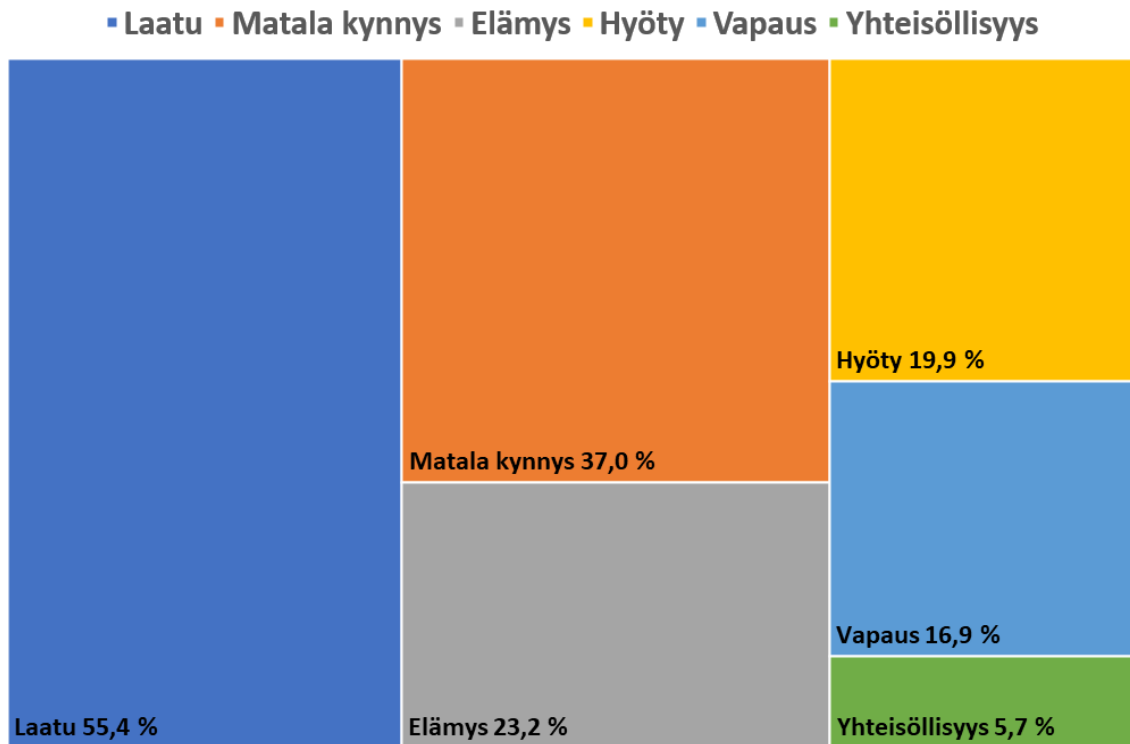
Analyysini ensimmäisessä vaiheessa olen tarkastellut aineistoni kuvailevaa sanastoa – adjektiiveja, partisiippeja ja adverbeja – kielenpiirteiden ja merkitysten perusteella. Faircloughin (2001 [1989]: 91) kriittisen diskurssianalyysin mallin mukaisesti kuvailun (*description*) vaihetta edustaa edellisessä luvussa esittelemäni aineiston lingvistinen tarkastelu sanaluokittain, merkitysryhmien ja kieliopillisen käytön kannalta. Diskurssi-analyysiin olen yhdistänyt sisällönanalyysin mallia, jossa sanastovalinnat klusteroidaan merkitysten mukaisesti alaluokkiin. Kuten alaluvussa 3.4. selostan, eri sanaluokkien esiintymistä muodostuu sekä samoja että toisistaan poikkeavia merkitysluokkia.

Ryhmiteltyjä merkitysluokkia abstrahoin edelleen yhdistämällä samaan yleisempään merkitysluokkaan kuuluvat alaluokat yhteen. Edellä alaluvussa 2.2. (taulukko 1) havainnollistan sisällönanalyysin vaiheita aineistoesimerkkien avulla. Abstrahoitujen pääluokkien pohjalta nimeän diskurssit, joita analysoin tässä luvussa. Faircloughin (2001 [1989]: 21–22) mallin mukaisesti tulkiten (*interpretation*) ja selitän (*explanation*) havaintojani tekstin tuottamisen institutionaalisessa kontekstissa sekä laajemmin sitä kehystävässä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Käytän tarkastelun tukena erilaisia kansalaisopisto-toimintaa normittavia tai sen piirteitä kuvailevia ja analysoivia tekstejä, kuten lakia vapaasta sivistystyöstä sekä aikuiskasvatustieteen alaan kuuluvia tieteellisiä artikkeleita. Myös Etelä-Karjalan kansalaisopiston opetussuunnitelma (julkaistu 2018) antaa taustatietoa opiston opetuksen suunnittelua ja toteutusta ohjaavista arvoista, oppimiskäsityksistä ja tavoitteista.

Aineiston kuvailevissa ilmauksissa aktivoituvat havaintojeni mukaan seuraavat kansalaisopisto-opiskeluun ja -opetukseen kytkeytyvät diskurssit: 1) laatu, 2) matala kynnyks, 3) elämys, 4) hyöty, 5) vapaus ja 6) yhteisöllisyys. Tarkastelen aktivoituvia diskursseja kuvailevien ilmausten adjektiivi-, partisiippi- ja adverbivalinnoissa. On huomattava, että aineistossa voi aktivoitua muitakin diskursseja. Toisaalta diskurssien esiintymismäärät suhteessa toisiinsa voisivat olla toisenlaiset, jos tarkastelussa olisivat esimerkiksi verbi-valinnat (ks. alaluku 5.3.).

Alustavan diskurssien hahmottamisen jälkeen olen tarkastellut jokaista kurssikuvausta siitä näkökulmasta, mitkä diskurssit aktivoituvat tekstien kuvailuilmauksissa. Näin olen

saanut selville diskurssien esiintymismäärät sekä niiden painottumisen koko opinto-ohjelman tekstikokonaisuudessa. Kurssikuvaustekstissä voi aktivoitua yksi tai useita diskursseja rinnakkain, ja toisaalta joissakin kurssikuvauksissa ei aktivoidu yksikään edellä hahmottamani diskurssi. Alla olevassa kuviossa 1 näkyy, kuinka suuressa osassa kaikista kurssikuvauksista mikin diskursseista aktivoituu.



KUVIO 1. Kuvailuilmauksissa aktivoituvien diskurssien esiintyminen kaikissa kurssikuvauksissa.

Kuvion 1 mukaisesti diskurssit voi järjestää niiden aktivoitumisen mukaan yleisyysjärjestykseen. Kuten jo edellä on mainittu, aineisto koostuu yhteensä 332 kurssikuvaustekstistä. Laatudiskurssi esiintyy aineistossa taajimpaan ja aktivoituu 184:ssä eri tekstissä (55,4 %). Toiseksi vahvin on matalan kynnyksen diskurssi, joka aktivoituu 123 kurssikuvauksessa (37 %). Elämyksen, hyödyn ja vapauden diskurssit esiintyvät melko tasavahvasti: elämysdiskurssi aktivoituu 77 kurssikuvauksessa (23,2 %), hyötydiskurssi 66 tekstissä (19,9 %) ja vapausdiskurssi 56 kuvauksessa (16,9 %). Yhteisöllisyysdiskurssi aktivoituu kuvailuilmauksissa selkeästi harvemmin kuin muut – kaikkiaan 19 kurssikuvauksessa (5,7 %). Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen kutakin hahmottamaani diskursseja yksityiskohtaisemmin.

4.1. Laatudiskurssi

Aineistossani aktivoituvista diskursseista selvästi vahvin on laatuun ja laadukkuuteen kytkeytyvä diskurssi. Taajaan esiintymiseen vaikuttaa epäilemättä laadun käsitteen monitahoisuus. Kielitoimiston verkkosanakirjan mukaan *laatu* merkitsee jollekin ominaista tai luonteenomaista ja erikoistuneessa merkityksessä 'hyvää laatua ja laadukkuutta'. Adjektiivin *laadukas* vastineita ovat 'hyvä(laatuinen), kunnollinen, tasokas, kelvollinen, laatuunkäypä, -käyvä, laatuista' (KS 2022 s.v. *laatu*). Laadukkuuden voi tulkita siis erilaisten myönteisten ja hyvää tasoa ilmentävien piirteiden kokonaisuudeksi.

Sanaluokkaryhmistä adjektiiveilla esiintyy eniten laadun merkitysten eri alaluokkia: monipuolisuus, tehokkuus ja vaikuttavuus, asiantuntevuus ja osaamisen taso sekä autenttisuus. Partisiipeilla ja adverbeilla laadun merkitys liittyy erityisesti tehokkuuteen, vaikuttavuuteen sekä osaamisen tasoon. Näitä eri aspekteja sisältyy kurssikuvausten laatu-puheeseen, jonka pyrkimys on tulkintani mukaan vakuuttaa lukija siitä, että kansalaisopiston opetus on laadukasta. Seuraavassa on esimerkkejä teksteistä, joissa laatudiskurssi aktivoituu.

(70) *Oppitunneilla tehdään äänenkäyttöharjoituksia sekä lauletaan **moniäänisesti monipuolista** laulustoa.* (250103)

Laatudiskurssissa usein toistuva merkitysryhmä on monipuolisuus. Kuten esimerkissä (70), monipuolisuuden ja vaihtelun ilmaukset viittaavat tyypillisesti kurssin sisältöihin, työtapoihin tai materiaaleihin. Teksteihin sisältyy implisiittinen oletus ensinnäkin siitä, että juuri monipuolisuus tekee koulutuksen laadukkaaksi. Samalla niissä piilee oletus siitä, että opiskelijoille vaihtelu ja monipuolisuus ovat hyvin olennaisia seikkoja kansalaisopiston kursseissa. Liikunnan kurssikuvauksissa ilmaistaan usein tehokkuutta ja vaikuttavuutta, kuten esimerkeissä (71) ja (72):

(71) ***Kokonaisvaltaista** kehonhuoltoa **dynaamisilla** liikkuvuus- ja liikehallintaharjoittelua [sic] nivelten **täysiä** liikeratoja ja lihastoimintaketjuja mukailleen.* (730264)

(72) *Pilates vahvistaa keskivartaloasi **tehokkaasti**, kohentaa ja ylläpitää ryhtiäsi sekä pitää selkäsi terveenä.* (730275)

Esimerkkien (71) ja (72) adjektiivit *kokonaisvaltainen*, *dynaaminen*, *täysi* ja *tehokas* ja adverbi *tehokkaasti* viestivät vaikutuksen suuresta asteesta ja tehosta. Esimerkissä (72) esitetään eräänlainen terveyslupaus pilates-kurssin vaikuttavuudesta opiskelijan kehoon ja terveyteen. Tehokkuuden ja vaikuttavuuden ilmaisut toimivat suostuttelun kielellisenä keinona. Näiden ilmausten kielipillisissä rakenteissa vaikuttavuus esitetään harjoituksen vaikutuksena opiskelijaan ikään kuin ulkoapäin, jolloin opiskelija jää näkymättömiin tai ikään kuin passiiviseen kokijan rooliin.

Valkonen (2015: 204) on tutkimuksessaan havainnut, että opiskelijoiden rooli maksavina asiakkaina on vahvistunut kansalaisopistoissa sen myötä, kun kuntien menoleikkausten takia opistot ovat joutuneet nostamaan kurssimaksuja. Valkosen (emt. 112, 205) tutkimuksen mukaan kansalaisopistot näkevät itsensä myös kilpailijoina ihmisten vapaa-ajasta muiden harrastusten tarjoajien kanssa. Laatupuhe voi siis yhtäältä kytkeytyä bisnesmaailmasta omaksuttuun näkemykseen kansalaisopiston omasta toiminnasta. Kun opiskelija nähdään tuotteita ja palveluita kuluttavana asiakkaana, yksi keskeinen tapa löytää ja sitouttaa hänet on korostaa kansalaisopiston ”tuotteiden” eli kurssien ja opetuksen laatua. Tällainen diskurssi voi muokata kansalaisopiston perinteistä sivistyskeskeistä identiteettiä koulutustuotteiden myyjän ja asiakkaista kilpailevan harrastuskeskuksen suuntaan.

Toisaalta laatudiskurssi voi liittyä kansalaisopiston ulkoisen kuvan rakentamiseen. Valkosen (2015:174) mukaan opisto voi laadukkuuteen panostamalla pyrkiä parantamaan imagoaan. Kansalaisopistokentällä on eri yhteyksissä tuotu esiin tarvetta ja keinoja nostaa vapaan sivistystyön profiilia oppilaitosmuotona⁴. Opistojen yhteisenä haasteena on opiskelijakunnan ikääntyminen (Salonheimo, Fields, Saviniemi & Manninen 2019: 168, 175). Toiminnan jatkuvuuden kannalta oleellista olisi siis löytää uusia kohderyhmiä – kuten nuoria, miehiä ja maahanmuuttajataustaisia ihmisiä – mukaan kursseille. Yhtenä keinona voi olla kansalaisopistojen imagon kehittäminen houkuttelevammaksi. Laatupuheella pyritään rakentamaan kansalaisopistosta kuvaa vakavasti otettavana, asiantuntevana kouluttajana, joka tarjoaa ajankohtaista, jopa trendikästä, sisältöä tehokkaasti toteutettuna.

⁴ Osaamisperusteisuutta esitellään laadun hallinnan ja kansalaisopiston profiilin nostamisen välineenä esimerkiksi Kansalaisopistojen liiton (KoL) julkaisussa *Kohti osaamisperusteisuutta: suuntaviivoja kansalaisopiston johdolle ja ylläpitäjälle* (Karttunen 2022: 8).

Laatupuhe toimii suostuttelun keinona osana kurssien markkinointia potentiaalisille osallistujille.

Laatudiskurssin yleisyys aineistossani kumpuaa epäilemättä myös siitä, että kansalaisopiston kurssitarjonnan piirteitä todella ovat monipuolisuus ja pyrkimys vastata ajankohittaiseen kysyntään, mitkä tässä analyysissa on tulkittu laadukkuuden piirteiksi. Etelä-Karjalan kansalaisopistossa monipuolisuus näkyy esimerkiksi tutkintotavoitteisiin oppilaitoksiin verrattuna laajana vieraiden kielten ja eri liikuntalajien tarjontana. Salonheimon muut (2019: 147) toteavat, että kurssisuunnittelua ovat 1990-luvulta lähtien ohjanneet entistä enemmän opiskelijapalaute ja kurssitoiveet eli kysyntä.

4.2. Matala kynnyks -diskurssi

Aineistossa esiintyvistä diskursseista toiseksi yleisin on matalan kynnyksen diskurssi, joka aktivoituu 37 %:ssa kurssikuvauksista. Matalan kynnyksen diskurssi aktivoituu erityisesti adjektiivivalinnoissa – huomattavasti harvemmin puolestaan partisiippi- ja adverbivalinnoissa. Matalan kynnyksen ja helppouden merkityksiä esiintyy melko tasaisesti kaikkien ainealojen kurssikuvauksissa.

Kurssikuvauksissa aktivoituva matalan kynnyksen diskurssi näyttää kytkeytyvän Etelä-Karjalan kansalaisopiston muissa kirjallisissa materiaaleissa esiintyviin teemoihin. Esimerkiksi EKKOn opetussuunnitelmassa (EKKO 2018: 3) kuvataan opetusta ohjaavia tekijöitä, kuten opiston arvoja. Opiston arvoiksi on määritelty tasa-arvo, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys sekä avoimuus ja innovatiivisuus. Tekstissä kuvataan tasa-arvon käytännöllistä puolta lähipalveluna niin, että ”Mahdollisimman moni voi osallistua kursseille.” Toisaalla samassa asiakirjassa (EKKO 2018: 6) alaluvussa 3.2. Kohderyhmät todetaan, että kansalaisopiston kurssit ovat avoimia kaikille katsomatta henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai pohjakoulutukseen. EKKO tavoittelee oppilaitoksena esteettömyyttä niin fyysisesti kuin sosiaalisestikin.

Matalan kynnyksen diskurssi sisältää aineistossani useita hieman erityyppisiä aladiskursseja, joita yhdistää kaikille avoimen opiston ajatus, mutta erilaisin painotuksin. Tarkastelen seuraavassa näitä aladiskursseja ja niiden esiintymiskonteksteja.

Aineistossa hahmotettava *sopii kaikille* -aladiskurssi korostaa kurssien sopivuutta kenelle hyvänsä, riippumatta osallistujan henkilökohtaisista ominaisuuksista, kuten iästä tai sukupuolesta. Seuraavissa esimerkeissä (73) ja (74) diskurssi aktivoituu aineistossa tajaan toistuvassa rakenteessa, jossa *sopia*-verbiin liittyy allatiivimuotoisia adjektiivi- tai partitiivipitkäjäennyksiä:

(73) *Sopii kaikenikäisille naisille ja miehille.* (730285)

(74) *Astanga on liikunnallinen joogamuoto, joka sopii kaikille. **Kaikenikäisille, kaikenkuntoisille, jäykille ja notkeille. Uusille tulokkaille ja astangaa jo tehneille.*** (730101)

Esimerkissä (73) ilmaistaan paitsi ikä, myös sukupuoli tekijänä, joka ei rajoita kurssille osallistumista. Kyseessä on *Kuntoliikunta miehille ja naisille* -kurssi eräässä Lappeenrannan maaseututajaamassa. Kansalaisopistossa on tarjolla jonkin verran liikuntakursseja, jotka on suunnattu vain joko miehille tai naisille. Tämän kurssin kohdalla pyrkimys on mahdollisesti varmistaa, ettei pienen paikkakunnan kurssia oleteta ainoastaan naisille suunnatuksi, ja näin madaltaa kylän miesten kynnystä osallistua kuntoliikuntaryhmään. Palaan jäljempänä tilastotietoihin kansalaisopiston opiskelijakunnasta.

Esimerkissä (74) matalan kynnyksen diskurssi aktivoituu myös yksilön muita fyysisiä ominaisuuksia (*kaikenkuntoinen, jäykkä, notkea*) tai osaamista tai aiempaa kokemusta (*uusi tulokas, astangaa jo tehnyt*) kuvaavissa sanavalinnoissa. Tämä ja vastaavat muut esimerkit aineistossa antavat ymmärtää, että myöskään opiskelijan taidot, kokemus tai laajemmin koulutustausta eivät rajoita osallistumista kursseille. Toisaalta aineistossa on myös kurssikuvauksia, joissa on esitetty osaamisvaatimuksia, esimerkiksi alkeiskurssin käymistä tai tiettyä taitotasoa. Tällöin kyse on oppiaineesta, jossa on tarjolla eritasoisia kursseja, kuten kieliaineissa.

Toinen matala kynnyksen -puheen aladiskurssi on saavutettavuus ja esteettömyys. Tavoitteena on, että myös henkilöt, joilla on jokin terveyteen tai liikkumiseen liittyvä rajoite, voivat osallistua kansalaisopiston toimintaan. Saavutettavuudella tarkoitetaan palveluiden, viestinnän ja verkkosivujen soveltumista kaikille, ja esteettömyys viittaa fyysisen ympäristön saavutettavuuteen (Invalidiliitto 2022). Etelä-Karjalan kansalaisopistossa, kuten monessa muussakin vapaan sivistystyön oppilaitoksessa, järjestetään omia kursseja esimerkiksi kehitysvammaisille ja afaattisille henkilöille. Tällöin opetusjärjestelyissä,

kuten tilojen suhteen, otetaan huomioon mahdolliset toimintarajoitteet (EKKO 2018: 7). Kurssikuvauksissa esiin tulee kuitenkin fyysistä esteettömyyttä useammin sosiaalinen saavutettavuus tai esteettömyys, joka puolestaan viittaa yhdenvertaisuuteen, syrjimättömyyteen ja asenteisiin (Invalidiliitto 2022), kuten seuraavassa esimerkissä (75):

(75) *Kurssin tavoite on edistää osallisuutta, ehkäistä **sosiaalista** syrjäytymistä sekä tarjota afaattisille henkilöille mahdollisuus keskusteluun ja kommunikoinnin sekä vuorovaikutustaitojen harjoittamiseen **turvallisessa** ryhmässä.*

Esimerkin (75) adjektiivi *sosiaalinen* määrittää tekstikontekstissa torjuttavaa käsitettä, *syrjäytymistä*, ja adjektiivi *turvallinen* puolestaan kuvaa hyväksyvää ilmapiiriä opiskeluryhmässä.

Kolmas matalan kynnyksen diskurssin aladiskurssi liittyy ikäihmisten huomioimiseen omana ryhmänään ja toisaalta puhetapaan kytkeytyvään elinikäisen oppimisen ideologiaan. Elinikäisen oppimisen käsite on aikuiskasvatuksen tutkimuksessa sekä erilaisissa koulutuspoliittisissa julkaisuissa määritelty eri tavoin. Nyyssölän ja Hämäläisen (2002: 42) mukaan yhteinen perusajatus on se, että ihmisellä on kyky ja välttämättömyys oppia uutta koko elämänsä ajan. Griffinin (2009: 267) mukaan erilaisia elinikäisen oppimisen konsepteja yhdistää käsitys siitä, että mahdollisimman monella yhteiskunnan jäsenellä tulisi olla pääsy oppimaan. Viime vuosina on elinikäisen oppimisen rinnalla tai osittain sen asemesta ryhdytty käyttämään käsitettä *jatkuva oppiminen*, jolla kuitenkin yleensä viitataan nimenomaan työelämässä tarvittavan osaamisen kehittämiseen (OKM 2022a). Seuraava esimerkki (76) on peräisin ikäihmisille suunnatusta liikuntakurssista:

(76) ***Kevyt** seniori-ikäisille suunnattu tunti, joka ylläpitää ja kohottaa lihaskuntoa, tasapainoa ja ryhtiä sekä virkistää mieltä. (730238)*

Esimerkin (76) tapaan helppoutta kuvaavat adjektiivit, kuten *helppo*, *kevyt*, *rauhallinen* ja *pehmeä*, aktivoivat liikuntakurssien teksteissä matalan kynnyksen diskurssin ja ilmaisevat, että kurssit on suunniteltu ikäihmisiä varten sopiviksi. EKKOn opetussuunnitelmassa (EKKO 2018: 6–7) ikääntyneet on mainittu yhtenä kohderyhmänä, jonka osallistumiskynnystä pyritään madaltamaan kurssisuunnittelussa. Ikäihmiset ovat kansalaisopistolle keskeinen kohderyhmä ainakin kahdesta syystä: ensinnäkin vapaalle sivistystyölle kuuluu perinteisesti kansalaisten osallistamisen, ja vuodesta 2009 myös lakiin

kirjattuna hyvinvoinnin edistämisen tehtävä (Valkonen 2015: 126; Finlex 2022: 1 §). Toiseksi eläkeläiset ja muut ikäihmiset ovat merkittävä ja alati kasvava osallistujaryhmä kansalaisopistojen kursseilla (Salonheimo ym. 2019: 175). Heidät halutaan pitää tyytyväisinä tarjoamalla kohdennettua koulutus- ja harrastustoimintaa.

Neljäs matalan kynnyksen puheeseen liittyvä diskurssi liittyy taloudelliseen esteettömyyteen eli mahdollisuuteen osallistua kansalaisopiston opetukseen, vaikka opiskelijalla ei olisi varaa kurssimaksuihin. Teksteissä on havaintoni mukaan vain niukasti viittauksia taloudellisiin seikkoihin. Muutamissa kurssikuvauksissa on mainittu kurssin maksuttomuus (*ilmainen*), osassa taas opintosetelialeennukset, jotka alentavat kurssimaksuja.

Etelä-Karjalan kansalaisopiston virallisissa toimintaa ohjaavissa dokumenteissa kuvatut arvot ja periaatteet näyttävät heijastuvan henkilöstön laatimissa kurssikuvauksissa ainakin opiston avoimen luonteen osalta. Tätä voi tulkita niin, että kyse on yhteisesti jaetuista arvoista sekä oppilaitoksen vakiintuneesta identiteetistä kaikille avoimena opistona.

Samalla herää kysymys, ovatko matalan kynnyksen puhettavat täysin sopusoinnussa todellisuuden kanssa. Kansalaisopistojen ja muiden vapaan sivistystyön oppilaitosten osallistujakuntaa on tarkasteltu erilaisissa tutkimushankkeissa ja tilastoissa. Valtakunnallista tutkimustietoa on ainakin osallistujien iästä, sukupuolesta ja koulutustaustasta. Vuonna 2017 harrastustavoitteiseen tai yleissivistävään aikuiskoulutukseen osallistui Suomessa noin 390 000 henkilöä, joista naisia oli noin 70 % (SVT 2017). Koulutustausta vaikuttaa osallistumiseen siten, että ne, joilla on korkeampi pohjakoulutus, osallistuvat vapaatavoitteiseen koulutukseen muita useammin. Vuonna 2006 kansalaisopisto-opiskelijoista 29 %:lla oli korkea-asteen koulutus, 40,2 %:lla toisen asteen ja 30,8 %:lla perusasteen koulutus. (Salonheimo ym. 2019: 166.) Kansalaisopisto-opiskelijoiden ikärakenne on viime vuosikymmeninä kallistunut yhä enemmän vanhempiin ikäluokkiin: vuonna 2005 yli 40-vuotiaita oli 62 % opiskelijoista ja yli 60-vuotiaita 22,7 % (emt. 168–169).

Aineistossani matalan kynnyksen diskurssi esiintyy vahvasti, mutta osallistujatilastojen valossa kynnys osallistua kansalaisopistokoulutukseen näyttää olevan matalampi hyvin koulutetuille, keskiluokkaisille ja keski-ikäisille naisille kuin vaikkapa nuorille, miehille ja vähemmän koulutetuille. Kansalaisopistoissa ei yleensä kerätä tilastotietoja esimerkiksi osallistujien äidinkielestä tai kansallisuudesta, mutta on tyypillistä, että

maahanmuuttajataustaiset henkilöt ovat muilla kuin suomen kielen kursseilla aliedustettu ryhmä. Opistojen kurssiteksteissä ei pääsääntöisesti käytetä selkokieltä. Niinpä tekstien ymmärtäminen voi olla vaikeaa henkilöille, joille yleiskieli on haastava kielimuoto. Kastari (2022) onkin pohtinut, kokevatko suomea oppivat maahanmuuttajat tai muut ryhmät kansalaisopistojen viestintää itselleen kohdennetuksi. Kurssikuvauksissa aktivoituvaa matalan kynnyksen diskurssia voikin mahdollisesti tulkita oppilaitoksen toivomana asiointilana ja osana markkinointipuhetta – kansalaisopistojen toiveissa on luonnollisesti löytää uusia opiskelijoita eri väestöryhmistä, jotta opistot säilyisivät elinvoimaisina tulevaisuudessakin.

Myös edellä mainitsemissani taloudellisen esteettömyyden aladiskurssissa on säröjä. Yleisesti ottaen kansalaisopistojen kurssimaksuja pidetään maltillisina, sillä useimmat opistot eivät tavoittele voittoa. Toisaalta useissa vapaata sivistystyötä käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu suuri kurssihintojen nousu 1990-luvun puolivälistä lähtien, ja esiin on noussut myös kurssimaksujen suuruus esteenä koulutukseen osallistumiselle (Valkonen 2015: 105; Manninen 2018: 121).

4.3. Elämysdiskurssi

Elämysdiskurssi aktivoituu 23,2 %:ssa kurssikuvauksista. Diskurssi aktivoituu tunteita, tunnelmia, aistimuksia, esteettisiä elämyksiä ja asenteita aineistossa eri tavoin kuvaavissa adjektiivivi-, partisiippi- ja adverbi-ilmauksissa. Elämysdiskurssi aktivoituu vahvimmin kädentaito- ja taideaineiden sekä liikunnan kurssikuvauksissa, kuten seuraavissa esimerkeissä:

(77) *Emalielämyksiä. Tule innostumaan emaloinnin **ihmeellisestä** maailmasta!*
(260510)

Esimerkissä (77) adjektiivi *ihmeellinen* ilmaisee, että sen määrittämä *emaloinnin maailma* on paitsi ihana, myös mielikuvituksellinen paikka. Adjektiivin *ihmeellinen* vastakohta voisi olla esimerkiksi *tavallinen* – kuvausteksti ikään kuin lupaa viedä kurssilaiset pois tavallisesta arkisesta todellisuudesta. Innoittumisen tunteisiin viittaa lupaavasti myös kurssin nimi *Emalielämyksiä*.

(78) *Tehhää kaikkee kiva* askartelua. Käytetään mahollisimman paljo kierrätysmateriaaleja. (210501)

Esimerkki (78) on peräisin *Kaikkee kiva* -kädentaitokurssin kuvauksesta. Adjektiivi *kiva* itsessään kantaa yleisluontoisen myönteistä 'hauskan', 'miellyttävän' ja 'mukavan' merkitystä (KS 2022 s.v. *kiva*), mutta välitön kielellinen ympäristö ja institutionaalinen konteksti antavat ilmaisun tulkintaan lisää eväitä. Toisin kuin kurssikuvaustekstit yleensä, ilmaus *kaikkee kiva askartelua* jättää kurssin sisällöt avoimiksi. Toisaalta se voi viitata kurssin moniin mahdollisiin sisältöihin, samoin kuin ryhmän mahdollisuuksiin vaikuttaa toteutukseen. Tekstissä näkyy Mantilan (2004: 325–328) ryhmittelyn mukaisesti yleistyviä puhekielen piirteitä, kuten jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien muuttuminen monoftongiksi (*kaikkee*), maantieteellisesti laaja-alaisista puhekielen piirteistä yleisgemiinaatio (tehhää) sekä itäisiä ja kaakkoismurteisiin kuuluvia piirteitä, kuten *t:n* heikon asteen katoedustus (*mahollisimman*) ja sananloppuisen *-n:n* kato (*käytetään*). Puhekielen piirteet samoin kuin kurssisisällön kuvaus epämääräisellä, ehkä humoristisellakin ilmauksella *kaikkee kiva askartelua* viittaavat sekä ei-vakavaan asennoitumiseen ja siihen, että tavoitteena on rento ilmapiiri. Ilmaukset aktivoivat tulkintani mukaan ennen kaikkea elämysdiskurssin, mutta heijastelevat samalla myös matalan kynnyksen diskurssia. Kurssiteksti on puhekielisten piirteidensä puolesta aineistossani kurioositeetti, mutta toimii esimerkkinä kuvaustekstien sanastollisesta, rakenteellisesta ja tyyllillisestä variaatiosta, jota olen sivunnut alaluvussa 1.2.

(79) ”*Riisu pois jo arkipaita, jotain kiiltävää päälle laita*” ja *tule bailaamaan! Liikutellaan lantiot notkeiksi ja nautitaan rytmikkäästä musiikista zumban merkeissä ennen joulua!* (730390)

Esimerkin (79) adjektiivit aktivoivat elämysdiskurssia viittaamalla eri aistialueiden kokemuksiin. *Kiiltävä* kytkeytyy visuaaliseen, *notkea* kinesteettiseen ja *rytmikäs* auditiviseen kokemukseen. Zumbakurssin kuvausteksti lupaa siis moniaistista elämystä, joka saa tekstiyhteydessä arjesta irrottautumisen ja juhlan merkityksiä. Tekstiin sisältyy intertekstuaalinen viittaus Virve ”Vicky” Rostin suomeksi esittämään cover-kappaleeseen, jossa tehdään lähtöä juhlimaan. Pikkujoulutunnelmaan viittaa myös kyseisen kurssin nimi: *Joulukuun zumba® 90 min bling bling party*.

Elämykset ja kokemuksellisuus näkyvät myös Etelä-Karjalan kansalaisopiston opetus-suunnitelmassa (2018: 3), jonka mukaan ”EKKO tarjoaa myönteisiä ja kannustavia kehittymiskokemuksia ja oppimismahdollisuuksia läpi elämän.” Tässä puhettavassa kansalaisopisto-opiskelu tuottaa erilaisia elämyksiä käytännöllisen hyödyn, kuten oppimistulosten rinnalla.

Valkosen (2015: 177) mukaan kansalaisopistojen kurssitarjonnassa on tapahtunut painopisteen muutos 1980-luvulta 2010-luvulle tultaessa niin, että esimerkiksi kielten osuus on vähentynyt ja liikunnan tarjonta kasvanut voimakkaasti. Muutos voi Valkosen mukaan heijastella ihmisten kiinnostuksen suuntautumista yhä enemmän harrastuksellisiin kuin opinnollisiin kursseihin. Manninen (2018: 57–59) on puolestaan kartoittanut opiskelijoiden kansalaisopistokoulutukseen osallistumisen syitä: erilaiset toiminnalliset syyt, kuten harrastaminen, sosiaalinen vuorovaikutus ryhmässä, oma aika ja arjesta irtautuminen mainittiin 36,5 %:ssa haastatteluvastauksissa. Hieman tätä yleisemmin, 39,6 %:ssa vastauksia, osallistumisen syyt liittyivät oppimistavoitteisiin (emt. 61). Nämä havainnot auttavat ymmärtämään, miksi elämysdiskurssi aktivoituu niin näkyvästi kurssikuvausteksteissä. Kokemukset ja elämykset ovat monille opiskelijoille tärkeä aspekti kansalaisopisto-opiskelussa varsinaisten sisällöllisten oppimistavoitteiden rinnalla. Vastaavasti tunteisiin ja elämyksellisyyteen vedotaan kurssikuvausteksteissä osana suostuttelevaa markkinointipuhetta. Elämysdiskurssi tuo selvästi näkyviin kurssikuvausten hybridimäisen luonteen tekstilajina, joka pyrkii sekä tiedottamaan että markkinoimaan. Tällaista eri tavoin ilmenevää genrejen ja diskurssien muokkautumista olen käsitellyt edellä aluvuossa 2.3.

4.4. Hyötydiskurssi

Hyötydiskurssi aktivoituu aineistossa 19,9 %:ssa kurssikuvauksista. Teksteissä aktivoituva hyödyn diskurssi kytkeytyy pääosin kansalaisopiston kurssien tuottamaan hyvinvointiin tai osaamiseen sekä jossain määrin myös taloudelliseen hyötyyn. Kuvailevan sanaston tarkastelussa olen havainnut hyötyyn liittyviä merkityksiä määrällisesti melko tasaisesti, mutta eri painotuksin sanaluokkien välillä. Eniten hyödyn merkityksiä kantavia ilmauksia on adjektiivivalintojen joukossa, jossa painottuvat hyvinvointiin liittyvät

adjektiivit. Partisiipeissa korostuvat oppimisen ja osaamisen merkitykset, ja adverbeissa on yksittäisiä esiintymiä hyvinvoinnin ja oppimisen merkitysryhmissä.

Kurssikuvauksissa kuvatut hyvinvointivaikutukset ovat sekä henkistä että fyysistä laatua ja voivat kohdistua jopa konkreettisesti nimettyyn terveydelliseen seikkaan. Hyvinvointipuhetta esiintyy erityisesti liikunnan kurssien yhteydessä, kuten seuraavissa esimerkeissä:

- (80) *Tunnilla vahvistamme kehoa ja **henkistä** hyvinvointia hyödyntäen **fyysisiä** liikesarjoja, kaunista musiikkia, meditaatiota sekä syvärentoutumista.* (730141)
 (81) *Tunnilla teemme selkää **elvyttäviä** liikkeitä: kiertoja, taivutuksia, venytyksiä ja vahvistuksia.* (730224)

Esimerkin (80) adjektiivit *henkinen* ja *fyysinen* määrittävät, mihin hyvinvoinnin ja terveyden osa-alueeseen toiminta vaikuttaa. Esimerkin (81) ilmaus *selkää elvyttäviä liikkeitä* kuvaa puolestaan terveyshyötyjä täsmällisemmin. Kyseessä onkin kurssi nimeltä *Selän hyvinvointi*. Partisiippimäärite *elvyttäviä* ilmaisee, että selän terveys vahvistuu harjoittelulla.

Kansalaisopiston kursseilta saatavana hyötynä näyttäytyy myös oppimisen tulos eli osaaminen. Tarkastelemassani lukuvuoden 2019–2020 opinto-ohjelmassa kurssien oppimista tai osaamisen tavoitteita ei esitellä systemaattisesti, vaan kokonaisuudessa kurssikuvauksen fokus on kurssin sisältöjen ja toiminnan esittelyssä. Kuitenkin myös oppimista ja osaamista kuvataan suoraan ja epäsuorasti, kuten seuraavissa esimerkeissä:

- (82) *Opimme kertomaan **monipuolisesti** kotimaastamme ja harjoitamme **erityisesti** matkailu- ja palvelutilanteissa **tarvittavaa suullista** kielitaitoa.* (120410)
 (83) *Tutustumme **ilmaiseen** ja monipuoliseen GIMP-kuvankäsittelyohjelmaan. Opettelemme valokuvan perusparannukset ja tallentamisen **eri** käyttötarkoituksiin.* (420110)

Edellisissä esimerkeissä verbivalinnat (*opimme, harjoitamme, tutustumme, opettelemme*) ohjaavat huomaamaan oppimisen ja osaamisen merkityksiä, mutta myös adverbit *monipuolisesti, erityisesti*, partisiipit *tarvittavaa sekä* adjektiivit *suullista, ilmaiseen, monipuoliseen, eri* luonnehtivat oppimisen tapaa ja kohteita. Sekä esimerkin (82) englannin kurssin että esimerkin (83) kuvankäsittelykurssin tarjoama hyöty – uusi osaaminen – on senkaltaista, että sitä voi hyödyntää sekä vapaa-ajalla että työssä. Molemmissa mainitaan osaamiselle käyttötilanne: kielikurssin tarjoamaa suullista kielitaitoa voi käyttää

matkailu- ja palvelutilanteessa, ja kuvankäsittelykurssin tekstissä mainitaan toimintojen opetteleminen eri käyttötarkoituksiin.

Esimerkin (83) adjektiivin *ilmainen* voi nähdä viittaavan taloudelliseen hyötyyn, sillä opiskelija oppii käyttämään maksutonta ohjelmaa. Merkitysten abstrahoinnin haasteena näyttäytyy niiden päällekkäisyys – esimerkiksi taloudelliseen hyötyyn viittaava *ilmainen* kuvaa tulkintani mukaan samalla myös osallistumisen matalaa kynnystä ja taloudellista esteettömyyttä, joita käsittelin aiemmin tässä luvussa. Samoin opiskelun edullisiin kustannuksiin vedotaan seuraavassa esimerkissä (84), joka on peräisin posliinimaalauskurssin kuvauksesta:

(84) *Tarjolla on kuitenkin paljon kierrätysvärejä ja tarvikkeita, joten kustannukset aloittelijalle jäävät **pieniksi**.* (260601)

Etelä-Karjalan kansalaisopiston opetussuunnitelmassa opiskelun tuottamia hyötyjä kuvataan oppimisen ja hyvinvoinnin näkökulmista: ”EKKO tarjoaa myönteisiä ja kannustavia kehittymiskokemuksia ja oppimismahdollisuuksia läpi elämän. Opiskelu edistää kunta-laisten terveyttä ja henkistä sekä fyysistä hyvinvointia --” (EKKO 2018: 3). Opetussuunnitelman hyötypuheessa ei tule suoraan ilmi taloudellisen hyödyn näkökulmaa.

Manninen (2018) on selvittänyt haastattelututkimuksessa, millaisia hyötyjä aikuiset opiskelijat tunnistavat saaneensa kansalaisopisto-opinnoistaan. Tutkimuksessa nousee esille erilaisia hyötyryppäitä, joista vahvimmin vastauksissa esiintyvät osaamiseen, työhön ja koulutukseen liittyvät hyödyt. Niitä ovat esimerkiksi työhön liittyvä osaaminen. Toiseksi yleisin hyötykategoria on hyvinvointi, johon kuuluu sellaisia hyötyjä kuin henkinen hyvinvointi, jaksaminen arjessa ja työssä, elämänlaatu, fyysinen hyvinvointi sekä terveys-hyödyt. (Manninen 2018: 111–112.) Opiskelijoiden tutkimuksessa tunnistamat hyötykategoriat vastaavat pitkälti niitä merkityksiä, jotka nousevat esiin oman aineistoni hyötydiskurssissa. Hyvinvointi korostuu myös Pätärin (2012: 99), pro gradu -tutkimuksessa jossa vapaalle sivistystyölle sen ulkopuolelta annetut merkitykset ja legitimaatio perustuvat juuri opistojen hyvinvointia, kuten hyvää oloa, pystyvyyden tunnetta ja työhyvinvointia, tuottavaan toimintaan.

Etelä-Karjalan kansalaisopiston opiskelijatytytyväisyyskyselyssä vuonna 2022 pyydettiin arvioimaan opiston opetusta ja tarjontaa siitä näkökulmasta, ovatko opinnot EKKOssa tuottaneet hyötyä vastaajan työhön. Vastajat arvioivat koulutukset hyödyllisiksi asteikon 1–5 arvosanalla 4 (EKKO 2022). Tässä kyselyssä hyödyn laatua ei tarkemmin eritelty. Kuitenkin kyselyn tulosten perusteella kurssikuvauksissa aktivoitua hyötydiskurssi on puhetapa, jonka merkityksiä opiskelijat näyttävät tunnistavan omakohtaisissa kokemuksissaan kansalaisopisto-opiskelusta.

Kansalaisopisto-opiskelun tuottamilla hyödyillä on epäilemättä merkitystä myös yhteiskunnalle, mutta Mannisen (2018: 14–15) mukaan sen arvioiminen on vaikeaa. Tutkimuksissa on näet huomattu aikuiskoulutuksen kasautuvan hyväosaisille. Kansalaisopisto-opiskelijat ovat tilastollisesti taustaltaan korkeammin koulutettuja ja paremmassa sosioekonomisessa asemassa kuin kansalaiset keskimäärin. Ei siis ole täysin selvää, voiko kansalaisopiston opiskelija hyvin kurssien vaikutuksesta vai siksi, että on hyvinvoiva jo ennestään.

4.5. Vapausdiskurssi

Kansalaisopisto määritellään oppilaitosmuotona vapaan sivistystyön sateenvarjon alle kuuluvaksi. Lain vapaasta sivistystyöstä pykälässä 2 vapaan sivistystyön oppilaitoksiksi mainitaan kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset. Lain mukaan kansalaisopistot ”tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseksi”. (Finlex 2022.) Adjektiivi *vapaa* viittaa oppilaitosmuodon järjestämisen koulutuksen avoimuuteen kaikille sekä omaehtoisuuteen – erotuksena tutkintotavoitteisesta koulutuksesta esimerkiksi toisen asteen oppilaitoksissa tai korkeakouluissa (OKM 2022b). Vapaatavoitteisuus ja vapaus ovat siis jo oppilaitoksen virallisen ja juridisen määritelmän mukaan kansalaisopiston toiminnan olennaisia piirteitä.

Vapaus on historiallisesti tulkittu paitsi oppilaitosmuodon vapautena valtiosta ja julkisesta vallasta, mutta myös muusta koulutusjärjestelmästä (Heikkinen 2019: 92). Vapaus on ollut myös olennainen osa kansalaisopistojen itseidentifikaatiota, jossa on painotettu

omaehtoisuutta ja aikuisten pyrkimystä itsensä kehittämiseen. Vapaus liittyy keskeisesti osallistumisen reunaehtoihin – kurssit valitaan omien tarpeiden mukaan, ja kursseille osallistuminen ylipäättään on vapaaehtoista. (Manninen, Ojakangas, Fields & Teräsahde 2019: 202.) Vapaan sivistystyön vapaudelle on nähty myös uhkatekijöitä. Manninen (2015: 32–33) näkee sellaisena valtionavustusjärjestelmän, jossa ohjaus ja kontrolli sisältyvät esimerkiksi laadun ja kehittämisen hankkeiden avustuksiin.

Tutkimusaineistossani vapaus ei nouse esiin erityisen vahvana kansalaisopistokoulutusta merkityksellistävänä diskurssina. Se aktivoituu ennen kaikkea valinnanvapautta ilmaisevissa kuvauksissa, joissa puheena on varsin konkreettisella tasolla kurssien sisältöjen, käytettävien työtapojen ja materiaalien valinta. Toisaalta vapausdiskurssi aktivoituu myös yksilöllisyyden ja persoonallisuuden kehittämisen kuvauksissa, joissa on käytetty sellaisia adjektiiveja kuin *persoonallinen*, *yksilöllinen* ja *oma*. Niiden voi nähdä viittaavan vapaan sivistystyön varhaisvaiheilta perittyyn ihanteeseen: aikuisen vapaaseen pyrkimykseen kasvattaa itseään (Castrén 1929: 121). Kolmanneksi vapaus näyttäytyy myös opettajan pedagogisena valintana oman kurssinsa toteutuksessa, kuten seuraavassa kuvauksessa:

(85) *Meillä on mahdollisuus monenlaiseen tekemiseen: nypläämme, tilkkuilemme, teemme ryijyjä, kirjomme, maalaamme kiviä, huovutamme jne. Voit myös tuoda mukaasi oman idean ja toteutamme sen mahdollisuuksien mukaan.* (210750)

Esimerkin (85) *Käsityöpaja*-kurssilla ryhmän jäsenillä on vapaus ja valta ideoida opittavia sisältöjä ja työskentelytapoja. Opettaja ei niinkään johda toimintaa vaan ohjaa ja mahdollistaa sitä. Mannisen ynnä muiden mukaan (2019: 197) vapaan sivistystyön erilaisista pedagogisista lähestymistavoista erityisesti kansalaisopistoissa esiintyy muun muassa seuraavia periaatteita: aikuisen itsemääräämisoikeus sekä opiskelijan kokemien tarpeiden ja erityisluonteen ymmärtäminen oppijana. Luonteenomaista kansalaisopistopedagogikalle on myös huomioida opiskelijoiden itseohjautuvuutta ja samalla aikuiskouluttajan rooli fasilitaattorina.

Toisaalta kurssikuvausten joukossa erottuu myös toisenlaisia, vapausdiskurssille jossain määrin vastakkaisia pedagogisia ääniä:

- (86) *Kirjallisuuspiirissä osallistujat lukevat opettajan **valitseman** kirjan **sovittuun** kokoontumiskertaan mennessä. Osallistujat pohtivat lukemansa sisältöä opettajan **antamien** kysymysten pohjalta. Kokoontumiskerralla keskustelemme **yhdessä** kirjasta. **Luettavat** kirjat ilmoitetaan ensimmäisellä tapaamiskerralla.*
(230101)

Esimerkissä (86) opettajalla on kurssin sisältöjen ja toiminnan määrittelyvalta. Opettajan hallitsevaa roolia kuvaavat ilmaukset *opettajan valitseman kirjan* ja *opettajan antamien kysymysten pohjalta*. Passiivimuotoisen verbin sisältävä *luettavat kirjat ilmoitetaan* viittaa implisiittisesti siihen, että valta valita luettavat kirjat ei ole opiskelijoilla, vaan tässä kontekstissa opettajalla. Oppiminen kuvataan opettajajohtoisena tilanteena, jossa opiskelijoilla ei ole valinnanmahdollisuuksia. Itse kurssikertojen toimintaa kuvataan kuitenkin ryhmän yhteisenä tekemisenä adverbien *yhdessä* avulla: *keskustelemme yhdessä*. Siinä eivät painotu erilaiset osallistujaroolit tai valta-asetat.

Edellinen esimerkki on osoitus eräänlaisesta diskurssin säröilystä. Tällöin toisistaan poikkeavat tai jopa vastakkaiset ainekset ja merkitykset aktivoituvat samassa yhteydessä. Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 199) puhuvat diskurssien muokkautumisesta. Se kertoo samalla tekstin tuottamisen kontekstista aineistossani eli Faircloughin termein diskursiivisesta käytänteestä. Kuten olen selostanut alaluvussa 1.2., opinto-ohjelma rakennetaan lukuisten eri ihmisten laatimista teksteistä ilman voimakasta pyrkimystä stilisoida tai muokata kokonaisuutta yhdenmukaiseksi. Tekstin tilkkutäkkimäinen luonne kuvastaa myös pedagogisten lähestymistapojen kirjoa kansalaisopistossa. Tämä on mahdollista oppilaitosmuodossa, jossa kaiken opetuksen suunnittelua ja toteutusta ei vahvasti kontrolloida etukäteen, vaan linjataan ajankohtaisten tarpeiden, opiskelijapalautteen ja kurssitoiveiden mukaisesti.

4.6. Yhteisöllisyysdiskurssi

Aineistossa havaitsemistani diskursseista yhteisöllisyysdiskurssi aktivoituu selvästi pienemmässä osassa kurssikuvauksia kuin muut, kaikkiaan 5,7 %:ssa kurssikuvauksia. Kielellisten valintojen skaala yhteisöllisyysdiskurssia laukaisevissa kuvailuilmauksissa on myös muihin havaitsemiini diskursseihin verrattuna huomattavan suppea. Sen aktivoivat lähes yksinomaan ilmaukset, joihin sisältyy adverbi *yhdessä*. Adjektiivien joukossa

esiintyy vain yksittäinen yhteisöllisyyden merkitykseen viittaava valinta: *yhteinen*. Eri ainealojen kurssikuvausten joukossa yhteisöllisyysdiskurssi aktivoituu eniten yhteiskunta-aineiden sekä liikunnan kurssien, mutta myös musiikin ja kädentaitokurssien kuvauksissa:

(87) *Rytmi-Norpat on kehitysvammaisille tarkoitettu orkesteri, jossa musisoimme yhdessä koko ryhmän kanssa.* (250301)

Yhteisöllisyyden merkityksiä esiintyy esimerkin (87) tapaan useissa erityisryhmille suunnattujen kurssien kuvauksissa. Esimerkissä painotetaan, että orkesterissa soitetään koko ryhmän kanssa yhdessä. Näin yhteisöllisyys näyttäytyy paitsi tekemisen tapana, myös oppimisen kohteena, jossa tavoitteena voi olla esimerkiksi harjaantuminen vuorovaikutustaidoissa.

(88) *Suunnitteleimme ja toteutamme kurssin yhdessä.* (210731)

Käsillä tekemisen iloa -kurssin esimerkki (88) kuvaa kurssin suunnittelua ja toteutusta ryhmän yhteisöllisenä prosessina. Esimerkissä aktivoituvan yhteisöllisyysdiskurssin ohella siinä voi havaita myös edellä kuvattuja vapausdiskurssin merkityksiä. Yhteisöllinen kurssin toteutus kytkeytyy paitsi opettajan pedagogiseen valintaan ja vapauteen, myös opiskelijoiden vapauteen ideoida kurssin toteutusta.

Ajatus yhteisöllisyydestä on ollut keskeisessä roolissa kansalaisopiston toiminnan määrittelyissä, joissa korostettiin alun perin vapaan sivistystyön roolia yhteiskunnallisena kasvattajana (Pätäri 2019: 224). Myös Etelä-Karjalan kansalaisopistossa yhteisöllisyys on virallisten dokumenttien ytimessä ja yksi oppilaitoksen arvoista (EKKO 2018: 3). Opetussuunnitelmassa todetaan luvussa Oppimiskäsitykset (emt. 4), että oppiminen on EKKOssa elinikäistä ja yhteisöllistä. Näihin taustaoletuksiin nähden yhteisöllisyyden diskurssi aktivoituu aineiston kuvailuilmauksissa melko heikosti.

Täytyy kuitenkin huomata, että työssäni tarkastelun ulkopuolelle jäävät muissa kuin kuvailuilmauksissa aktivoituvat diskurssit. En tarkastele tarkemmin esimerkiksi verbi-valintoja, ja on mahdollista, että niissä aktivoituu myös yhteisöllisyyden diskurssi. Tähän voi viitata esimerkiksi monikon ensimmäisen persoonamuodon taaja käyttö.

5. PÄÄTÄNTÖ

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani Etelä-Karjalan kansalaisopiston lukuvuoden 2019–2020 opinto-ohjelman kurssikuvausten kuvailevaa sanastoa ja sanastovalinnoissa aktivoituvia kansalaisopistodiskursseja kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Kurssikuvaukset ovat tiiviitä, tiedottavia ja samalla markkinoivia tekstejä, joiden perusteella kansalaisopiston nykyiset ja mahdolliset tulevat opiskelijat päättävät osallistua tai olla osallistumatta koulutukseen.

Tavoitteenani on ollut havainnoida, millaisena kansalaisopisto-opiskelu näyttäytyy kurssikuvausten valossa ja etenkin sitä, miten kurssiteksteissä puhutaan kansalaisopisto-opiskelusta. Päämääränäni on ollut selvittää ensinnäkin, miten kurssikuvausteksteissä kuvataan kansalaisopisto-opiskelua eli millaisia adjektiivi-, partisiippi- ja adverbi-valintoja teksteissä on tehty. Toiseksi olen tarkastellut sitä, millaisia kansalaisopistodiskursseja havaitsemisiani sanastollisissa valinnoissa aktivoituu, sekä analysoinut diskursseja osana laajempaa suomalaisen vapaan sivistystyön ja yhteiskunnallista kontekstia.

Tutkimusaiheessani minua kiinnostavat paitsi kielentutkimukseen myös vapaaseen sivistystyöhön liittyvät kysymykset. Kurssikuvaukset ovat teksteinä suppeita ja kenties teknisiksi koettuja – kerrotaanhan niissä varsinaisen kuvauksen lisäksi runsaasti myös ajankohta-, sijainti-, hinta-, varuste- ja oppikirjatietoa. Pienten, arkisten tekstien tarkastelu on mielestäni kuitenkin kiinnostavaa, sillä niiden kielelliset valinnat ja merkityksellistämisen tavat nivovat ne osaksi laajempia kokonaisuuksia. Pietikäisen ja Mäntysen (2019: 25) tavoin ajattelen, että muodoltaan suppeakin kielenkäyttö vaikuttaa kohteeseensa ja ympäröivään yhteiskuntaan: se rakentaa osaltaan kuvaa ilmiöistä ja ympäröivästä todellisuudesta. Arkisilla käyttöteksteillä voi myös olla laaja lukijakunta, jolloin niillä on myös vaikutuspotentiaalia. Opinto-ohjelma on monen eri kirjoittajan laatima kokonaisuus ja eräänlaisena yhteisöllisen kirjoittamisen tilkkutäkinä kiinnostava ilmiö itsessään.

Kiinnostuin kansalaisopiston kurssikuvausteksteistä aloittaessani työskentelyn kansalaisopistossa syksyllä 2019. Tuona lukuvuonna kansalaisopistokentällä voimistui keskustelu osaamisperusteisuudesta vapaassa sivistystyössä. Alkoi valtava määrä erilaisia

kehittämishankkeita ja koulutuksia, joissa luotiin ja kokeiltiin tapoja tehdä näkyväksi, tunnistaa, tunnustaa ja arvioida kansalaisopistossa hankittua osaamista sekä kuvata koulutusta osaamisen näkökulmasta. Syksyllä 2021 Suomessa astui voimaan lakimuutos, joka sallii myös vapaan sivistystyön oppilaitoksille opintosuoritusten viemisen kansalliseen opintosuoritusten ja tutkintojen Koski-tietovarantoon. Tämä on koettu vapaan sivistystyön kentällä suurena muutoksena – sekä mahdollisuutena että jossain määrin myös uhkana. Minua on kiinnostanut tutkimuksessani tarkastella kurssikuvausten puhetapoja tällaisen merkittävän muutoksen kynnyksellä.

Tutkimusaineistoni koostuu Etelä-Karjalan kansalaisopiston lukuvuoden 2019–2020 opinto-ohjelman kurssikuvauksista. Rajasin aineistosta pois lasten ja nuorten taiteen perusopetuksen kurssien kuvaukset sekä vieraskieliset kurssikuvaukset, minkä jälkeen tarkasteltavaksi jäi 332 kurssikuvaustekstiä. Opinto-ohjelma on julkaistu sähköisenä ja painettuna versiona sekä jaettu postitse kaikkiin kotitalouksiin Lappeenrannan, Luumäen ja Taipalsaaren kuntien alueilla. Arviointi tämän julkaisun laajan levikin perusteella, että kyseessä on kansalaisopiston näkyvin viestintämateriaali.

Etelä-Karjalan kansalaisopistossa, kuten tavallisesti muissakin suomalaisissa kansalaisopistoissa, opettajat laativat itse opettamiensa kurssien kurssikuvaukset. Kurssitekstien laatimista ohjeistetaan yleisluontoisesti sekä teknisten yksityiskohtien osalta, mutta muutoin opettajilla on melkoisen suuri vapaus tehdä valintoja kurssitekstien laadinnassa. Kurssikuvaukset edustavat kahdeksan eri ainealueen tekstejä. En tässä työssä vertaile systemaattisesti ainealojen puhetapoja keskenään, vaan tarkastelen kokonaisuutta. Eri ainealat painottuvat eri tavoin: esimerkiksi liikunnan kurssikuvauksia on 125 ja muiden aineiden 11 kappaletta. Tämä liikunnan painotus voi näkyä tutkimustuloksissani, ja kommentoinkin työssä paikoin ainealojen välisiä eroja.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys pohjautuu diskurssintutkimukseen, jonka taustaoletuksiin kuuluvat käsitykset kielestä sosiaalisena toimintana ja kielenkäytön todellisuutta rakentavasta luonteesta. Kielen ja ympäröivän maailman vaikutus on kaksisuuntainen. Kansalaisopiston kurssien sisällöt muuttuvat yhteiskunnan ja kulttuurin muutosten, koulutuspolitiikan, paikallisten tarpeiden, opiskelijoiden toiveiden sekä erilaisten harrastustrendien myötä. Nämä muutokset vaikuttavat kurssikuvausten kieleen. Samalla kurssikuvausten kielenkäyttö, valitut sanat ja ilmaukset kuvaavat kohdettaan niin, että

tietyt merkitykset ja näkökulmat kohoavat etualalle ja jotkin toiset jäävät varjoon. Kielellisten valintojen taustalla vaikuttavat valtasuhteet ja vallan mekanismit. Oman tutkimusaiheeni kontekstissa niitä edustaa esimerkiksi valtion taloudellisen tuen järjestelmä vapaalle sivistystyölle. Aktivoituvat puhumisen tavat eli diskurssit vahvistavat ja luonnollistavat tiettyjä toimintatapoja tai esimerkiksi eri toimijoiden rooleja. Tämä voi näkyä kurssikuvauksessa esimerkiksi opettajan ja opiskelijoiden toiminnan kuvaamisena tiettyissä rooleissa, mikä samalla voi ilmaista tietynlaista pedagogista ajattelua. Näin kielenkäyttö puolestaan vaikuttaa säilyttään tai muuttaen ympäröivää maailmaa. Ymmärrän näin ollen tutkimuskohteeni, kurssikuvaustekstit, kielenkäyttönä, joka osaltaan muokkaa ja rakentaa kansalaisopistotodellisuutta.

Lingvistisessä diskurssintutkimuksessa yhtenä lähtökohtana on merkityksen kontekstisidonnaisuus – kielenkäytön merkityksiä voi tarkastella ja ymmärtää vain sen tilanteesta käsin. Kontekstilla tarkoitetaan tekstin tuottamisen ja vastaanottamisen tilannetta laajalla skaalalla. Oman tutkimukseni konteksteja ovat esimerkiksi kielellisten valintojen, kuvailuvan sanaston ja ilmausten välitön tekstiyhteys sekä materiaallinen konteksti opinto-ohjelman tiukasti rajatussa tilassa. Kontekstiin kuuluvat yhtäältä myös kurssitekstien tuottamisen tilanne, kuten ohjeistus, opettajan kokemus ja pedagogiset näkemykset, toisaalta taas kurssitekstien vastaanottamisen konteksti. Laajempia konteksteja ovat kansalaisopistoyhteisön sisäiset sosiaaliset suhteet sekä paikallinen ja valtakunnallinen koulutuspoliittinen kehys ja yhteiskunnallinen tilanne. Myös historialliset kehityskulut, kuten vapaan sivistystyön tehtävien ja roolin muutokset, vaikuttavat osaltaan nykytilanteeseen.

Tutkimusmenetelmänä olen soveltanut erityisesti Faircloughin (2001 [1989]) kriittisen diskurssianalyysin mallia, jossa edetään lingvistisestä analyysistä diskursiivisten käytäntöiden sekä diskurssien ja laajemman sosiokulttuurisen ja yhteiskunnallisen kontekstin välisten suhteiden tarkasteluun. Leksikaalisten valintojen, eli aineistoni adjektiivien, partisiippien ja adverbien, tarkastelussa käytin myös laadullisen sisällönanalyysin menetelmää, jonka avulla ryhmittelin aineistoa merkitysluokkiin ja abstrahoin edelleen pääluokkiin.

5.1. Kansalaisopisto-opiskelun kuvaaminen adjektiivi-, partisiippi- ja adverbivalinnoissa

Tutkimuskohteeni kontekstien perusteella odotuksenmukaista on ollut kurssikuvaustekstien kuvailevan sanaston monimuotoisuus. Tekstien laatijoita on yli 130, ja tekstien käsittelemiä kurssisisältöjä laaja kirjo kahdeksalta eri ainealalta. Toisaalta toistuvaa sanastoakin sekä toisilleen lähisyronymistä sanastoa esiintyy runsaasti. Tekstit eivät ole syntyneet tyhjästä, vaan niiden sanavalintoihin vaikuttavat aiemmat kurssikuvaustekstit sekä saman ainealan rinnakkaiset tekstit oman opiston ja epäilemättä myös muiden toimijoiden opinto-ohjelmissa. Kaikissa tarkasteltavissa sanaluokkaryhmissä on muutamia muita selkeästi frekventimpiä sanavalintoja, kuten *oma, uusi, erilainen, harrastanut* ja *yhdessä*.

Olen tarkastellut adjektiivi-, partisiippi- ja adverbivalintojen leksikaalisia merkityssuhteita synonymian osalta ja ryhmitellyt sanaston merkitysluokkiin, jotka olen lisäksi nimennyt. Eri sanaluokkaryhmillä esiintyy sekä yhteisiä että jossain määrin erilaisia merkitysluokkia. Nämä merkitysluokat painottuvat myös eri tavoin eri sanaluokissa. Kaikille yhteisiä merkitysryhmiä ovat 1) laatu, taso ja asiantuntevuus, 2) tunteet, aistimukset ja asenteet, 3) helppous ja matala kynnyks, 4) tehokkuus ja vaikuttavuus sekä 5) hyvinvointi ja terveys. Adjektiivien joukossa olen havainnut lisäksi seuraavia merkitysryhmiä, jotka eivät erottuneet selvästi muilla sanaluokilla: kieli, kansallisuus ja lähtökulttuuri; autenttisuus; monipuolisuus; hyöty ja käytännöllisyys. Adjektiiveilla ei puolestaan esiinny muissa sanaluokissa havaitsemani oppimisen merkitysryhmää. Partisiipeilla nousee esiin kokemusta ilmaiseva merkitysryhmä, jota en muilla sanaluokilla ole havainnut. Partisiipit eivät kuvaa yksilöllisyyttä ja vapaavalintaisuutta, kuten muut sanaluokat. Vain adverbeilla esiintyy selkeästi yhteisöllisyyden merkitys.

5.2. Kuvailevissa ilmauksissa aktivoituvat kansalaisopistodiskurssit

Ensimmäisessä aineiston analyysivaiheessa ryhmittelemäni adjektiivien, partisiippien ja adverbien merkitysluokat toimivat pohjana teksteissä aktivoituvien diskurssien analyysille. Merkitysluokista olen abstrahoinut edelleen laajempia pääluokkia, jotka olen nimennyt. Havaintojeni mukaan aineiston kuvailevissa ilmauksissa aktivoituvat

seuraavat kansalaisopistodiskurssit: 1) laatu, 2) matala kynnyks, 3) elämys, 4) hyöty, 5) vapaus ja 6) yhteisöllisyys.

Laadun diskurssi on aineistossa selvästi vahvin ja kytkeytyy kuvailevissa sanasto-valinnoissa erityisesti uutuuden, monipuolisuuden, tehokkuuden sekä osaamisen tason merkityksiin. Tulkitsin laajempaan institutionaaliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin peilaten laadun diskurssia niin, että sen avulla kansalaisopisto pyrkii viestimään olevansa vakavasti otettava koulutuksen ja harrastusten tarjoaja. Laatupuhe toimii uusia osallistujia houkuttelevana suostuttelun keinona. Toisaalta laadun korostaminen voi viestiä myös kilpailusta ja kipuilusta taloudellisten resurssien kanssa.

Matalan kynnyksen diskurssi punoutuu tiiviisti vapaan sivistystyön ja Etelä-Karjalan kansalaisopiston omaan arvopohjaan, jossa korostetaan kaikille avointa, yhdenvertaista ja esteetöntä oppilaitosta. Leksikaalisissa valinnoissa nousevat esiin erityisesti osallistumisen helppouden, kaikille sopivan tason, fyysisen ja psyykkisen esteettömyyden sekä myös elinikäisen oppimisen merkitykset. Tälle diskurssille jossain määrin ristiriitaisen taustan luovat tilasto- ja tutkimustiedot kansalaisopistojen opiskelijarakenteesta: selkeä enemmistö opiskelijoista on keski-ikäisiä ja sitä vanhempia naisia. Kurssikuvaustekstit ovat myös lähes yksinomaan yksikielisiä, eikä selkokieltä ole käytetty. Tämä herättää kysymyksen, saavuttaako kansalaisopiston viestintä esimerkiksi suomea heikosti osaavia maahanmuuttajia tai vaikkapa kehitysvammaisia henkilöitä (Kastari 2022). Selkokeskukseen laatiman Selkokielen tarvearvion (Juusola 2019: 3) mukaan selkokielen kohde-ryhmiin kuuluu Suomessa noin 11–14 % väestöstä, ja tarve selkokielen käyttöön näyttää kasvavan.

Elämysdiskurssi aktivoituu adjektiivivi-, partisiippi- ja adverbivalinnoissa, joissa kuvataan tunteita, kokemuksia, asenteita ja aistimuksia. Olen tulkinnut, että elämyspuhe liittyy vahvasti markkinointipyrkimykseen, osaltaan siis myös kilpailuun kansalaisten vapaa-ajasta. Toisaalta elämyksellisyyden korostaminen kertoo myös ei-suorituskeskeisyydestä ja ihmisten emotionaalisten ja sosiaalisten tarpeiden huomioimisesta kansalaisopistopöiskelussa.

Hyötydiskurssi aktivoituu ensinnäkin terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä kielellisissä valinnoissa, toisaalta oppimista ja osaamista kuvaavissa valinnoissa. Myös taloudellisen

hyödyn merkitys nousee esiin, mutta huomattavasti edellisiä merkityksiä harvemmin. Näitä samoja hyödyn osa-alueita on noussut esiin myös aiemmassa tutkimuksessa, kuten Mannisella (2018). Kansalaisopistokentän viimeaikaisesta osaamisperusteisuuskeskustelusta ja etenkin opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaavista dokumenteista (ks. esimerkiksi OKM 2019) on välittynyt kuva, että kansalaisopistojen kurssikuvaukset keskittyisivät opiskeltaviin sisältöihin eivätkä niinkään osaamisen kuvaamiseen. Epäilemättä vuoden 2019–2020 opinto-ohjelman yleiskuva onkin sellainen, mutta havaintojeni mukaan oppimisesta ja jopa osaamistavoitteista kurssikuvauksissa puhutaan, tosin epäsuorasti – ja mainitsematta käsitteitä ”osaamistavoite” tai ”tavoite”.

Vapausdiskurssi ei aktivoitu aineistossa erityisen vahvasti. Se nousee esiin opiskelijan valinnanvapautta, yksilöllisyyttä tai opettajan pedagogisia valintoja kuvaavissa sanavalinnoissa. Pedagogisten käytäntöjen kuvauksissa nousee kiinnostavasti esiin erilaisia vapautteen liittyviä käsitteitä: yhtäältä kuvataan ryhmää suunnittelemassa kurssia ja päättämässä sen toteutuksesta yhdessä – toisaalta esiin nousee opettajajohtoinen pedagoginen malli.

Yhteisöllisyysdiskurssi on aineistossa kaikkein näkymättömin havaitsemistani kansalaisopistodiskursseista. Se on sikäli yllättävää, että yhteisöllisyyden idea on voimakkaasti esillä EKKOn ja ylipäätään vapaan sivistystyön perinteisissä tausta-arvoissa. Yhteisöllisyys on mainittu toistuvasti myös haastattelututkimuksessa, joissa vapaan sivistystyön opiskelijat ovat kuvanneet motiivejaan osallistua kursseille (Manninen 2018). Aineistossani yhteisöllisyyspuhe aktivoituu kuvailevissa ilmauksissa ainoastaan adverbi-valintojen, lähinnä adverbien *yhdessä*, *yhteydessä*.

5.3. Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusaiheet

Kansalaisopiston kurssikuvausteksteistä ei ole käsittääkseni tehty aiemmin lingvististä diskurssianalyysia. Kurssikuvauksiin kohdistuu sen sijaan parhaillaan suuri käytännön kiinnostus vapaan sivistystyön kentällä, sillä niitä pyritään kehittämään etenkin osaamisperusteisuuden, mutta myös saavutettavuuden ja entistä tehokkaamman markkinoinnin

näkökulmasta. Tähän työhön on innoittanut osin myös valtion koulutuspoliittinen ohjaus. Pidän siis tutkimusaiheittani tässä mielessä ajankohtaisena.

Koska aiheittani samoista lähtökohdista käsittelevää tutkimusta ei varsinaisesti löytynyt, olen työssäni nojautunut aiempiin tutkimuksiin, jotka edustavat eri tieteenaloja. Vapaata sivistystyötä on tutkittu runsaasti aikuiskasvatustieteen alalla muun muassa sen historian, pedagogiikan, osallistujien, johtamisen ja yhteiskunnallisen merkittävyyden kannalta. Näissä tutkimuksissa on käytetty myös diskurssintutkimuksen teoreettisia ja menetelmällisiä lähestymistapoja. Kielellisten valintojen, kuvailevan sanaston sekä lingvistisen diskurssintutkimuksen saralla on tehty fennistiikassa runsaasti tutkimusta.

Pidän diskurssintutkimusta ja kriittistä diskurssianalyysia toimivana teoreettis-metodologisena viitekehyksenä aiheeni tutkimukselle, sillä erilaajuisten kontekstien ja vaikutus- ja valtasuhteiden tarkastelu on aina olennaista koulutuksen, ja etenkin kansalaisten vapaaksi sivistystyöksi kutsutun koulutuksen kohdalla. Sinänsä kurssikuvaustekstejä olisi kiinnostavaa tutkia vaikkapa genretutkimuksen näkökulmasta. Kriittisen diskurssianalyysin ja sisällönanalyysin menetelmät täydentävät mielestäni toisiaan sopivasti. Sisällönanalyysin avulla merkitysryhmittely ja siirtymä kohti diskurssien hahmotamista selkeytyivät työssäni, ja Faircloughin (2001 [1989]) analyysimalli puolestaan ohjasi diskurssien syvempään tarkasteluun instituution ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Toisaalta muunkinlaiset menetelmävalinnat olisivat varmasti olleet tutkimuksessani mahdollisia.

Minulla ei ollut ennakkoon varsinaisia hypoteeseja aineistossa aktivoituvista merkitysryhmistä tai diskursseista. Kuitenkin olin aineistoon tutustuessani kiinnittänyt huomiota toistuviin ilmauksiin, joissa vakuutetaan, että *kurssi sopii kaikenikäisille tai kaikenkuntoisille*, eikä *aiempaa kokemusta tarvita*. Myös erilaiset suostuttelevat ilmaukset saivat otaksumaan, että tunteet ja elämykset nousevat teksteissä näkyviin. Matalan kynnyksen ja elämysdiskurssi osoittautuivatkin aineistossa varsin hallitseviksi.

Jossain määrin yllättävää on laatudiskurssin hallitsevuus kansalaisopiston kontekstissa, sillä laadusta ei suoraan puhuta esimerkiksi EKKOn opetussuunnitelmassa. Toinen jokseenkin odottamaton havainto on yhteisöllisyysdiskurssin vähäinen esiintyminen kuvailevissa ilmauksissa – etenkin kun yhteisöllisyyttä korostetaan niin opiston arvoissa,

opetussuunnitelmassa kuin aiemmissa osallistujatutkimuksissakin. Syitä yhteisöllisyyspuheen näkymättömyydelle voi olla useita, kuten se, että kurssikuvauksissa korostuvat yhteisön sijaan vahvemmin yksilön tarpeet ja tavoitteet. On myös mahdollista, että yhteisöllisyys ei ole yhtä vahvasti jaettu arvo kuin esimerkiksi kaikille avoin matalan kynnyksen opisto – toki nämä kaksi liittyvät myös toisiinsa. Toinen aineistossa lähes huomaamaton diskurssi on ekologisuuteen liittyvä puhe, jonka odotin näkyvän vahvemmin kuvailevissa ilmauksissa. Odotukseni liittyy siihen, että EKKO on kestävän kehityksen sertifioitu oppilaitos, joka painottaa toiminnassaan monin tavoin kulttuurista, sosiaalista ja myös ympäristövastuuta. Monilla kursseilla käytetään kierrätysmateriaaleja ja pyritään vettä ja energiaa säästävään toimintaan. Eräs mahdollinen osasy syy sekä yhteisöllisyysdiskurssin että ekologisuusdiskurssin vähäiseen näkyvyyteen on tekemäni raja-aineistossa. Olen keskittynyt kuvaileviin ilmauksiin ja tarkastellut diskurssien aktivoitumista rajatusti adjektiiv-, partisiippi- ja adverbivalintojen osalta. Tutkimukseni ei siis paljasta, millaisia merkityksiä nousisi esiin muiden kielellisten valintojen, kuten verbien, substantiivien tai pronominien, osalta. On siis huomattava, että aineiston raja-aineistossa tietyllä tavalla voi jättää tiettyjä näkökulmia ja merkityksiä syrjään tai ainakin vaikuttaa niiden painotumiseen. Kaikki aineistoon liittyvät valinnat ovat olennaisia lopputuloksen kannalta.

Olen työssäni pyrkinyt havainnollistamaan aineistoa sekä kuvailevan sanaston taulukkoesityksillä että esimerkein melko tasaisesti eri sanaluokkien ja merkitysryhmien osalta. Esimerkkejä voi olla jopa ylenpalttisesti, mutta tavoitteeni on ollut tehdä mahdollisimman näkyväksi merkitysluokittelujen ja tulkitsemisen prosessia.

Työni käsittelee yksittäisen kansalaisopiston opinto-ohjelman kurssikuvausta. Vaikka vapaan sivistystyön eri oppilaitoksilla on omat tapansa ja perinteensä kuvata kursseja, kurssitekstit muistuttavat silti toisiaan ja niillä on samat tiedottamisen ja markkinoinnin funktiot. Otaksun, että tutkimustulokseni EKKOn kurssikuvauksissa aktivoituvista diskursseista ovat ainakin jossain määrin yleistettävissä myös muihin kansalaisopistoihin. Eri opistojen välillä kurssitarjonnan määrä, ainealojen laajuus ja painotukset kuitenkin vaihtelevat, joten opistot eivät ole suoraan vertailukelpoisia keskenään.

Tutkimusta tehdessä mieleen on noussut useita tutkimuskohteeseeni liittyviä mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Kansalaisopiston kurssikuvauksia olisi kiinnostavaa tutkia muutoksen näkökulmasta – esimerkiksi miten niiden kielenkäyttö ja siinä aktivoituvat diskurssit

ovat vuosikymmenten saatossa muuttuneet. Minua kiinnostaisi tietää, miten nyt melko heikosti esille nousevat vapauden ja yhteisöllisyyden diskurssit ovat ajassa muuttuneet. Myös vertailu eri opistojen kurssikuvausten välillä voisi tuoda kiinnostavaa tietoa opistojen välisistä eroista. Kurssikuvauksia voisi tutkia myös erilaisin rajauksin ja keskittyä esimerkiksi verbivalintoihin, nimeäviin substantiiveihin, metaforisuuteen tai muihin kielen piirteisiin. Kiinnostava näkökulma olisi myös tekstilaji, ja esimerkiksi genrejen hybridiys, jota työssäni olen hieman sivunnutkin.

Kansalaisopiston kurssikuvaustekstit ovat pieniä, arkisia tekstejä, mutta monipuolisen tutkimisen arvoisia. Ne rakentavat kuvaa kansalaisopistosta ja sen toiminnasta, ja niiden tehtävänä on tuoda vapaa sivistystyö mahdollisimman monen kansalaisen ulottuville. Kurssikuvaustekstit myös merkityksellistävät ja rakentavat omalta osaltaan kansalaisopistotodellisuutta, joka puolestaan koskettaa tuhansia kansalaisia Suomessa vuosittain.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Etelä-Karjalan kansalaisopisto, EKKO, Opinto-ohjelma 2019–2020. – Sanna Laukkari-
nen & Sanna Nurmi (toim.). Lappeenranta: Lprint. Verkko-versio osoitteessa
[https://ekko.fi/wp-content/uploads/2019/06/EKKOn-opinto-ohjelma-2019-
2020.pdf](https://ekko.fi/wp-content/uploads/2019/06/EKKOn-opinto-ohjelma-2019-2020.pdf).

Lähteet

BAHTIN, MIHAIL 2002 [1963]: *Sobranie sočinenij t. 6. Problemy poetiki Dostoevskogo (1963) Raboty 1960-h - 1970-h gg.* Moskva: Russkie slovari, jazyki slavjanskoi kultury.

CASTRÉN, ZACHRIS 1929: Valtio ja vapaa kansanvalistustyö. Valtioneuvostolle jätetty mietintö. – *Kansanvalistus ja kirjastolehti* 5–6 s. 121–165.

EKKO = Etelä-Karjalan kansalaisopiston verkkosivut <https://ekko.fi/> (13.9.2020)

EKKO 2018: Etelä-Karjalan kansalaisopiston opetussuunnitelma. [http://ekko.fi/wp-con-
tent/uploads/2018/10/EKKO OPS 2018.pdf](http://ekko.fi/wp-content/uploads/2018/10/EKKO OPS 2018.pdf) (11.3.2022).

EKKO 2019: Tiedote verkkosivuilla 12.3.2019. [https://ekko.fi/lukuvuoden-2019-2010-
opinto-ohjelma-verkossa-7-6-2019/](https://ekko.fi/lukuvuoden-2019-2010-opinto-ohjelma-verkossa-7-6-2019/) (21.5.2022).

EKKO 2022: Kooste Etelä-Karjalan kansalaisopiston opiskelijatytyväisyyskyselyn 2022 tuloksista. Luettavissa verkkosivuilla [https://ekko.fi/wp-con-
tent/uploads/2022/05/EKKOn-opiskelijatytyvaisyyskysely-2022.pdf](https://ekko.fi/wp-content/uploads/2022/05/EKKOn-opiskelijatytyvaisyyskysely-2022.pdf) (21.5.2022).

FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.

FAIRCLOUGH, NORMAN 1997 [1995]: *Miten media puhuu*. Kääntäneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

FAIRCLOUGH, NORMAN 2001 [1989]: *Language and power*. Harlow: Longman.

Finlex 2022 = Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998. Finlex.fi-sivusto [https://www.fin-
lex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632) (23.4.2022).

FOUCAULT, MICHEL 1989 [1969]: *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.

GRIFFIN, COLIN 2009: Policy and lifelong learning. – Peter Jarvis (toim.) *The Routledge international handbook of lifelong learning* s. 261–270. London: Routledge.

- HAMUNEN, MARKUS – HUUMO, TUOMAS 2020: Kielitaju kielentutkijan työkaluna. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV* s. 199–239. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>.
- HEIKKINEN, ANJA 2019: Vapaan sivistystyön aatteet ja ideologiat. – Jenni Pätäri, Sini Teräsahde, Aaro Harju, Jyri Manninen & Anja Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään & huomenna* s. 85–136. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry.
- HEIKKINEN, VESA 2012: Konteksti. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 88–93. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- HIIDENMAA, PIRJO 2000: Lingvistinen tekstintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 161–190. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- INVALIDILIITTO 2022: Saavutettavuus. Invalidiliiton verkkosivut <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/saavutettavuus> (5.6.2022).
- JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI – SUONINEN, EERO 1993: Johdanto. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, *Diskurssianalyysin aakkoset* s. 9–14. Tampere: Vastapaino.
- JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI 1999: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä* s. 54–97. Tampere: Vastapaino.
- JOKINEN, ARJA – JUHILA, KIRSI – SUONINEN, EERO 2016: Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö* s. 25–50. Tampere: Vastapaino.
- JUHILA, KIRSI 1999: Tutkijan positiot. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä* s. 201–232. Tampere: Vastapaino.
- JUUSOLA, MARKKU 2019: *Selkokielen tarvearvio 2019*. Selkokeskus, Kehitysvammaliitto <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2021/05/Tarvearvio-2019.pdf> (5.6.2022).
- KARTTUNEN, ANNI 2022: *Kohti osaamisperusteisuutta. Suuntaviivoja kansalaisopiston johdolle ja ylläpitäjälle*. Kansalaisopistojen liiton materiaaleja 6. Helsinki: Kansalaisopistojen liitto.

- KASTARI, MERVI 2022: Suullinen tieto. Saavutettavuus kurssikuvauksissa. Esitelmä Kansalaisopistojen liiton webinaarissa *Saavutettava kurssikuvaus auttaa kaikkia* 28.4.2022. Muistiinpanot tekijän hallussa.
- KOIVISTO, HELINÄ 1987: *Partisiippien adjektiivistuminen suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KS 2022 = Kielitoimiston sanakirja. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2021 (30.4.2022).
- LEHTI, LOTTA – HAAPANEN, LAURI – KÄÄNTÄ, LIISA 2018: Diskurssintutkimus. Monitie- teinen ja monimenetelmäinen ala. – Lotta Lehti, Lauri Haapanen & Liisa Kääntä (toim.), *Diskurssintutkimuksen menetelmistä* s. 4–19. AfinLA-e Soveltavan kieli- tieteen tutkimuksia 11. <https://doi.org/10.30660/afinla.75057>.
- LEHTO, LIISA-MARIA 2018: *Korpusavusteinen diskurssianalyysi japaninsuomalaisten kielipuheesta*. Acta universitatis ouluensis. B Humaniora 162. Oulu: Oulun yli- opisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526219097>.
- LEPPÄJÄRVI, EILA – JÄMSÄ, TUOMO 1976: *Adjektiivit 1960-luvun suomen lehti-, radio- ja yleispuhekielessä*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen tutkimusraportteja 7. Oulu: Oulun yliopisto.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2000: Näkökulma luo kohteen. Diskurssintutkimuksen tausta- oletukset. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yh- teisö* s. 133–160. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- LÄHTEENMÄKI, MIKA 2009: Dialogisuuden lähteillä: Oppihistoriallinen näkökulma Bah- tinin dialogiseen kielikäsitteeseen. – *Puhe ja kieli* 29:2 s. 63–74. [https://jour- nal.fi/pk/article/view/4786](https://journal.fi/pk/article/view/4786) (25.4.2022).
- MANNINEN, JYRI 2015: Mikä nakertaa vapaan sivistystyön vapautta, työtä ja sivistä- vyyttä? – Jenni Pätäri, Annika Turunen & Ari Sivenius (toim.), *Vapaa, vallaton & vangittu sivistystyö* s. 30–37. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry. <http://www.vapausja- vastuu.fi/yhteistoiminta/pamfletti2015/> (29.5.2022).
- MANNINEN, JYRI 2018: *Kansalaisopiston aikuisopiskelijat luokkakuvassa. Kansalaisopis- ton merkitys kuntalaisille ja kunnalle*. Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 3. Helsinki: Kansalaisopistojen liitto KoL.
- MANNINEN, JYRI – OJAKANGAS, AKI – FIELDS, MARION – TERÄSAHDE, SINI 2019: Vapaan sivistystyön pedagogiikka. – Jenni Pätäri, Sini Teräsahde, Aaro Harju, Jyri

- Manninen & Anja Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään & huomenna* s. 195–215. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry.
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. Miten selittää murrepiirteiden leimautumista? – *Virittäjä* 108 (3) s. 322–346.
- MILES, B. MATTHEW – HUBERMAN, A. MICHAEL 1994: *Qualitative data analysis. Second edititon*. California: Sage Publications.
- MÄKELÄ, JARI 2017: *Kansalais- ja työväenopistojen kurssitarjonnan muodostuminen*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kasvatustieteiden yksikkö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201705171579>.
- MÄKI, MATTI 2019: *Sopeutuminen, resurssit ja alueellisuus vapaassa sivistystyössä*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 52. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1069-1>.
- NURMI, SANNA 2022: Sähköpostiviesti 30.3.2022.
- NYSSÖLÄ, KARI – HÄMÄLÄINEN, KIMMO 2002: Elinikäinen oppiminen Suomessa ja muualla. – *Aikuiskasvatus* 22(1) s. 42–47. <https://doi.org/10.33336/aik.93396>.
- OKM 2019 = *Vapaan sivistystyön kautta hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen: Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista valmistelevan työryhmän muistio*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:46. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-695-9>.
- OKM 2022a = Jatkuva oppiminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivut. <https://okm.fi/jatkuva-oppiminen> (5.6.2022).
- OKM 2022b = Vapaan sivistystyön koulutuksen esittely opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilla. <https://okm.fi/vapaa-sivistystyo> (23.4.2022).
- ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera fennistica & linguistica 2. Tampere: Tampereen yliopisto.
- PALANDER, MARJATTA 2002: Yhdysadjektiivit – muuttuvia muoti-ilmauksia. – *Kielikello* 1/2002. <https://www.kielikello.fi/-/yhdysadjektiivit-muuttuvia-muoti-ilmauksia> (28.4.2022).
- PIETIKÄINEN, SARI 2000: Kriittinen diskurssintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 191–217. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

- PULKKINEN, ANNI 2015: Adjektiivit ja diskurssit morsianten ja sulhasten kirjoittamissa blogiteksteissä. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- PÄLLI, PEKKA – LILLQVIST, ELLA 2020: Diskurssianalyysi. – Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV* s. 374–411. Helsinki: SKS. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>.
- PÄTÄRI, JENNI 2012: *Legitimaatiotulkintoja vapaasta sivistystyöstä. Diskurssianalyttinen tutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kasvatustieteiden yksikkö. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-22960>.
- PÄTÄRI, JENNI 2019: Vapaan sivistystyön akateeminen tutkimus ja sivistystyöntekijöiden koulutus. – Jenni Pätäri, Sini Teräsahde, Aaro Harju, Jyri Manninen & Anja Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään & huomenna* s. 216–235. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry.
- SALO, ULLA-MAIJA 2015: Simalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. – Sanna Aaltonen & Riitta Högbacka (toim.), *Umpikujasta oivallukseen: Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa* s. 166–190. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 164. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9786-5>.
- SALONHEIMO, LEENA – FIELDS, MARION – SAVINIEMI, SUVI – MANNINEN, JYRI 2019: Vapaan sivistystyön opetustarjonta ja osallistujat. – Jenni Pätäri, Sini Teräsahde, Aaro Harju, Jyri Manninen & Anja Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään & huomenna* s. 141–175. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry.
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä. Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora 127. Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526207773>.
- SOLIN, ANNA 2012: Kriittinen diskurssintutkimus. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutumuksen käsikirja* s. 558–563. Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 169. Helsinki: Gaudeamus.
- SVT 2017 = Suomen virallinen tilasto. Aikuiskoulutukseen osallistuminen ISSN=2489-6918. Aikuiskoulutukseen Osallistuminen 2017, 4. Helsinki: Tilastokeskus http://www.stat.fi/til/aku/2017/01/aku_2017_01_2018-01-12_kat_004_fi.html (13.3.2022).

- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018 [2002]: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- VALKONEN, EMILIA 2015: *Me myymme ja markkinoimme kursseja. Markkinaorientaation piirteet kansalaisopistoissa*. Itä-Suomen yliopisto: kasvatustiede, aikuiskasvatus ja ohjaus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1948-9>.
- VIRPIRANTA, JUSSI 2016: *Adjektiivivalinnat ja niiden aktivoimat diskurssit uuden suomen pakolaiskeskustelussa syyskuussa 2015*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201602241239>.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (29.5.2022).